

PL 55
.J34 A2

ABUSKA.

CSAGATAJTÖRÖK SZÓGYŰJTEMÉNY.

TÖRÖK KÉZIRATBÓL

FORDÍTOTTA

VÁMBÉRY ÁRMIN.

ELŐBESZÉDDEL ÉS JEGYZETEKKEL

KISÉRTÉ

BUDENZ JÓZSEF.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA KIADÁSA.

PEST,

EMICH GUSZTÁV M. AKAD. NYOMDÁSZ BETŰIVEL.

1862.

4. 6. 1862.

ABUSKA.

CSAGATAJTÖRÖK SZÓGYŰJTEMÉNY.

TÖRÖK KÉZIRATBÓL

FORDÍTOTTA

VÁMBÉRY ÁRMIN.

ELŐBESZÉDDEL ÉS JEGYZETEKKEL

KISÉRTÉ

BUDENZ JÓZSEF.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA KIADÁSA.

PEST,

EMICH GUSZTÁV M. AKAD. NYOMDÁSZ BETŰIVEL.

1862.

~~A-PJ~~

~~376~~

P 655

J34A2

ELŐBESZÉD.

Taval nyáron Vámbéry Ármin úr, négy évig Stambulban a müzülmánok között lakta után, látogatván meg kedves magyar hazáját, egyéb becses török könyveken kívül, melyek azóta részint a Magyar Akademia könyvtárában vannak, egy szép török kéziratot hozott vala magával — az Abuska csagatajtörök szógyűjteményt. Hogy ugyanakkor vele legelőször ismerkedni szerencsém lön, szives vala azt nekem megmutatni és csakhamar meggyőzött arról, mily kívánatos dolog volna, e szógyűjteménynek magyarul is közlése által magyar nyelvészeinknek egy legcélszerűbb segédeszközt adni kezökbe, melylyel az oszmanli-török nyelv könnyebben hozzáférhető és megszerezhető készületével a keletitörök nyelv és irodalom tanulmányozásához foghatnak. Örömkre meg is valósíthatá ebbeli szándékát, a M. Akademia nagylelkű készséggel a munka kiadását magáévá tevén, s így Vámbéry úr addig hosszabbítá köztünk mulatását, míg az Abuska szógyűjtemény lefordításával elkészüle, s azután rám marada annak revisiója, valamint sajtó alá készítése és a kinyomtatása fölött való gondviselés.

A kézirat, mely most megint Vámbéry úrnál Stambulban van, oszmanli-török nyelven van írva, a mennyire ezen adatik a csagatajtörök szók magyarázata; ezenkívül legtöbb szónál egy vagy több vers van idézve Mir 'Ali Sîr költeményeiből, melyekben a tárgyalt szó előfordúl. A magyarázott csagatajtörök szókat, melyek a kéziratban is kissé vastagabb és nagyobb írással és fölibe húzott vonallal vannak kitüntetve, szükséges vala épen úgy közölni, mint a török kéziratban vannak, annyi fölül és alúl való pontozással a mennyi ott van, hogy az olvasó maga is eligazodhassék az olvasásban

vagy jobban mondva, a hogy és mennyire olvashatást megítélhesse. Ebben az autentikus hűségre és pontosságra volt főtekintetünk és csak erre nézve is utólagosan még egyszer szorosán egybevettem magát a török kéziratot. Azért ne esudálkozzék az olvasó, ha egyik szón ki van téve a pontozás, a másikon nincs vagy csak félig kitéve, mert így van ez a kéziratban, a melyet e tekintetben tökéletesen vissza akarunk adni, noha a pontozás legtöbb helyt az olvashatás kára nélkül bátran elmaradhatott volna, a mi még a szedőnek is jóval megkönnyítette volna munkáját.

„Az Abuska szógyűjtemény (így nevezik az első benne magyarozott szóról) — keltéről és szerzőjéről — írja nekem a minap Vámbéry barátom — csak szájbeli hagyományokat közölhetek; a mi példányunkban és más kezemben forgott példányokban arról semmi említés nem tétetik. Egy tebrisi tudós, Haszan Efendi, beszéllé nekem, hogy azt az ő hazájában, valamint egész éjszaki Perzsiában *Szengilakh* (سنکيلاخ)-nak hívják. *Szengilakh* perzsa tulajdonnév; tehát nagyon valószínű, hogy ez a név a szerző nevééről ragadt reá. Keltét pedig az említett tudós 1120—1140 köré (1708—1727) teszi, és ugyancsak a kézirat címlapján való szokásos irkafir-kák között egyik tulajdonosa azt már 1167-ben (= 1753/54) magáénak mondja.“ — Ezek szerint mégis csak annyi bizonyos, hogy a másolati példány, melynek Vámbéry birtokában van, nem újabb 1753-nál, tehát magától értetőleg maga a szógyűjtemény eredetileg megírása sem újabbkoru; azonban azt nem tudjuk, min alapszik tudós Haszan Efendi véleménye, hogy az a múlt század elején keletkezett volna; mert meglehet, hogy az ennél még sokkal régibb és már a 16. századból való, ha oszmanliságában előforduló némely régies formákra akarunk súlyt fektetni, s azokat nem csak annak tulajdonítani, hogy szerző kisázsiai török volt, kinek nyelve az ilyeneket még jobban megtart. Meg kell tehát elégednünk azon egy biztos adattal, mely magában az Abuskában (lásd 6. lapját) találtatik, s mely ha nem is szerző nevééről s mikor éltéről írtáról, de legalább a munka hogy keletkeztéről mond valamit.

Az Abuska-féle vagy ehhez hasonló csagatajtörök szógyűjteménynek eddig is már némi híre volt Európában, noha kiadása még nem létezik. *Abel Remusat* „Recherches sur les langues tartares“, tome I, 251. l. azt mondja: „Il existe aussi dans plusieurs bibliothèques (1) des dictionnaires indiqués comme mongols, et qui appartiennent véritablement au dialecte turk du Tchagatai; mais aucun d'eux non plus n' a été à ma disposition.“ És ugyanott jegyzetben (1): „Mir Ali Schir, *Lexicon Tartarico-Turcicum a prima voce* (qua mulier tartarica maritum suum compellat) *Abouska* dictum. Catal. Biblioth. Lugd. Bat. mss. 1400. Ibid. 1401. — *Lexicon Mogullicum, cujus voces persicis, arabicis et turcicis explicantur. Clauditur opus carmine turcico.* Ibid. 1382.“

Ez utóbbinak, a mint már a cziméből is kitünik, a miénkhez semmi köze nincsen. De még egy másíkról tesz említést *Berezine E.*, *Recherches sur les dialectes musulmans. Première partie: système des dialectes turcs.* Kazan 1848., a 36. lapon, a csagatajtörök szókinésnek sok egyéb török dialectusokban már nem használt szók által kitünését hozván föl s ehhez ezt jegyezvén meg: „on trouve la plupart de ces mots dans le *dictionnaire djagataien-osmanly* (manuscrit de la Bibliothèque publique de Petersbourg). Je donne le contenu de ce dictionnaire avec les extraits et la traduction russe dans ma *Description des manuscrits turc-tartares, qui se trouvent dans les bibliothèques de St. Petersbourg* (Journ. du minist. de l'instr. publ. Mai 1847).— E csagataj-oszmanli „dictionnaire“, melynek tehát kézírata Sz. Pétervárott volna meg, alkalmasint nem más mint ugyan a mi Abuskánk, s kívánatos vala, legalább orosz kivonatát egybevethetni, ha ugyan hozzá juthattunk volna.

Így tehát csak az egy kéziratunkból veszi a magyar nyelvész közönség, a mi az Abuskában ránk nézve fontos van: a csagatajtörök szókat autentikus hűséggel az eredeti írás szerint visszaadva; a szók magyar helyesírás szerint átírását, melyről mindjárt meg többet kell szólanom; végre a szók oszmanli nyelven adott s ebből magyarra fordított magyarázatát — ezt is teljes hűséggel, nem kerülve még az eredetinek némely ügyetlenségeit sem, hogy p. o. néha a szónak

csak töéértelmét adja, nem alaki viszonylását is, mire azonban helyenként jegyzet tétetett. El maradtak csak a legtöbb szókra fölhozott versek, melyek azon kívül, hogy a szó a magyarázat szerint való jelentésben csakugyan előfordúl, semmi egyéb tanulságot nem nyújtanak, s ezenfelül még, mint összefüggésükből kiszakított töredékecskék, sokszor kevésbbé érthetők is. Ez tehát csak moles inutilis vala, melylyel se a könyv terjedelmét haszontalanúl nevelni, se az egyedül fontos és tanulságos tartalmának átnézhetőségét megrontani nem vala szabad. De azért tekintetbe vétettek, hol a' magyarázatban valami nem eléggé világosan vala kifejezve, néhutt az átírás vagy olvasás meghatározására is — a rímek miatt.

Már most valamit a csagataji szók ezen átírása vagy olvasásáról.

Az Abuskabeli szók, minthogy Mir 'Ali Sir (Nevai) műveiből vannak kiszedve, hangbeli alakjuk szerint nem a mai keleti török nyelv szavai, hanem azéi, mely a 14-dik században volt meg; pedig négy öt száz év alatt — azt biztosan elvárhatjuk — beállanak akármely nyelv ejtésébe kisebb nagyobb változások, a miért is legelőször nem foghatjuk rá feltétlenül a mai keleti törökség ejtését, még ha legrészletesebben s legbiztosabban ismernők is, az Abuskabeli szókra, épen úgy a mint a mai magyar nyelv ejtését, melyet ugyancsak jól ismerhetünk, nem foghatjuk rá egyenesen a Régi magyar Nyelvemlékek nyelvére. Az Abuska szógyűjtemény e tekintetben szintén régi török nyelvemlék, és a ki olvasni akarja, nem teheti másképen, mint a hogy bármely más nyelvbéli régi emléket olvasna, t. i. az abban használt írásrendszerhez ragaszkodó következetességgel, azt igyekezvén kitudni és meghatározni, mit akar mondani és kifejezni ugyanazon írás, azon korbéli használata szerint. Ámde nem lehet tagadni, hogy az így olvasni akaró többféle nehézségekbe ütközik, jelesen kétféle nehézségbe: abba, hogy valamely korban valamely nyelvben használt írás nem mindenkor ugyanazon kor ejtésének felel meg, hanem egy régibb kor ejtésének — szóval, a mint mondani szokták, hogy az írás azon korra nézve már sokban csak historikus, nem pedig phonetikus; meg másodsor abba, hogy az írás magában is lehet tökéletlen, azaz se azon nyelv-

beli se azon korbeli ejtést határozottan és tökéletesen vissza nem adható — vagyis általában semmi korra nézve nem eléggé phonetikus. Elég írásrendszert ismerünk, mely az egyik vagy a másik bajban, vagy mindkettőben van — amabban p. o. az újnemet, újjörög, franczia, de leginkább az angol, emebbe még a' magyar is — mert az p. o. hogy a magy. *e* mind *ä*-t, mind *é*-t tartozik kifejezni, merő írásbeli tökéletlenség, a milyen még több van a régi magyar mindenféle írásrendszerben. Az írásrendszer historikus volta természetesen mind jobban eltűnik, mennél tovább a jelenkorból vissza megyünk, és azon írásrendszer elsőben lett alkalmaztatásának korához közeledünk — mert magától értetődik, hogy valamely írás első alkalmazása phonetikus akar és tartozik lenni, habár magában tökéletlen lehet is e mellett; s ha tehát valamely nyelvnek írásrendszere jelenleg csak kevésbé historikus — azaz az ejtésnek változásához nem alkalmazott, még jobban kell hogy — tökéletessége határai között — a régibb korbeli ejtést adja vissza, úgy hogy ezt ugyan csak kivehetjük azon írás következetes olvasásából, a miben ha csakugyan még hiba találna lenni — az ejtésnek mégis már akkor történt elváltozását határozható egyéb segédadatok (p. o. más ismert írásrendszerben történt egykorú átírások) hiánya miatt — ez a hiba legkevésbé káros volna a nyelv régiségét kutató nyelvészre nézve, mert csak abban állna, hogy valamivel későbbi ejtés helyett valamivel régibbet nyerne, melynek még jobban vehetné hasznát. Teszem ha valóban már Sophocles korában meglett volna a görög *αι*-nak *e*-féle ejtése; tehát hibásan hinnők, hogy Sophocles tragoediáit *aj*-féle *αι*-vel szavatták: de a görögnyelvet fejtegetni akaró nyelvészt semmit sem akasztaná, ha csak az *αι*-nak bár Sophoclesnél régibb *aj*-ejtését tudná, sőt kára volna abban, ha csak a későbbi *e*-felét tudná. — A másik nehézség, az írás magában tökéletlen volta, megvan kisebb nagyobb mértékben valamennyi írásrendszerben; de különösen ott szokott mutatkozni, hol egyik nyelv írásrendszere legelőször egy másikra alkalmaztatik, melynek nagyon különböző hangejtési természete vagyon; de hosszabb alkalmazás után az ilyen ráfogott tökéletlen írásrendszert többnyire tökéletesbíteni, és az illető nyelv hangbeli természeté-

nek megfelelőleg kiszokták fejleszteni, minek példáját megint a' latin nyelvtől átvett magyar írásrendszerben látjuk, mely most már jóval tökéletesebb és alkalmasabb a' magyar nyelvhangokra mint a Halotti Beszéd leírásakor. Különben az ejtés igazi mivoltát csak az illető írásrendszeren kívül eső pozitív tudás adhatja, melynek szintén többféle módjai és forrásai vannak.

Az imént érintett kétféle nehézség nehezíti az Abuska szógyűjteménynek is, mint régiebb korból való nyelvemléknek, olvasását; lássuk, miben és mennyire, és mint lehet mégis e nehézségeken is segíteni.

Az arab betűjegyekkel való török írásrendszer, melyet a törökök azonban nem egyenesen az araboktól, hanem a perzsáktól vettek át, nem annyira csak historikus volta miatt az igazi hangejtést ki nem fejező, mint egyik másik tekintetben magában való tökéletlensége miatt nem alkalmas. Tapasztalunk ugyan p. o. a mai oszmanli ejtésben írásától, t. i. attól a mit ez eredeti alkalmazása és rendszere szerint akart kifejezni, némi eltéréseket, de másrészt ugyanazon írásnak egyes esetekben az elváltozott ejtéshez alkalmazkodását is. Ha az oszmanli még ma *y*-val írt *u* *ü* helyett megelőző vocalis szerint *ü*, *i*-t ejt, p. o. الور (*alür*) *alür*, سويليوب (*szöjlejüb*) *szöjlejüb*, vagy *y*-vel írt *ü*, *i* helyett *u*, *ü*-t, p. o. كولى (*kolü*) *kolü*, گوردى (*gördü*) *gördü* s némely még szintén *y*-vel írt *i* helyett *e*-t, p. o. ويرمك (*írás szerint vürmek*) *vermek*, ايتمك (*itmek*) *etmek*, vagy némely *k*-vel írt *g* helyett *j*-t, p. o. دكنك (*degenek*) *dejenek*, *dejne*k, كتمك (*gitmege*) *gitmeje* — ezek mind már historikus írásba tartoznak; de eléggé számos eset van, mely az írás alkalmazkodását is mutatja: az *ü*, *i*-nek ejtett *u*, *ü* helyett íratik is *ü*, *i* és megfordítva, valamint az *ng*-ből eredt és ك (*ك*)-vel írt *n* helyett találkozik nem ritkán *ng*-nal való írás is. Másrészt pedig láthatjuk részint még ma is az elváltozott ejtés mellett még helyenként fentlevő és az írással egyező ószerü ejtés előfordulásából, p. o. ديو (*dejiü* nem *deji*) és többféle európai átírásokból, melyek egybevető kritikával tekintve mégis eligazíthatnak, hogy magában az oszmanliban is a mi eltérése észrevehető az ejtésnek az írástól, az nem lehet még nagyon régi, aligha két századnál ré-

gibb, és mégis csak nagyon csekély részletekre szorítkozó — távolról sem hasonlítható az írásrendszernek azon csak-historikus voltához, melyet a francziában vagy angolban vagy újjörögben szemlélhetünk. Ha tehát — nem egy mai oszmani textussal, hanem egy olyan korból való csagatajtörök nyelvemlék olvasásával van dolgunk, mely az arab-török írásrendszer első alkalmazásától még nem is távol áll, bátran az olvasást megakasztható azon nehézséget alig is létezőnek tekinthetjük, mely az akkori ejtés netalán már az írásban kifejezett ejtéstől eltávoztából keletkezhetnék, kivált miután, a mint fentebb jegyzém meg, az így netalán előálló csekély hiba korántsem volna célunkhoz képest kárunkra, mert nem egy általában meg nem volt, hanem csak egy még akkor nem levő, de már annak előtte megvolt ejtést nyernék vele.

Nem oly könnyen lehet az arab-török írásrendszert segíteni a másik nehézségen — az írás magában való tökéletlenségen. E tökéletlenség mutatkozik különösen a vocalisok nem eléggé megkülömböztetett kifejezésében, de egyik másik mássalhangzón is. A török nyelvekben van egyszerű rövid magánhangzó nyolcz, négy mélyhangú, és négy magashangú:

a, ĩ, o, u — e (= ä), i, ö, ü, melyek az oszmaniiban csak rövidék; a kojbáltatár és jakutban pedig ezek hosszújai is előfordúlnak, a miszerint valószínű, hogy ezek egyéb arab írású török dialectusokban is legalább megvoltak, vagy tán még most is vannak, noha az írásból arról semmit sem tudhatván, azokat tökéletesen mellőzni kell, valamint az *e (ü)* mellett, némely dialectusban előforduló *é*-t is. De ha csak a fent kiírt nyolcz rövid magánhangzóra szorítjuk is a kifejezni való magánhangzókat, az arab betűírásban magánhangzót minőség szerint különböztető jegy csak három van: *fetha* a megelőző mássalhangzó fölibe írt $\bar{\text{}}$, eredetileg *a*, *keszre* alólírt $\underline{\text{}}$, eredetileg *i*, *zamme* fölül írt $\acute{\text{}}$, melyek egyszersmind következő ا و ي -vel a hosszú *á í ü*-t is kifejezik. Tehát minőség szerint csak három külön magánhangzónak van megkülömböztető jegye. A török átvevén e jegyeket, kénytelen volt egyszersmind eredeti rendeltetésüket némileg megváltoztatni, a mennyiben az vala törekvése, hogy minden vo-

calisának egy olyan betűjegyet adjon, a milyen a mássalhangzóknak is jutott. Azért kezdé az **و** jegyeket a hozzájáruló, de a betűsoron kivüleső *fetha*, *keszre* és *zamme* jegyekkel együtt vagy ezek nélkül is, rövid önhangzóinak kifejezésére használni, noha eredeti rendeltetésük csak a hosszú *á i ú* kifejezése volt. Nyolcz magánhangzóját e három jegyre úgy kellett aztán fölosztania, hogy az **ا**-nek jutott kettő *a* és *e*, a **و**-nek szintén kettő *í* és *i*, a **و**-nak pedig négy *o*, *u*, *ö*, *ü*. E mellett pedig az arab és perzsa írásrendszert még abban követte, hogy rövid vocalisait csak a *fetha*, *keszre*, *zamme* jegyekkel jelölte meg, vagy általában meg nem jelölte, a mi leginkább az oszmanli írásrendszernek szokása lett, a csagataji régibb írás túlnyomóan a bár kissé nehézkesebb vocalbetű-írással élvén, ott is, hol az oszmanli azt mellőzi. A csagataji p. o. így ír: بيلمك *bilmek*, az oszmanli بلمك, elhagyván a **و** (**ا**) és **ا** (**و**)-et, természetesen nem az olvasás könnyebbítésével.

A töröknek szükségképen éreznie kellett ilyen határozatlan vocalírásnak alkalmatlanságát, a melylyel két-két és egyszer épen négy hangzót csak egy-egy jeggyel jelölhet vala meg. Iparkodott tehát a bajon némileg segíteni. Segítségül használta azért nyelvének azon sajátosságát, mely szerint annak hangzóji egymásnak megfelelőleg mélyhangú és magashanguakra oszlnak, és ugyanazon egy szóban — ha csak nem két különhangú és még át nem hasonúlt szóból össze van téve — csak egyféle, vagy mély, vagy magashangú hangzó fordulhat elő. Ha tehát valamiképen a szónak mély vagy magashangúságát megjelölhette, nem lehetett többé kétséges, hogy az **ا** vagy fethával írt hangzó *a*-e vagy *e*, hogy az **و** vagy *keszre* *í*-t jelent-e vagy *i*-t, és a **و** és *zamme* is legalább annyira volt meghatározva, hogy *o*, *u*-e vagy *ö*, *ü*. Ily megjelölés sikerült leginkább oly szókban, melyekben *k* vagy *g* mássalhangzó fordul elő, a mennyiben amazt mélyhangú szóban ق-vel, magashangúban ك-vel, emezt pedig, hol غ-vel, hol szintén ك-vel írván, ezáltal egyszermind a szónak valamennyi magánhangzóinak mély vagy magashangúsága ki van tüntetve (kivéve a csagatajiban az نك = *ng*-t, és az oszmanli ك = گ = *ng*-ből eredt *n*-t, melyek mélyhangú szókban

is állhatnak). Így a csagataji اولوق és اولوك kétféleképpen irt *k*-t mutatnak, amaz mélyhangú *uluk*, ez magashangú *ölük*; oszmanli قول *kol*, قول *göl*, est. بيلگان *bilgen*, بولغان *bolgan* (ك, ك, غ, غ) stb. Ily megkülönböztető jellemet aztán egymaga az oszmanli még más mássalhangóknak igyekezett legalább részben tulajdonítani: azért *sz*-szel kezdődő mélyhangú szókat ص-dal ír, magashangúakat س-nel p. o. صور *szor*, ellenben سور *sziür* (a csagataji egyaránt csak سور); a ط-nak valamely szóban előfordulása hasonlóképen annak mélyhangúságára mutat (a csagataji a ط-t általában igen keveset használja, s inkább a ت, ت-vel él). A mássalhangzó-jegyek ezen válogatásán kívül sokhelyt a *medda* jegyet használják, hogy az *l* csakugyan *a* és nem *e*-féle ejtését tüntessék ki \bar{l} (noha e jegynek eredetileg egész más jelentése volt, valamint az *l* mellett járó *s* különösen szó végén használtató \bar{s} , $\bar{s} = a$, *e*-nek is) míg másrészt az *l* elhagyása, hol mégis fethával kell olvasni, magashangúságra mutat; sőt egy oszmanli kéziratban már azon egyébiránt követésre nem talált kísérletet vettem észre, hogy a و fölibe irt و által annak magashangúságát akarták megjelölni így اولدى *öldi* (*öldü*), mert különben *oldi* (*oldu*) is lehet. Mindezekkel csakugyan sok szónak határozottan ki lehet jelölni mély- vagy magashangúságát, és a hangzók minőségét, kivéve az *o* és *u*, meg az *ö* és *ü* közt való különbséget, tisztán megértetni, de mégis sok szóra e segítő eszközök nem alkalmazhatók, és pozitív tudás kell számtalan egyes esetre nézve. Hogy *a'* يبل (*év*) magashangú *jil* és nem *jil*, hogy التى (*hat*) mélyhangú *altü* és nem *eltü*, azt és egyéb ilyeneket épen tudni kell. Azért köszönettel lehetünk az Abuska szerzője iránt, hogy e tekintetben annyiban segített, hogy sok szó mellé tüzetesen kiteszi, hogy اماله „imâle“-val olvastatik, azaz magashangúlag, a mint ez legjobban látható a 27. lapon való ezen példából: اولتوردى *üle*, és ugyanazon írással, de hozzátéve „imâle“: öle; amaz = oszm. oturdu és olturdi-nak akar olvastatni, emez oszm. öldürdü és öltürdinek olvasódik, minthogy amúgy is a magashangú *öl* hal-ni gyök származéka.

Megérintém már, hogy bár tudva is a magas- és mély-

hangúságot, a török írás semmi módot nem nyújt az *o*, *ö* az *u*, *ü*-től megkülönböztetésére, és ez tökéletesen az íráson kívül eső positiv tudásra van hagyva. Ilyen tudást bírnak az oszmanlira nézve, bírnak a kojbal és karagasz-tatár dialectusokra (kár, hogy a Trojanszki-féle tatár-orosz szótár nincsen legalább egy orosz transcriptióval), s bírnak végre a törökség legkeletibb végén álló jakutra nézve, az utóbbiakat igen gyakorlott és élesfülü nyelvészekről, Castrén és Böthlingk-től, kikről csak el kell hinnünk, hogy *o*-t *u*-tól, *ö*-t *ü*-től megtudtak különböztetni. De nem bírnak szintén a csagatajtörökre nézve, élő hallás után ismertetve. — Miképen lehet mégis lehető biztossággal az iránt eligazodni?

A szorosabban török nyelvnek, kivált az oszmanlinak azon sajátága van, hogy az *o*, *ö* hangzókat általában csak gyökszótagban alkalmazza, a képzők és ragokban csak *a*, *e*, *ı*, *i*, *u*, *ü*-t használván. Az *o*, *ö* egyszersmind az *a*, *e*-hez áll legközelebbi párviszonyban, és mind a kettő átellenében az *ı*, *i* és *u*, *ü*-nek, a melyek is, az előbbi hangzó szerint, egymással váltakozhatnak. Nagyon érdekes példa az *o*, *ö*-nek *a*, *e*-hez való ezen viszonyára, valamint a gyökszótagban (vagy a mi egyre megyen — a szó előtagjában) nem kedveltetésére a *szekszen* és *dokszan* (nyolczvan, kilenczven), melyek *szekiz-on* (nyolcz×tíz), *dokuz-on* (9×10)-ból erednek, és mégsem lettek *szekszön*, *dokszon*. A csagatajtörök is elismeri ezen sajátágot, azáltal hogy a gyökszótagon kívül álló *ı* vocalist *ı*, *i*-vel váltakoztatja, a miszerint az ott csak *u*, *ü* lehet, nem *o*, *ö*. — Ebből már annyi következik az *ı*-val írt magánhangzóra nézve, hogy az *a*' gyökszótagon kívül előfordulván általában csak *u*, *ü* nem *o*, *ö*-nek ejthető. Kell tehát még csak az iránt eligazodnunk, hogy a gyökszótag- vagy a szó első tagjában előforduló egyaránt *ı*-val írt hangzó, mikor *o*, *ö*, s mikor meg *u*, *ü*? Ezt tudnunk kell, és a mint már mondám, nem a török írásból tudhatjuk meg; de azért tudjuk elég biztosan az oszmanliban, kojbalattatárban és jakutban, mely gyökszók *o*, *ö*-vel valók, melyek *u*, *ü*-vel, a mely különbség nagyon is nyomatékos, minthogy gyakran csak ez által válnak el egymástól egész különböző jelentéssel való gyökszók; p. o. *bolmak* lenni : *bulmak* találni, *dojmak* satiari : *dıjmak* érezni,

észrevenni (tudni), *kol* kar : *kul* szolga, *göl* tó : *kül* hamu, *on* tíz : *un* liszt stb. — De egyszersem igen érdekes látnunk, mennyire egybejárók ezen *o-* vagy *u-*ságra nézve még igen messze egymástól álló török dialectusok, milyenek a legnyugatibb oszmanli, a még Sziberiában lévő kojbal-karagasz tatár, és a jakut nyelv. Erre nézve kérem a szives olvasót a következő mind a háromból vett szók egybeállítását tekinteni, a jakutra való előleges tájékoztatásul csak azt jegyezvén meg, hogy *uo*, *üö* hosszú *ö*-vel felérő kettőshang, mely *o*, *ö*-ra nem *u*, *ü*-re rövidül, rendesen oszmanli *o*-nak felel meg, s legjobban a' latin *o*-ból eredt olasz *uo*-hoz hasonlítható (p. o. *buono*, lat. *bonus*, fr. *bon* ; *uomo*, lat. *homo*, fr. *homme*).

1) Szók, melyeknek első tagja **o**, **ö**-vel van :

oszmanliban :	kojbal-karagaszbán :	jakutban :
<i>oĵun</i> , játék	<i>ôĵen</i> , kr. <i>o'en</i>	<i>ojnû</i>
<i>ok</i> , nyíl	<i>ok</i>	<i>okh</i>
<i>ol</i> , ő, az	<i>ol</i>	<i>ôl</i>
<i>oghlan</i> , fiú, gyermek	<i>olgan</i>	<i>uolan</i>
<i>oghru</i> , orv, orzó	kr. <i>ôro</i>	<i>uor</i> , orozni, lopni
<i>orak</i> , sarló (arató)	<i>orgag-aj</i> (sarló-hó) arató-hó	—
<i>orta</i> , közép	<i>ôrte</i>	<i>orto</i>
<i>on</i> , tíz	<i>on</i>	<i>uon</i> ; <i>on-usz</i> , tizedik
<i>oturariĵm</i> , ülök (oltur- helyett)	<i>ôderben</i> , kr. <i>olerarmen</i>	<i>olorobun</i>
<i>od</i> , tűz	<i>ot</i>	<i>uot</i>
<i>ot</i> , fü	<i>ot</i>	<i>ot</i>
<i>otuz</i> , harmincz	<i>ôtosz</i> , <i>otész</i>	<i>otut</i>
<i>ordu</i> , tábor	—	<i>ordû</i>
<i>öje</i> (<i>öge</i>) <i>ana</i> , mostoha anya	<i>öj idĵü</i>	—
<i>öksziüz</i> , árva	<i>ökszesz</i> , <i>öksziüz</i>	—
<i>öküz</i> , ökör	—	<i>oghusz</i>
<i>ölüriim</i> , halok	<i>ölerben</i> , kr. <i>ölermen</i>	<i>ölobün</i>

oszmanliban :	kojbal-karagaszban :	jakutban :
<i>öjrenirim (ögrenirim)</i>	kr. <i>öränermen</i>	<i>üörünabin</i>
tanúlok, szokom		
<i>öd, epe</i>	kr. <i>öt</i>	<i>üössz</i>
<i>öz, velő, medulla</i>	—	<i>üössz</i>
<i>kojun, juh</i>	<i>koj</i>	—
<i>koju, vastag</i>	<i>kôjèkh, kojokh</i>	<i>khøjú</i>
<i>kojun, kebel</i>	<i>kojen</i>	—
<i>kol, kar</i>	<i>kol, kéz</i>	—
<i>koltuk, hón</i>	<i>koltok, koltuk</i>	<i>khonnokh</i>
<i>korkarim, félek</i>	<i>kôragarben, ijedek</i>	—
<i>konurum, megszállok,</i> hálok	<i>konerben</i> kr. <i>konarmen</i>	<i>khonobun</i>
		—
<i>konsu, szomszéd</i>	<i>kondjoge</i>	—
<i>kosmak, hozzá csatolni,</i> mellé adni	<i>kôzerben</i>	—
<i>kopuz, koboz, lant</i>	<i>kômèsz</i> kr. <i>kobèsz, hárfa</i>	—
<i>gök, kék</i>	<i>kök</i>	<i>küökh</i>
<i>gönül (göngül), szív,</i> kedv	—	<i>köngül, kedv,</i> akarat
<i>göjüsz (kögüz), mell</i>	<i>kökcsü</i>	—
<i>gül, tó</i>	<i>köl</i>	<i>küöl</i>
—	<i>kölerben, béfogok</i>	<i>kölüjabin</i>
<i>görürim, látok</i>	<i>körerben</i>	<i>körübün</i>
—	<i>köne, kr. khöne egyenes</i>	<i>könö</i>
<i>göt, posticus</i>	<i>kötän, kötjük</i>	—
<i>göcserim, költözöm</i>	<i>kötjerben, kr. kösermen</i>	<i>köszübün</i>
<i>köprü, híd</i>	<i>köbergü, kr. köfüvüg</i>	—
<i>kömür, szén</i>	kr. <i>khömür, hömür</i>	<i>kömör</i>
<i>gömerim, temetek</i>	<i>kömerben</i>	<i>kömöbitn</i>
<i>köpük, hab, spuma</i>	<i>köbök, kr. köfük, kö-</i> <i>pük</i>	—
<i>tok (tojak h.), satiatius</i>	kr. <i>todok</i>	<i>tot; tot = osz-</i>
<i>doj-mak satiari</i>		<i>doj-mak</i>
<i>tokhtarim, megállok,</i> maradok	<i>toktárben</i>	<i>tokhtábun</i>
<i>tokmak, tők, tönk</i>	<i>tokpak</i>	—

cszmanliban :	kojbal-karagaszban :	jakutban :
<i>dokuz, kilencz</i>	<i>togosz</i>	<i>toghusz</i>
<i>dolu, jégeső</i>	—	<i>tolon</i>
<i>don (dong), fagy, fa- gyott</i>	<i>kr. tong</i>	<i>tong</i>
<i>dolu, tele</i>	<i>kr. tolo</i>	<i>tolu</i>
—	<i>tôra, kasul</i>	<i>tuora</i>
<i>doru, barna (ló)</i>	<i>tôrokh</i>	—
—	<i>tôrga, selyemszövet</i>	<i>torgho</i>
<i>don, ruha</i>	<i>ton, suba</i>	<i>szon</i>
<i>toprak, por, föld</i>	<i>tôberak, kr. tôferak</i>	—
<i>dôkerim öntök</i>	<i>kr. tôhärmen</i>	<i>toghobun</i>
<i>dört, négy</i>	<i>tört</i>	<i>tüörd; tördüsz</i>
<i>dönerim, visszatérek</i>	—	<i>negyedik</i>
—	<i>tjôkor, tarka</i>	<i>tönnöbün</i>
<i>jok, nincs ; jokszul</i>	<i>tjokh, szegény</i>	<i>csuoghur</i>
<i>szegény</i>		<i>szuokh</i>
<i>jokarî, fent</i>	<i>tjogar</i>	—
<i>jol, út</i>	<i>tjol</i>	<i>szuol</i>
<i>jorgan, takaró</i>	<i>tjôrgan</i>	<i>szuorghan</i>
<i>joghurt, jourt, tarhó</i>	<i>tjört, túró</i>	<i>szuorat</i>
—	<i>tjon, nép</i>	<i>dson</i>
<i>joghun, vastag</i>	<i>tjôn</i>	<i>szuon</i>
<i>szon (szong), vég, utó</i>	<i>szôn-da utóbb, kr.</i>	—
	<i>szong</i>	
<i>szouk, hideg</i>	<i>szók</i>	—
<i>szokarîm, döfök, du- gok, szúrok</i>	<i>szogarben, toszok, tö- rök; szogak mozsár (törő)</i>	<i>szoghobun ; szoghokh mörserkeule</i>
<i>szokur, vak</i>	<i>kr. szogur</i>	<i>szokhkhor</i>
		<i>félszemü</i>
<i>szojarîm, vetköztetek, fosztok</i>	<i>szojerben</i>	—
<i>szol, bal</i>	<i>szol</i>	—
<i>szôkerim, fölfejték</i>	<i>szögerben, kr. szöhär- men</i>	—
<i>szöjüd (szögtüt), fűzfa</i>	<i>szöt</i>	<i>üöt</i>

oszmanliban :	kojbal-karagaszbán :	jakutban :
szöz, szó	szös	ös
szöjërím (szög-), szidok	—	üöghübür
boghaz, torok	kr. boksze	—
olurum, leszék	bolerben	buolabün
borszuk, borz	borszak	—
—	mojderak, gallér	mojturuk
bojun, nyak	mojèn	mojun
böjriü (bögrü), görbe	—	bökcshör

2) Szók, melyeknek első tagja *u, ü-vel* van :

ujurum, alszom; ujku álm	kr. udurmen; ujgu	utujabün; u álm
ujat, szégyen	ujat	—
ulu, nagy	ulukh	ulu
ulurum, ordítok	kr. ulürmen, ultung, talp	ulujabün ullung
—	—	—
ucsarim, repülök	kr. usarmen	—
un, liszt	un	—
unaturum, felejték	unuderben	umnabün (tö: umun)
utarim, nyerek, gyözök	uterben	—
uds, vég	utju, kr. udju	uszuk
uzun, hosszú	uzun, kr. uszun kr. uba néne	uszun ubaj
—	—	—
ücs, három	üsz, kr. üjs	üsz
ujluk, czomb, femur	—	ulluk
ürürüm, ugatok	ürerben	üräbün
—	üsz, hiúz	üsz
üiszt, pars superior	üisztü	ürüt
üzerim, szegek, török	üzerben	—
kughu, hattyú	kü	kuba
—	kujga, kr. kujha, fej- büre	kujakha
kul, szolga	kul	kulut
kulak, fül	kulak	kulgákh
—	kur, öv	kur

oszmanliban :	kojbal-karagaszban :	jakutban :
<i>kuru</i> , száraz	<i>kurakh</i>	<i>káranakh, ká- rung</i>
<i>kuzu</i> , bárány	<i>kuragan</i>	—
<i>kurt</i> , féreg	<i>kurt</i>	—
<i>kusak</i> , öv	—	<i>kuszakh</i>
<i>kuju</i> , kút	<i>kuduk</i>	—
<i>kujruk</i> , fark	<i>kuzuruk</i> , kr. <i>kuduruk</i>	<i>kuturuk</i>
<i>kudsak</i> , öl ; <i>kudsmak</i> ölelni	<i>kudjak</i>	<i>kászabîn</i> , öl- elek
<i>kus</i> , madár	<i>kus</i>	<i>kusz</i> , récze
<i>kuzgun</i> holló	<i>kuszkun</i>	—
<i>kuszarim</i> , köpök —	<i>kuzerben</i> , kr. <i>kuszarmen</i> <i>kubulerben</i> . átválto- zom	<i>kutabîn</i> <i>kubulujabîn</i>
<i>kum</i> , homok	<i>kum</i>	<i>kumakh</i>
<i>kunduz</i> , hód	<i>kumdusz</i>	—
<i>gür-lemek</i> , mennydö- rögni	vö. <i>kügürt</i> , menny- dörgés	—
<i>kül</i> , hamu	<i>kül</i>	<i>kül</i>
<i>gülerim</i> , nevetek	<i>külerben</i>	<i>küläbin</i>
<i>gülesirim</i> , küzködöm birkozom	<i>kürezerben</i>	—
<i>kürek</i> , lapát	<i>kürdjük</i>	<i>kürdsükh</i>
<i>gün</i> , nap	<i>kün</i>	<i>kün</i>
<i>güds</i> , erő	<i>küsz</i> , kr. <i>küs</i>	<i>küsz</i>
<i>güz</i> , ősz (autumnus)	<i>küsz</i>	<i>küsz</i>
<i>kücsük</i> , kicsi	—	<i>kucscsuguj</i>
<i>jumurda</i> , tojás	<i>numurtka</i>	—
<i>jumruk</i> , ököl	<i>numzuruk</i> , kr. <i>nju- duruk</i>	<i>szaturuk</i>
<i>tul</i> , özvegy	<i>tul</i>	<i>tulajakh</i>
<i>durarim</i> , állók	<i>turerben</i>	<i>turabîn</i>
<i>turna</i> , daru	<i>turna</i>	<i>turuja</i>
<i>tutarim</i> , fogok	<i>tuderben</i> , kr. <i>tutarmen</i>	<i>tutabîn</i>
<i>tuz</i> , só	<i>tusz</i>	<i>tûsz</i>
<i>dus</i> , ellenében, szem- közt	<i>tus</i>	<i>tusz</i>

oszmanliban :	kojbal-karagaszbán :	jakutban :
<i>duzak</i> , tör (fogó)	<i>tuzak</i>	<i>tuszakh</i>
<i>tujnak</i> , ló körme	<i>tujgak</i>	<i>tujakh</i>
<i>tüj</i> , szőr, toll	<i>tük</i>	<i>tül</i>
<i>tükkürürüm</i> , köpök	<i>tükkürürben</i>	—
—	<i>tüngür</i> , dob	<i>düngür</i>
—	<i>tülej</i> , siket	<i>dsüläj</i>
<i>dün</i> , tegnap, éj	<i>tün</i>	<i>tün</i>
<i>düs</i> , álom (somniaum)	<i>tüsz</i> , kr. <i>tüjs</i>	<i>tül</i>
<i>düserim</i> , esem	<i>tüzerben</i>	<i>tüszäbin</i>
<i>jurum</i> , mosok	<i>tjürben</i>	<i>szájabin</i>
<i>jügrük</i> , futó, gyors	<i>tjügürürben</i> , futok	<i>szüräbin</i>
<i>jürek</i> , szív	<i>tjüräk</i>	<i>szüräkh</i>
<i>jüz</i> , száz	<i>tjüsz</i>	<i>szüsz</i>
<i>jüzük</i> , gyürü	kr. <i>tjüsztüik</i>	—
<i>szu</i> , víz	<i>szukh</i> , <i>szug</i> , <i>szü</i>	<i>ü</i>
—	<i>szügä</i> , fejsze	<i>szügä</i>
<i>szüid</i> , téj	<i>szüt</i>	<i>ült</i>
<i>bugha</i> , bika	<i>buga</i> , kr. <i>buha</i>	—
<i>bughdaj</i> , búza	<i>bugdaj</i>	—
<i>bütiin</i> , egész	<i>büdiin</i>	<i>bütiin</i>
<i>bulut</i> , felhő	<i>bulut</i>	—
<i>bularim</i> , keverek, zavarok	<i>bulgürben</i>	<i>bulúbun</i>
<i>burun</i> , orr	<i>burun</i>	<i>murun</i>
<i>bud</i> , czomb	<i>but</i>	<i>büt</i>
<i>buz</i> , jég	<i>busz</i>	<i>büsz.</i>

Úgy hiszem, már ennyi összeállított gyökszóból — és bizonyosan még sokkal többet lehetne összeállítani, ha a kojbal és jakut nyelvek szintoly bő szótárát bírnók mint az oszmanlinak, — de már ennyiből is meg kell ismerni, hogy a török nyelvek gyökszavaikban az *o*, *ö* hangzót az *u*, *ü*-től egymással egybetalálkozóképen különböztetik meg, a miből azon fontos eredmény következik, hogy a csagataji gyökszók *o*, *ö* vagy *u*, *ü*-hangúságát, mely az arab-török írásrendszerben nincsen megkülönböztetve megjelölve, bátran az oszmanli, kojbal és jakut szerint dönthetjük el, ha ezekben az illető csagatajtörök szóknak megfelelői megvannak. És leginkább

vehetjük által a csagatajiba az oszmanli vagy *o*, *ö* vagy *u*, *ü* hangzókat, minthogy különben is hangtani alakulásánál fogva a csagatajtörök mégis valamicskével közelebb áll az oszmanlihoz mint a jakut, mely mindazonáltal az *o*- és *u*-hangúságra nézve evvel megegyez. Az ily eljárásban netalán megeső hiba oly ritka és csekély lesz, a milyen csekély a fentebb összeállított egyezési esetekhez képest azon esetek száma, melyekben gyökszótagbeli *o*, *ö* hangzó *u*, *ü*-nek felel meg. Ezeket is fölhozom: kojb. *ong*, jak. *unga dexter*; k. *öremä*, jak. *ürümä*; kojb. *kôszte*, jak. *kusztuk*; osz. *külkürd*, k. *kübür*, kr. *kölkür* kén; osz. *gölge*, k. *kölätkü*, kr. *hölägü*, jk. *külük*; osz. *dolarim*, *dolanirim*, kr. *tolganderarmen*, jk. *tulabin* kerülök; k. *tözirben*, osz. *düserim*; osz. *bu*, jk. *bu*, kr. *bo*; k. *môlat*, jk. *bolot*, osz. *pulad* aczél; osz. *böjük*, k. *büzök*, *bözek* nagy; osz. *bojnuz*, jk. *muosz*, k. *müz*, *müz* szarv; osz. *gömüs*, jk. *kömüsz*, k. *kümüsz*; k. *korgandjel*, jk. *khorgholdsun*, osz. *kursun* ólom; osz. *öjrenirim*, k. *ügiränerben* tanúlok; osz. *ölesirim*, k. *ülizerben*, jk. *üllüsztübin* osztozom; osz. *ördek*, kr. *öderük*, k. *ürtük*; osz. *jonarim*, k. *tjünerben* faragok: osz. *jolarim*, k. *tjularben* tépek, nyüvök; osz. *szorarim*, k. *szurerben* kérdezek; osz. *szonarim*, k. *szunerben*. — Még akkor is csekély e szám, ha keresve még annyit találnánk hozzá, különösen miután a fentebbi hangzóegyezési esetekhez még — hogy úgy mondjam — másodrendbeli egyezések is járúlnak, melyek az *a*, *ü* és *o*, *ö*-nek meg ezeknek ellenében az *ï*, *i* és *u*, *ü*-nek egymás között való szoros érintkezési viszonyán alapulnak. Magát e viszonyt mutató egyikét példa: osz. *kavmak* és *kovmak* kergetni; *kauk* és *kouk*, jk. *khabak*; osz. *arka* hát, kr. *orha*; osz. *onlar* és *anlar* azok: osz. *artik*, jk. *orduk* több; *szerin* jk. *szörün*; osz. *tilki* (*tülkü*), k. *tülgü* róka; osz. *dib*, k. *tüp* fenék; *bulut*, jk. *bitit* felhő; osz. *kücsük* és *kicsik*, k. *kitjik*; osz. *jumurda*, k. *numurtka*, jk. *szimüt* stb. — Ebből megint a csagatajtörök *o*-val vagy csak *zamme*-val írt gyökhangzóra azon további eligazító szabály következik, hogy hol annak az oszmanliban, kojbal- vagy jakutban *ï*, *i* felel meg, ott *u*, *ü*-nek, hol pedig *a*, *e* (ä) felel meg, ott *o*, *ö*-nek kell olvasni, tehát p. o. ezt *بوتمک* (Ab. 34. 35) *bütmek*, mert oszmanliban *bit-mek*; *توپه* *töpe*, mert = osz. *depe* csúcs, tető, különben jakutban is *töbö*.

Az imént megjelölt eligazító elvek szerint határozott meg Abuskánkban a „mazmûme“ rovatok alatt való szók olvasása; nem ajánlkozott azonban mindenik szóra az oszmani- vagy jakutból vehető eligazító kriterium, úgy hogy a zamme-val írt gyökszótagnak *o*, *ö* vagy *u*, *ü*-hangúságának eldöntetlennek kellett maradni, a hol aztán a még lehető másféle olvasás zárjel között egészen kiírva vagy rövidítve mellé van téve a némileg valószínűbbnek látszott olvasás mellé; a csillagozás (*) meg ott alkalmaztatott, hol meg a szó mély vagy magashangúsága sem levén tudva, a lehető olvasások száma egész négyre rúg vala, valamint néhány más helytt, melyre eligazítható kriterium nem vala. — E helyen még arra is figyelmeztethetek, mit a t. olvasó már a fent közölt szók lajstromából vehet észre; hogy t. i. azon három török nyelv egyszersmind a szók mély- vagy magashangúságára nézve is *legtöbbnyire* egyező, a miért megint ugyanazoknak egybevetése e tekintetben meghatározhatja oly csagatajtörök szók olvasását, melyek írásában nincsen meg valamelyike a fentebb (l. X) említett ismertető jeleknek. — Itt például még csak némelyeket az a fentebbiek szerint meghatározott olvasások közül akarok fölhozni. Ab. 21. *ötme*k átmenni, *ot* menj, olv. *öt* stb. *ö*-vel, mert van kojbal *öterben* átmegyek, és az oszm. *öte*, túl ugyanez *ötme*k származéka, azt jelentvén tulajdonképen: átmenve (utólálló viszonyítóul használt gerundium p. o. a *tigrü*, -ig, usque is, = érve, *tig*-mek igétől, kojb. *djiterü*, a *djit* = oszm. *jet*, est. *jit* hasonjelentésü igetörzstől és egyebek); Ab. 28. *omak* néptörzs, v. ö. jk. *omuk* nép-, nemzetbeli; Ab. 28. *oj* ház olv. *öj*, mert oszm. *ev* magashangú, v. ö. kr. *ög* sátor; Ab. 35. *burnagü* első, előbbi, v. ö. kojb. *burungo*. Ab. 50. *tüzmek* (tüz, tüzmeding) olv. *töz*-mek v. ö. kr. *tözerben* türök; Ab. 59. *csog* izzó parázs, v. ö. jk. *csokh*; *csolban*, hajnalsillag, v. ö. jk. *csolbon*; Ab. 58. *csöp* egyenes, igaz, v. ö. jk. *szöb* (ezenfelül a rimszava: *köp* sok); Ab. 94. *köjdi* ége, v. ö. kojb. *köjzerben* égek; Ab. 97. *mung* baj, v. ö. jk. *mung*; Ab. 107. *jokar* érint, ráhat, mert váltakozik evvel: *jakar* (Ab. 100); Ab. 28. *ündsü* gyöngy, mert oszm. *indsi* *i*-vel van, v. ö. kojb. *nindji*; Ab. 14. *isz* büz, szag, mélyhangú, mert oszmaniiban is van: *jüz*, jk. *szüt*; Ab. 21. *utru* átellenében, v. *ü*

jk. *utärü*, kr. *uturu*; A. 22. *utkuzdä* meggyözeték, v. ö. oszm. *utmak* superiorem fieri, kojb. *utërben* nyerek, elnyerek; *öcsük* elöltött, olv. *ücsük*, v. ö. kr. *utjurarmen* elöltök; Ab. 23. *ürtenür* ég, *ürtedi* égete, v. ö. kojb. *ürterben* elégetek, ellenben jk. *ördüü* rétet leégetni, a miért az *ürtenür* mellé zárjel között az *ö*- is van kitéve; Ab. 51. *tüzek* egyenes, *tüzetti* egyenessé tön, v. ö. oszm. *düzmek*, *düzetmek* egyenlíteni, kojb. kr. *tüsz* egyenes; Ab. 54. *tünglük*, ablak, v. ö. kojb. *tümnük*, kr. *tüngnük*, jk. *tünnük* füstnyílás; Ab. 86. *koji*, *kojan*, olv. *kujü*, *kujan* lefelé, v. ö. kr. *kudu* lefelé (hozzá tudva a szorosabb törökben a *j*-nek nem egyszer *t*-hangból keletkeztét, p. o. oszm. *kujü*, kút, kr. *kuduk*; *kujruk*, kr. *kuduruk*, jk. *kuturuk* stb.); Ab. 86. *kujun* forgószerű, v. ö. kojb. *kujun* stb. stb.

Meg kell jegyezni azt is, hogy az átírásunkban használt *e* betű az *a*-nak magashangú megfelelőjét *ä*-t jelenti. Az *i* mélyhangú *i*, mely a magyar ejtés szerint való magashangú *i*-hez úgy áll, mint *a*, *o*, *u* az *ä*, *ö*, *ü*-hez. Minthogy azon szók melyeknek gyökhangzója *i*, *i*, a „mekszûre“ rovatok alatt vannak felsorolva, már azon okból sem olvashatunk egyiket sem *e*-vel, mert *e* betűjegy nekünk a magashangú fethát jelenti (*ü*). Igaz, hogy az oszmanli sok a csagatajiban *i* (készre)-vel írt gyököt már *e*-vel azaz fethával ejt; de ez legkevésbé nem alkalmazható a 14. századbéli csagatajtörökre, és maga az Abuska írója mintegy tiltakozik az *ö* keszréjének ilyen olvasása ellen, ha p. o. *tir* (44. l. izzadság) mellé fethával írt osz-

manli *der*-t (دَر) teszen; a csagataji تیر fölibe sehogy sem tenne fethát, mert másképen akarja ejtetni, azaz nem *e*-vel hanem *i*-vel. Ha mindazonáltal némely csagatajitörök szók is már az *i* és *e* ejtés között ingadoznak, épen az hogy mind a mekszûre mind a meftûhe rovat alatt vannak fölhozva, mutatja, hogy a mekszûre ejtés más akar lenni mint a meftûhe ejtés, s hogy nekünk a mekszûre rovatokbeliek egyikét sem szabad *e*-vel olvasnunk. V. ö. Ab. 11. *eje* gazda, úr (elif meftûhe alatt) és 16. *ige-szi* gazdája, 20. *ije-ledi* gazdájává lön, magaévé tön (elif mekszûre alatt); Ab. 7. *ekedsi* néne (meft.) és 17. *igedsi* (mekszûre).

A mássalhangzók olvasása nem jár nehézséggel; a *ğ*

(غ, غ, غ) rendszeren csak *g*-nek olvastatott, bár lehet hogy né melykor *gh* (غ-*gh*-nak lágyja) kellene. De tekintetbe véve ق *k*-val gyakori váltakozását, valamint azt, hogy a kojbal a csagataji غ-*gh*-nak megfelelőleg szintén csak *g*-vel él, czen *g*-féle olvasásban semmi esetre nagy hiba nem lehet. A ك (ك, ك, ك) a török írásban lehet *g* és *k* (a csagatajiban t. i.; a mai osz-
manliban még *j* is némihelyt, meg *n*, mely *ng*-bül eredvén különben ش-*sh*-vel is íratik, mi helyett a csagatajiban még ك *van*). Hogy ebből is olvasásunkra baj ne támadjon, az Abuska szerzője szépen gondoskodott értünk, kitévén tüzetesen majd-
nem mindenütt az egyes magyarázott szók után, melyekben egy vagy több ك fordul elő, hogy a *kef arab kef-e*, azaz *k*-ej-
tésű, vagy *perzsa kef*, azaz *g*-ejtésű (mert a perzsák tulaj-
donították először a csak *k* ejtésű arab ك-*k*-nek a *lág*y ejtést, ilyenkor azt három ponttal is különböztetvén meg ك), így: *keffe arab*, *keffe perzsa kef*; vagy az első *kef arab kef*, a második *perzsa*, a harmadik *arab*; vagy a *kefek arab kefek*, *perzsa kefek stb.* Kiadásunkban ezen — különben is igen be-
ceses tudatások — rövidítve így vannak kitéve az ártirt szók után: *p. g*, *a. k* (*perzsa kef*, azaz *g*; *arab kef*, azaz *k*). Ha-
sonló, noha kevésbbé szükséges jegyzet van az Abuskában néha a *perzsa dsim* ج, azaz ج *cs*, és *arab dsim*, azaz *ds-re* nézve, valamint *perzsa és arab be* ب-re (پ *p*, ب *b*)-re nézve; de már a perzsa írásnak volt gondja a *p*, *cs*-t három pont-
tal megjelölni (پ ج) s ezek nem is úgy hagyatnak el mint a perzsa ش, *g*-ről. Végre az olvasást eligazító jegyzetekhez járúl még a *tesdid* kettőztetés néha tett említése, mely azon-
ban ki is van téve (w). Az „*imále*“-ről már fentebb (l. XI.) vala szó. Ki van téve rövidítve, így: (im.).

Így veheti immáran a t. magyar nyelvész olvasó az „Abuska (szóval kezdő) csagatajtörök szógyűjteményt“, mint a nyelvtudományunkra oly igen fontos keleti török nyelv tanulmányozására segítő eredeti kútforrást; vegye annak mentül több és jobb hasznát is!

Pesten, 1862 januárius havában.

Budenz József.

Elif meftûhe, azaz a, e-vel kezdődő szók:

ابوشقه *abuska*: a nő férjét nevezik így, tehát: *férj*-et jelent.

اباغه *abaga*: az atyának akár nagyobbik, akár kisebbik testvére (oszm. *karında*). A Muhâkemet-ül-luge-tejnben ¹⁾ ezt találjuk: „Az atyának nagyobbikát és kisebbikét (t. i. testvérét) *abaga*-nak mondják.“

آت *at*: háromféle értelemben fordul elő: 1) *név*; 2) *lő*; 3) = *vess, vesd* (oszm. *at, atmak* ige).

آتالدى *ataldı*: *hírnevessé lön, elhíresülte, nevezteték* ²⁾; azután: *valamiért rendelteték, megbízaték* (mintegy: *kinevezteték* valamire).

آتغادى و آتادى *atgadı* és *atadı*: *nevet ada*.

آتاب *atab*: *nevet adván*.

آتیغیب *atigib*: *híresülvén, hírnevessé levén*.

¹⁾ Ez a híres csagataji költő Mir 'Ali Sîr-nek egyik munkája: „A két szó, azaz nyelv (török és perzsa) megbírálása“, melyben főleg a perzsában is divatozó török eredetű szókat tárgyalja, s azokat mindenek előtt a török nyelvnek vindicálja. Olvashatunk valamit róla alantabb is (5. l.) az *aga* szó alatt.

²⁾ A' *dı*, *dı*-féle török praeteritumot, melyet V. barátom magyar tud-*ott* igealakkkal fordít, elváltoztatva mindenkor tud-*a* alakkal adom vissza, minthogy a *magyar* igeidők jelentése szerint főképp ez felel meg neki mint történetbeszéllő praeteritumnak; meg azért is, hogy a néha előforduló *mıs*, *mıs*-féle praeteritumnak a magyar tud-*ott* alakot állíthassuk ellenébe. B.

اتاغيل *ata gıl*: tégy hírnevessé, adj nevet, nevezd ki (hivatalra).

آنیب *atib*: vetvén (oszm. *atip*); azután: nevezvén, azaz nevet adván (*ad kojup*).

آتارلار *atarlar*: vetnek; meg: névvel említenek (oszm. *adlarlar*).

آتای *ataj*: vetnék (oszm. *atajın*); meg száguldozás jelentésével jár; meg: nevet adnék.

آتاغلیق و آتاقلیق *ataklık, ataglīg*: meg- vagy kineveztetett (nominatus).

آتاغلیق و اتالیق *atalīg, ataglīg*: híresség.

آتلیق و اتلیق *atlık, atlīg*: híres neves, híresség; lovas (oszm. *atlı*).

آتکه **ataga* (p. g.): nevelő mester, nagy bátya.

آجون *adsun*: világ (mundus). Némely kéziratban *udsun* is található; Lutfi könyveiben ez van többnyire.

آجرغیندی *adsırgındı*: a zsaroltat sajnálva megszánva zsarnokot bántani.

آجیغ و آجیق *adsıg, adsık*: keserű; meg: fájdalom, bú, sohaj.

آچقرونك *acskung* (a ك perzsa = g): meg kell nyit-
[nod.]

آچای *acsaj*: nyítok, nyitó.

آچمای *acsmaaj*: nem nyítok, és: nem nyítnék, nem nyító.

آچقالی *acsqalı*: mióta nyit; meg: nyitás végett.

آچلبایین *acsılmaajın*: mivel megnyílik, megnyít-
[tatik.]

آختکی *akhtacsı*: lovászmester.

آخسوم *akhszum*, lásd: *akszum*.

آدَانِي *adak*: adakozás, ajándék, *aday*; másutt megint: idő, évszak. — Ezenkívül Türkesztánban egy helységnek neve. — Azt is teszi hogy: sziget (oszm. *ada*).

آرْدِي *ardî*: elfárada.

آرْمَائِي *armaj*: el nem fáradó; el nem fáradok.

آرَالِي *aralî*: fáradjunk; fáradás végett; mióta fárad.

آرِيب *arîb*: elfáradván; meg: elválnán.

آرِيلْمَائِي *arilmaj*: szakadatlanul sínlődő betegről mondatik.

آرِيق و آرِيق *arîk, arîg*: sovány; tiszta, csinos.

آرِيق و آرِيق *arîk, arîg*: vízvezeték, árok.

آرْك *erek*: várakban való meredekség; városokban való magas hely; szintén: padisáhi palota.

آرْك *erke*: enyelgés, merészség.

آرْمَان *armán*: akarat, ohajtás, kívánság.

آرْلَات *arlat*: egy csagataji néptörzs neve.

آرْلَاس *arlasz*: ez is, valamint *arlat*, egy csagataji néptörzs neve.

آرْغَادِي *argadî*: megcsala.

آرْغَادَائِي دِيرْمِين *argadaj-dirmin*: megcsalnék.

آرْغِدَال *argidal*: hegyek tövéénél való emelkedések; ugyanott találkozó völgyek és leshelyek.

آرْتَانِيْب و آرْتَانِيْب *artajîb, artanîb*: túljárván, túlkelvén, áthágván.

آرْبَاغ *arbag*: varázsmondóka, melyet a kígyó lyukába szoktak mondani.

أَرَا *ara* : közt, között.

أَرْتُوْتِي لِيَقْ¹⁾ *artuklik*; a Nazm-üz-zevâhir-ban többség értelmében fordul elő; meg öregbítő-t jelent.

أَرْيَقِيْب *azikib* : tévedvén; azaz útról tévedvén.

أَرْيَقَان *azitkan* : tévedő, bujdosó.

أَرْيَقَان *azikkan* : ez is útról tévedt-et jelent.

أَرْغُورْدُونَك *azgurdung* : tévesztél, rossz útra vezetél.

أَرْغُورْغُونَك *azgurgung* : tévesztened kell, rossz útra vezetned kell.

أَسْرُو *aszru* : igen, több; sok.

أَسْرَا *aszra* : őrizz.

أَسْرَابَان *aszraban* : őrizvén.

أَسْرَاتَاي *aszrataj* : őriznék. — Van ilyenmű még több szó is, p. o. örgetej : tanítanék, korgataj : ijesztenék, s több effélék.

أَسْرَاغُولُوق *aszraguluk* : őriztetendő; a kinek vagy minék őrizni kell, őrizendő.

أَسْرَاغَانِي *aszraganî* : (az ő) őrizte, őrzötte.

أَسْرَاغُوجِي *aszragudsî* : őrző, ör.

أَسْرُوكْ كَنَه *eszruk-gine* (p. g. a. k) : részegecske.

أَسْرُوكْ غَنَه *eszruk-gine* : ugyanaz, mi az előbbi.

أَسْتِي *asztî* : alja valaminek (tör. alt-î).

¹⁾ Kétség nélkül javítva أَرْتُوْتِي لِيَقْ-ot kell olvasnunk, mint-hogy a szó nem lehet más mint oszm. أَرْتُوْتِي لِيَقْ *artiklik*.

آس *asz* : akaszsz, fügessz föl.

آستی *asztî* : akasztá, fölfüggeszte.

آسیغ لیق *aszîglîk* : fölfüggesztett; meg : hasznos.

آسیغ و آسیق *aszîg, aszîk* : haszon.

اساپقور *aszapkur* : juh hátgerinczének csontja.

Csagataji életszokás szerint a becsült ételek közé tartozik. Díszlakománál, bármennyi mindenféle étel vagy on is, azon gerinczcsontnak, melyet némely helyeken egészen sütnék, ott kell lennie.

آشوقنی *asuktî* : siet, megijede.

آشوقدوم و آشوقتم *asuktum, asukdum*.

A' *dal* (د, d) és té (ت, t) egyaránt használható, úgy mint fentebb a' *kaf* (ق, k) és *gajn* (غ, g) és szó végén az *elif* (ل) és *hé* (ه) váltakozása jegyeztetett. Jelentése : megijedék.

آشوققان *asukkan* : siető.

آشوق *asuk* : sark, meg : könyök csontja.

اشكك *esgek* (p, g, a, k) : evező lapát.

آغا *aga* : nagyobbik (öregebbik) testvér, bátya. — A Muhákemet-ül-lugetejn-ben Nevai ¹⁾ e szót így magyarázza : A perzsák mind a nagyobbik mind a kisebbik testvért egyaránt *biráder*-nek (frater, bruder) nevezik ; de a törökök a nagyobbikat *aga*, a kisebbiket *ini*-nek mondják. Azonban az hogy a Muhákemet-ül-lugetejnben Nevai ő kegyelme e szót így magyarázta meg, ne értessék úgy, mintha ez olyan könyv volna, melyben Nevai saját anyanyelvének szavait megmagyarázta volna. Koránt sem. Azon könyv azt tárgyalja, hogy a török nyelvet a perzsa fölött becsülik, mint-hogy a perzsában sok szó vagy on, mely tiszta török ugyan, de a perzsák, ha azok értelmét vissza kell adniok, mégis

¹⁾ A híres Mir 'Ali Sír.

csak török szókkal adják vissza. Erről ő sok bizonyítékot hoz, valamint itt az *aga* szóról, úgy máshelyen is egyebekről. Azonban meg kell jegyezni, hogy a tárgyalt szók egy részét meg is magyarázza, másik részét pedig nem, a minek oka csak az, hogy az ő idejében erre nem vala szükség. — Imáran én — szegény nyomorúlt és értéktelen — midőn e gyűjtemény összeírásához fogtam, Nevainak csak tizenöt művét gyűjtöttem vala, melyekből a szókat és kifejezéseket kivontam. Ezen felül még Khoraszân, Szamarkand és Csagataj-ból való néhány más törökül beszéllő férfiak divánjait és mesznevi-jeit szedtem vala össze. Ekkor történék, hogy egy előkelő ember — áldott legyen emléke — ezen törekvéseimet és fáradozásaimat látván, nekem Nevainak minden munkáival kedveskedék, egész 29 darab könyvvel. Úgy valék akkor, mint a koldus, ki kincset talált. Azonnal minden egyéb foglalatosságomat és kötelességemet abba hagyván, kevés idő alatt, a 14 darab könyvet lemásolám s így Nevai minden munkáinak birtokába juték. Ezek egyenként és névszerint: Münâdsât nâme, Csihl hadîsz, Nazm-ül-dsevâhir, Szerâds-ül-müszlimîn, Szâim-ül-muhabbet, Liszân-ut-thajr, Mahbûb-ül-kulûb, Tevârikh-i enbijâ, Hajret-i ebrâr, Ferhâd ve Sîrin Medsmûn ve Lejla, Szeb'a szejjâre, Szedd-i Iszkenderi, Négy divân, Garâib-üsz-szîghar, Nevâdir-üs-sebâb, Bedâi'-ül-vaszath, Fevâid-ül-kübr, Mezân-ül-evzân, Münsiât, M u h â k e m e t - ü l - l u g e t e j n, Vakfije, Menâkib-i Mir Szejd Haszan, Menâkib-i Pehlevân Muhammed, Szâki nâme, 28. Fârszi divânlar, 29. *) Fârszi münsiât. — Ezeken kívül még más munkája tudtomra nem volt.

آغارغوديك *agargu-dik*, (a. k) : *mintegy nehezít, mintegy fáj, fájóképen.*

آغاردي *agardî*, ez is : *nehezíte, fája (fájni).*

آق اوى *ak-oj, ak-öj* : *sátor.*

*) A két utolsónál ki van téve a szám 28 és 29. a kéziratban; azonban a lajstromból kettő elmaradt, mert egészben csak 27 van felsorolva.

آفسوم *ak szum* : megbánó, megbánás.

آفتوردونك *akturdung* (perzsa ك = g) : folytatál.

آفقالی *akkalî* : folyás végett ; mióta foly (oszm. akali).

آقزدی *akizdî* : folyata.

آكآك *eggek* (p. g, a. k) : ráspoly.

آكبکی *ekedsi* (a. k) : nagyobbik leánytestvér, néne.

A Muhâkemet-ül-lugetejnben Nevai e szót így magyarázta : A perzsák a nagyobbik és kisebbik leánytestvért egyaránt *khahe*-nek (soror) mondják ; ezek pedig (a törökök) a nagyobbikat *ekedsi*-nek, a kisebbiket *szingil*-nek nevezik.

آلطای *altaj* : vörös róka bőréből való prém.

آلدآغ *aldag* : megcsalni (oszm. alda-mak).

آلاخان و آلامان *alakhân, alaman* : a ki kirabol-
tatott, háza jószágáa vesztett.

آلداری *aldaraj* : megütődést és restellést éreznék ; az
örüléssel ellenkező állapot kifejezésére használják.

آلنی دا و آلی *alnîda, alîda* : előtte (oszm. önünde).

آلی *alli* : ez is : elül való rész (oszm. ön).

آلوق *aluk* : szomorú ; szétszórt ; eszében megháborodott.

آلاقتی *alaktî* : földüláték, összevissza hányaték.

آلقامیش *alkamîs* : áldást adott, megáldott.

آلقادی *alkadî* : áldást ada, megálda.

آلیغ و الیق *alîg, alîk* : venni, vétel (oszm. almak).

آلغالی *algalî* : mióta veszen ; vevés végett.

آلقولوق *alkuluk* : vevés (oszm. alma)*, vétetendő.

*) Ez aligha helyes az eredetiben, hanem *almali*-t akart írni ; mert fentebb is ugyanezen összetett képzővel (-ku-luk, gu-luk) való *asra-*

ألكوم *alkum* : vennem kell.

ألميشانك *almisang* : vettél.

ألماغين بولسه *almagin bolsza* : ha nem vevő lenne.

الغانغ *alganga* : vevőnek.

الغامو *alga-mu* : venne-e? veszen-e?

آلمايين *almajin* : a nélkül hogy veszen v. vön; nem vevén.

آلماي *almaj* : nem vesz, nem vevő; nem veszek; de sokhelytt még egy másik szóval kötetik össze nem tehetés kifejezésére, így : *kıla-almaj* = nem tehetek, meg : nem tehetvén, meg : nem tehet, nem tehető; *ajta-almaj* (آيتا آلماي) nem mondhatok; nem mondhatván.

المانك *almang* (p. g) : ne vegyetek, parancsolólag; nem veszesz; sokszor még egy másik szóval használtatik, így : *dej-almang* = nem mondhatsz; *kıla-almang* = nem tehetsz; *tapa-almang* = nem találhatsz.

آلار *alar* : azok, ök (oszm. *anlar*.)

التاوا و التاولا *altau, altaula* : (mind a) hatjával, mind hatan.

آلاي موبولور *alaj-mubolur* : úgy lesz-e?

آلمباش *alma-bas*,

اللوغ *alaluga*,

الايكه كان *ala-jekeken* v. *ikeken* (a. k). Mind a három szó a kácsának, réczének egy nemét jelenti.

امكان *emek* (p. g, a. k) : fáradság, munka (oszm. *emek*).

انكديب و انديب *angdib, andib* (p. g) : rejtőzve keresgélni, leselkedve hallgatódzni (tkp. -ván, -vén alak).

guluk szót *szakla-mali* meg *szaklan-adsak* által magyarázza, mint itt *alin-adsak* által, de nem szintén *alm li*-által is, a mi ezt tenné : a kinek minék vennie kell. B.

انكالك *enggek* (p. g, a. k) : áll (főnév).

انك *ang* : orca (oszm. jangak).

انبه **anba* (*amba*) : néminemű gyümölcs, mely a baraczkhoz hasonló s Indiában terem.

انكيردى *engirdi* : (p. g). csavara, forogtata.

انكلا تقوسى *anglatkuszi* (p. g) : neki említene kell.

انكاجا *angadsa* (p. g) : addig.

انكا تيكرو *angatikrü* (p. g, a. k) : addig.

انىقتى *anikti* : növekedék, nagygyá növe ¹⁾.

انىقيب *anikib* : növekedvén, nagygyá növén.

انن *anin* : azért.

او **eu* : egy valaki; így is : bir-eü.

اوشقه *avuska*, ugyanazt jelenti, a mit *abuska* : a nő férje.

اوبجاق *avundsak* : kívánatos valami, óhajtott valami.

اياز *ajar* : tilt, akadályoz, visszatart, megtagad.

اينديم *ajindim* : akadályoztatám, megtagadónak tőlem.

اياماي *ajamaj* : meg nem tagad v. tagadó, nem tilt v. tiltó; szintén : én nem tagadok meg, nem tiltok, nem akadályozok.

ايهمين *ajamin* : én tiltanék, akadályoznék; elmondanék. — De egyszersmind : meg nem tagadok, nem tiltok.

اياب *ajab* ²⁾ : megtagadván, tiltván.

اياما *ajama*, parancsolólag : ne akadályozz, ne tagadj.

ايمَن *ejmen*, megszólítólag : szégyeld magad, pirúlj!

ايقو *ajalku* : éneklő s harmoniát tartó hang; a fül-

¹⁾ Oszm. böjüme; lehetne tán büjüme is, mely bögni.

²⁾ Írási hibából a kéziratban van اياب *apab*.

mile hangja; jó hanggal való dalolás, mely az ember szivét gyönyörködteti.

ايلاندى *ajlan dī*: kerüle, megfordula, körül forga; valamivé változék vagy hasonló lön.

ايلآى القونك *ejlej-alkung* (p. g): tehetned kell, kell hogy tihess.

ايلآى القوسى *ejlej-alkuszi*: tehetnie kell, kell hogy tehessen.

ايلآى المادينك *ejlej-almadīng*: nem tehetél.

ايلكاج *ejlegeds*: tevén, mihelyt teszen v. tett.

ايلاكوم *ejlegüm*: tennem kell.

ايلاكوسى *ejlegüsü*: tennie kell.

ايلاركا *ejlerge* (p. g): tevés végett, tevésért.

ايلاماككا *ejlemekge* (a. k, p. g); ez is: tevés végett, tevésért, tevésre.

ايلاكونك *ejlegüng* (p. g, g): tenned kell.

ايلالى *ejleli*: tegyiink.

ايلاكاي *ejlegej* (p. g): tenne, meg: tennék.

ايلاماييدورايردى *ejlemej-dur-irdi*: nem teszen [vala.

ايلالى *ejlej*: tennék.

ايلامايين *ejlemejin*: nem tevén; nem tevő(?).

اياكچى *ajakcsī*: poharász (vulgo: pohárnok).

اياق و اياغ *ajak, ajag*: pohár; meg: láb.

اياقتى *ajakti*: ismeretlen lön, elmene. De ha holdról vagy napról használtatik, azt jelenti hogy lenyugovék, leal-
dozék (azaz tkp. eltűnék).

ايق *ajik*: okos, józan.

ايبغ *ajig*: medve.

اينمان *ejtmen*: nem mondok.

ايتيب *ejtib* : mondván.

ايتيق *ajtik* : mondánk.

ايتكالي *ejtkeli* (arab *k*-val) : mióta mond.

ايتالي *ajtali* : mióta mond.

ايتلمايين *ajtilmajin* : nem mondatván *).

ايرلمايين *ajrilmajin* : el nem válván.

ايا *eje* : gazda, úr.

ايروم *ajrum* : a víznek visszatéretező, kerülő folyása ;
bátorság, fürgesség, ügyesség.

ايجن دور *ejgen-dür* (p. g) : kedvel, szeret.

ايريشتي *ajristi* : elvála.

Elif mekszûre, azaz **ÿ**, **i**-vel kezdődő szók :

ايتاماس *itemez* : nem tehet ; meg : nem lesz éles ; nem lesz meleg, izzó.

ايتوروركا *itürürge* (p. g) : élessé tenni, élesíteni.

ايتيك *itik* (a. k) : éles ; erős, gyors.

ايتينك *itting* : (p. g ; a *t* tesdîddel, azaz kettőztetve) :
tevéél.

ايتاسال *ite-szal* : tégy meg (oszm. *edi-ver*).

ايت *it*, parancsolólag : tégy ; ezenkívül : *hús* ; meg *kutya*.

ايتتى *itti* (a *t* tesdîddel) : *elmene*.

ايتوركوم *itürgüm* (p. g) : el kell mennem.

*) Ezen öt szó : *ejtmen* — *ajtilmajin* a török *ejtme*k (mondani) igéhez tartozik, melynek egyszersmind mélyhangú páralakja is létezik : *ajtmak*. Kéziratunk írása szerint *ejtkeli* a magashangú alakhoz csatlakozik ; *ajtik* (helyesebben : *ajttik*) *ajtali*, *ajtilmajin* határozottan a mélyhangúhoz ; az *ejtmen* és *ejtib*-re nézve az írás nem dönt ugyan, de valószínű, hogy a magashangú *ejtme*k alakhoz állanak ; különben tán még sem hagyattatott volna el a kezdő *elif* fölött való ~. B.

ايتي *itti*: elvesze, fogya.

ايتيب *itib*: elfogyván, eltűnővén (elmenővén).

ايتاردين *iterdin*: elfogyás-, eltűnés-, elmenés-ből.

ايتكان *itken* (a. k): elfogyó, eltűnő.

ايتاليك *itelik* (a. k): ez is az előbbi szó értelmé-

ben; meg: ruhaszegély (oszm. *etek*).

ايتي *itti*: (t tesdiddel): tőn.

ايتكومز دور *itkü mü z-dur* (a. k): nekünk kell tenniünk.

ايتكان *itken*: tevő.

ايتكوسي *itkü szü*: tennie kell.

ايتماي *itmej*: nem teszen, nem tevő; még: én nem teszek.

ايتارسين *iterszin*: teszsz.

ايتماكنك *itmeking* (a. k, p. g): a te tevésed.

ايتاي *itej*: tennék (én).

ايتنك *iting* (p. g): tegyetek.

ايتالي و ايتالينك *iteling, iteli* (p. g): tegyünk.

ايتايمو *itej - mü*: tennék-e v. tegyek-e?

ايتشتي لار *itistiler*: megilletének, hozzá nyúlának.

ايتكالي *itkeli* (a. k): mióta teszen; tevés végett, te-

ايتكوم *itkü m*: tennem kell. [vésre.

ايتناك *itek* (a. k): ruha szegélye.

ايتاكلاب *itek leb* (a. k): a ruhaszegélyt fölszedvén s megtöltvén.

ايتسين *icsin*: benn, közepett, köztiük.

ايتكولوك *icskülük* (a. k, k): valami inni való; még: ittás embert neveznek így.

ايتسلي *icseli*: valami inni való; ivás végett, ivásra.

ايتسكو و ايتسكي *icskü, icski*: ivó társaság.

ايتسكي *icski*: belső.

ايتسقيدي *icskündi*: bámula, megjéde.

ايتركن *irken* (a. k): még egy másik szóval (igével)

használtatik, így : *bolmadî irken* (oszm. *iken*) : *a mint nem vala* = oszm. *olmadî gibi*.

ايركان *irken* (a. k) : ez ugyanazt jelenti, a mit az előbbi.
ايردى *irdi* : *vala* (oszm. *idi*).

ايرتاكى *irtegi* (p. g),

ايرتاكىچكان *irte-gicsken* (p. g, a. k),

ايرتاك و ايرتاجاقتا *irte, irte-csakda, irtek* (a. k) : *az ennek előtte való időből való, az elmúltak, régiek.* — *Irte* azomban a *holnapi nap* és *holnapi reggel* jelentésével is jár.

ايرك *irek* (a. k) : *öreg, koros.*

ايركه *irke* (a. k) : *orsó* (oszm. *öreke*).

ايرديكلر *irdikler* : *valátok* (sic! oszm. *idingiz, idiniz*).

ايروام *irvam* (*irvem*) : *lovagiasság, fegyverkezelésben való ügyesség, erő, bátorság; gyors forgás, örvény.*

ايرن *iren* v. *irin* : *alsó ajak.*

ايركينور *irkinür* (a. k) : *utána törekszik, kedvel, szeret.*

ايركنه *irkene* (a. k) : *sátorbeli szerek v. holmik.*

ايرور *irür* : *lesz.*

ايرماس و ايماس *irmez, imez* : *nem* (van, non est).

ايركىندى *irkindi* : *korán reggel fölkele.* — Más értelme még : *haraguvék, böszülte.*

ايريك *irig* (p. g) : *nagy, vastag, öreg* (p. o. *öreg pénz*).

ايريب *irib* : *érkeztén, elértén; meg : olvadrán* (oszm. *eri-jip*).

ايرغانيب *irganib* : *indítván, buzdítván, ébresztvén.*

ايرسا *irsze*, még egy másik szóval használtatik, mint : *bar irsze, jok irsze* = oszm. *var-ışza, jogh-usza* : *ha van, ha nincsen.*

اير *ir* : érkezzél, érij el; legény, fiatal ember; férfi.

ايركان و ايران *iren, irgen* (p. g) : elérő, érkező.

ايرليک و ايران ليک *irlık, irenlik* : férfiasság, vitéz[ség].

ايرليک *irıklık* (a. k, k) : érettség.

ايسكارما *iszkerme* (a. k) : ne tartozkodjál, ne gondoldj vele, ne végy magadra.

ايسكيردى *iszkırdı* (a. k) : öregedék, avula.

ايسيرغہ *iszırğa* : fülbe függesztett gyűrű, fülbe való.

ايس *isz* : büz, szag.

ايسلانور *iszlanur* : szaglik, nedves lesz.

ايس *isz* (v. isz) : ész.

ايسلاب *iszlab* : szagolván, büzőlvén.

ايسلادی و ايستی *iszladi, iszladı* : szaglék.

ايستيم *isztim* : szaglám (szaglik).

ايسلادی *iszledi* : szó ragada (rajta), szót fogada.

ايسيق و ايسیغ *iszıg, iszik* : hő, forró, izzó.

ايسیتی *iszıttı* (tesdi des t) : láz fogta (öt), hideglelésben vala; forraszta.

ايستقان *iszıtkan* : forró lázban, hideglelésben való ember.

ايسیتقالی *iszıtkalı* : mióta forró lázban, hideglelésben van; azért, hogy hideglelésben van.

ايسیتیش *izıtmıs* : láz, hideg lelte (öt).

ايسیرغاناق *iszırğanmak* : hogy valakinek szégyenlésből elpirúl az arcza, elpirúlni.

ايستی *iszti* : szél fuva (oszm. esz-mek).

ايستورای *isztürej* : szelet fuvatnék.

ايسکای *iszgej* (p. g) : fúna (szél).

ايسکان *iszgen* (p. g) : fuvó (oszm. eszen).

ايستالی *iszтели* : akarjunk, kívánjunk.

ایستای *isztej* : kívánnu ; kívánnék.

ایستایدور *isztej-dur* : kíván azaz : most, benne van a kívánásban, oszm. *isztejor*.

ایسورغان و ایسوران *iszuran, iszurgan* : evő.

ایسنادی *isznedi* : álma jöve, álmosodék, ásítozék.

(oszm. *esznedi*).

ایش *es és is*¹⁾ : ügy, dolog (oszm. *is*) ; társ, pajtás, egyenlő társ (oszm. *es*) ; meg : két (edény)-fűlnek egymással való összeköttetéséről mondatik, s annyit jelent, mint : két kötéltől végét egymásba kötni.

ایشیلکان *isilgen* (p. g) : a mi egymással összekötetett.

ایشانما *isenme* : ugyanazt jelenti.

ایشلاکان *islegen* : dolgozó, dologtevő ; egymáshoz csatlakozó, társalkodó.

ایش *is* : harcz-ról is mondatik²⁾.

ایشیدیش *idis* : tevés.

ایشنار *isner* (*isnar*) : valami fénylő ; tavaszkor éjjel röpködő „csillag férgé“ (fénylő bogár, sz. Mihály bogara).

ایشاک *isek* : számár.

ایشیشتوکسین *imis-tük-szin* : voltál (v. voltál vala ?)

ایشتان *iseri* : a földet kaparja, ássa, v. kaparó, ásó³⁾.

ایشاری *istan* : gatyá⁴⁾.

ایشینکوجی *isitküdsi* : hallgató.

ایشتمالی *isitmeli* : ne halljunk.

ایشبیک *isik* (a. k) : kút, üreg.

ایکان *igen* (p. g) : többnyire még egy másik szóval használtatik : valami levén (oszm. *iken*).

¹⁾ Csak *is*. B.

²⁾ A perzsa *kiâr* dolgot és *harczot* is jelent. V.

³⁾ A mint a kéziratban idézett versből kitetszik, a' szó végén való *i* rag, tehát csak *iser* = oszm. *eser* (*esmek*). B.

⁴⁾ Alkalmassint = oszm. *ies don*, belső gatyá. V.

ایکن *igen* (p. g) : hát.

ایکین *ikin* (a. k) : még egy másik szóval = oszm. *iken* (levén).

ایکین *ikin* (a. k) : vetés (gabna vetése, oszm. *ekin*).

ایکین *ikin* (a. k) : kettejét, mind a kettőt.

ایککن *ikgen* (a. k, p. g) : magvető.

ایکالاسی *ikeleszi* : mind a ketten.

ایکاولان و ایکاولا *ikeüle, ikeülen*; ez is : mind ketten, mind a kettő együtt.

ایکاولامیز *ikeülemiz* : mind kettőnk.

ایکاو *ikegü* (a. k, p. g) : mind a kettő.

ایکاو *ikeü* : ugyanaz.

ایکاوکا *ikeüge* (a. k, p. g) : mind kettőnknek, meg : mind a kettőnek.

ایکالادی *igeledi* (p. g) : gazdává levén birtokba von vmit, bíra vmit mint gazdája.

ایکاسی *igeszi* (p. g) : gazdája.

ایکار *iger* (p. g) : nyereg.

ایکارکوجی *igergüdsi* (p. g, g) : fordúl, fordító, visszatérítő.

ایکیرمک *igirmek* (p. g, a. k) : fordulni, visszatérni.

ایکارناک *igernek* *) : ugyanaz.

ایکیریم *igrim, igrık* (p. g, a. k) : a víznek visszatéretegető folyása, ugrása, keringése, örvény.

ایگری *igri* (p. g) : görbe.

ایکیرور *igirür* : visszatér, fordúl.

ایکاک *igek* (p. g, a. k) : vas metszésére való rúspoly.

ایکاک *ikedş* (a. k) : még egy másik szóval használatik, úgy a mint oszm. *iken*.

*) Itt az infinitivus képzője *nek* = *mek*; érdekes példa annak a viszonynak földerítésére, melyben a magy. *ni* a török : *mak*, *mek*-hez áll. V.

ايجاسى *igedsi* (p. g) : nagyobbik leánytestvér, néne.
(Lásd : *ekedsi*).

ايگمه *igme* (p. g) : meggörbült, meghajtott (valami).

ايكنج *ikinds* (a. k) : második (oszm. *ikindsi*).

ايلىك *ilik* (a. k) : kéz.

ايلىكىكا *ilikige* (a. k, p. g) : kezének, kezébe.

ايلىكىدا *ilikide* : kezében.

ايلىكلاي *iliklej* (a. k) : kézre hozna; kézre hoznék,
kerítenék.

ايلىكلاب *ilikleb* : kézre hozván, *kerítvén*.

ايلىك *illig* (p. g, tesdides *l*) : ötven.

ايل *el*¹⁾ szintén : kéz.

ايل *il* : az emberek, nép (arabúl : *khalk*).

ايل *il* : év.

ايلغى *ilgï* : évi bér, évre való.

ايلقى و ايلغى *ilgï, ilkï* : csorda (ló), meg : marha.

ايليق و ايليق *ilïg, ilïk* : langyos, meleg.

ايلكاردى *elgerdi*²⁾ (p. g) : kézre hozza.

ايلدام *ildam* : ijedtség, sebes mozgás; nyári napokban a mezőkön átvonuló fények (déli báb?); a villámok gyors
[futása.

ايلاييمدا *ilejimde* : előttem.

ايلمای *ilmaj* : nem rezzen meg szeme; meg : nem rezzen meg szemem.

ايلمان *ilman* : ugyanaz³⁾.

ايلماتى *ilmak* : megilletni, megtisztelni.

ايلغابان *ilgaban* : futást, száguldozást tevén.

ايلباراتيپ *ilbaratib* v. *elbaratib* : ha meleg víz

1) Olv. *il*. B.

2) Olv. *ilgerdi*. B.

3) De csak az első személyről, a mi az előbbiben a 2-dik jelentés.
B.

(valami edénybe) öntetik s újra fölforr. (Tkp. *fölforratván*, újra *buzogtatván*, v. ö. magy. abárlani).

ايلبارار *ilbarar* : újra buzog, forr¹⁾.

يلينسام *ilinszam* : ha elsorvadok, tehetetlen leszek.

ايلينديم *ilindim* : bától elsorvadék, elgyengülék.

ايليندى *ilindi* : elgyengüle.

ايلينكاج *ilinkads* : elsorvadván, gyengülvén.

ايلنيتتى *ilnitti* : melegíte.

ايلتتى *ilettyi* : vive.

ايلتوركا *iletürge* (p. g) : vevésre s elvivésre, hozzányúlásra.

ايلتوركوم *iltürgüm* : vinnem kell.

ايلتا آلور *ilete-alur* : vihet, tud vinni.

ايلكارراك *ilgerirek* (p. g, a. k) : előbbre.

ايلكارى *ilgeri* : előre.

ايلترار *iltrar* : villog.

ايلترار كوجى *iltrarkudsi* : villogó.

ايلباسون *ilbaszun* : récze, ruczà. — A Muhâkemetil-lugetejnben Nevai e szót így magyarázta : Egy madárra találánk, mely ott *ilbaszun récze* néven ismeretes. A *Szart* (سارت²⁾ azon *ilbaszun*-t nem ismeri, de a hegységen lakó török a hím réczét *szona*-nak, a nőstény réczét *borcsin*-nak nevezi. (Lásd : *borcsin*). A *szart* ennek nem is ad nevet, hanem mind a kettőt egyaránt *murgabi* (perzsa : vízi madár, *récze*)-nek nevezi.

ايماس *imez* : nem (non est).

ايمانك *imeng* (p. g) : nem vagy.

ايمان *imen* : nem vagyok.

ايمانك *emak*³⁾ : egy faluról mondatik, melynek sok juha van.

¹⁾ Oszm. *khas-lanmak*, azaz *khas khas*-féle hangokat adni. V.

²⁾ Törökül nem értő perzsa. ³⁾ Olv. *imak*. B.

ایمکاکلاکان *emgeklegen*¹⁾ (p. g, a. k, p. g): csecsemő gyerek.

ایمکاک *emgek*²⁾: ugyanaz.

ایمکاک *emgek*³⁾ (p. g, a. k): munka, viszontagság.

ایمکان *emgen*⁴⁾ (p. g): szopó, csecsemő.

ایمکاندا *emgende*⁵⁾: szopó helyén, azaz: azon helyen, hol csecset szoptott.

ایمکاک *emdsek*⁶⁾: szoptató nő.

ایندادی *indedi*: meghíva.

ایندام *indem*: hívj meg, parancsolólag⁷⁾.

اینداب *indeb*: meghíván.

ایندوردی *indürdi*: meghíva, leszállíta, leereszte.

ایندورماسانک *indürmeszeng* (p. g): ha meg nem

اینی *ini*: kisebbik testvér, öcs. [hívsz.]

اینک *ineg* (p. g); ez is: öcs.

اینکاسی *inegesi*: az öcscse.

اینکرندی *ingrendi* (p. g): keservesen lassan sírni, sírdogálni. E szót a Muhâkem-et-ül-lugetejnben Nevai így magyarázta: *ingrenmek* és *szingrenmek* a. m. keservesen lassan sírni. — Megint *inkrenmek* (a. k-val): a számár ordítást nevezik így.

اینچو *incsi*: egy ember, ki saját ösztönéből egy másikkal szolgálatába lép, inas.

اینچی *incsi*: asszony, függöny alatt ülő.

اینچو و اینچی *incsi, incsi*: gyöngy.

اینچکه *incske* (a. k): vékony, finom.

اینچکیرمک *incskirmek* (a. k, k): E szót Nevai a Muhâkem-et-ül-lugetejnben így magyarázta, hogy „*sírni, rivalgani, ordítani*“ helyett van *incskirmek* is. — E szó ezen országban (a szerző honában) is használtatik: *incskirî*⁸⁾ a. m. síra.

¹⁾ *imgeklegen*. ²⁾ *imgek*. ³⁾ *imgek*. ⁴⁾ *imgen*. ⁵⁾ *imgende*. ⁶⁾ *imdsek*. B.

⁷⁾ Ezen magyarázat föltetsző, noha így van az eredetiben. Ezt várnók hogy *inde*. B.

⁸⁾ Írásbeli hibát lehet itt sejteni; *incskirdi* kellene. B.

اينكاك *ingek* (p. g, a. k) : áll, állcsont.

ايناغ *inag* : czeremonia nélkül való társ, lelki barát.

اناق *inak* : helyettes, közelálló.

ايناولي *inauli* : a vadak fogására ásott verem.

اينك *ing* v. *eng*¹⁾ (p. g) : orca.

اينكينك *inging* (p. g, g) : orczád.

اينك *ing* (p. g) : vörös festék, melylyel a nők arcukat mázolják.

ايونك *ivung* : siessetek.

ايويردى *ivirdi* : fordítsa.

ايوروشمانك *ivirüsmeng* (p. g) : hozzá, melléje ne menjetek, ne találkozzatok vele szembe.

ايوركاج *ivirgeds* : fordítván.

ايورولدى *ivrüldi* : fordúla.

ايورورونك *ivürüng* (p. g) : parancsolólag : fordítsatok.

ايورولوب *ivrülüb* : arcát fordítván (megfordulván).

Megint *forgó* (csevrík) értelmében is fordul elő.

اييالاب *ijeleb* : gazdájává, urává levén, magaeává tevén.

اييلادى *ijeledi* : magaeává tőn.

Elif mazmûme, azaz **o, u, ö, ü**-vel kezdődő szók:

اوپچين **opcsin*²⁾ : hadi szerszámok közül való, pánczél.

اوپر ماس *oparmasz* : el nem szakad, nem avul v.

اوت *ot* : tűz. [kopik.]

¹⁾ Csak : *ing*. B. ²⁾ Nem ajánlkozik biztos kriterium az olvasás meghatározására ; lehet még : *öpcsin, upcsin, üpcsin*. B.

أوتُ *ot* : földön termő *fü*.

أوتُ *ot* : menj¹⁾. Nevai e szót a Muhâkemet-ül-luge-tejnben úgy magyarázta : *ot* = megégett valami ; *meg* : *ot* = átmenés elhaladás (a. müür), *út* ; 2) = legelj, az *otmak* = legelni igéből ; 3) menés, eljárás ; p. o. *otdi* = elmene, átmene, áthata²⁾.

أوتكون *öt kü n* (a. k) : átható, beható, elmenő.

أوتا *ö te ö te* : egyre menve, szakadatlanul járva.

أونمى *öt me j* : nem megyek át ; nem menő, nem megyen el v. át ; az idő múlásáról is mondatik.

أوتنى *otti* : megszűnék, felhagya.

أوتكردى *öt ker di* (a. k) : átmenete, átkeltete ; mulaszta ; أوتكاركوى سين *öt ker ge j sz in* : átmenetnék stb. — أوتكارو *öt ker ü*, parancsolólag : keltess által ; أوتكاركالى *öt ker geli* (a. k, p. g) : átmenetés, átkeltetés végett.

أوتورمى *öt ür me j* : én nem mulasztok, azaz : időt nem mulasztok.

أوتكانور *üt ken ü r* : hasonlít (vmihez) ; أوتكانكوى *üt ken g ej* : hasonlítana, -ítson.

أوتوك *öt ü k* : elmúlt, átment ; lábbeli ruha.

أوتمك *öt me k* : elmenni, átmenni ; *meg* : kenyér (oszm. *etmek*).

أوتروك *öt rük* (a. k) : hazug szó ; أوتروك كنه *otrük - gi ne*, kicsinyítéssel : hazug szócska, kis hazugság.

أوترو *ut ru* : átellenében, szemközt.

أوتلوق و *otluk, otlug* : tüzes.

أوتقانىب *ut ka ni b* : magát szégyenelvén, elszégyenedvén, restelvén. أوتقاندى *ut ka n di* : szégyenle, szégyent érze.

1) Az *otmak* = utazni, menni igének parancsoló módja. V.

2) Olv. *öt*, menj át ; ugyanaz a mi „átmenéssel“ magyaráztatik, de azért csak ige ez, nem névszó ; *meg* ugyanaz a mi 3) alatt van, olv. *ötti*. B.

اوتوزدی و اوتقوزدی *utuzdī, utkuzdī*: meggyőztek; a kezében levőt el engedé ragadni. اوتوزای *utuzaj*: meggyőzetném, el engednék nyerni. اوتوزمای *utuzmaj*: nem győzetik meg, nem nyerik rajta (a játékot).

اوتلاش **otlas, otlas*: fokenként, szakonként. (Tör. *gide gide, nach und nach*.)

اوجقون *ocskun (u-)*: tűzből kicsapó láng.

اوجرر **ocsru*: elmúlt, közel múlt idő.

اوجرادى *ocsradī*: mutatkozik, találkozik, szembejöv.

اوجرامای *ocsramaj* (alkalmasint *o* helyett *ö* kell: *ocsrataj*): szembejuttatnék, találkoztatnék.

اوجرادیم *ocsradīm*: találkozám.

اوجاولا *ücsöüle*: mind hármával, mind hárman

اوجالاسی *ücseləsi*, ugyanaz.

اوجونج *ücsünds*: harmadik.

اوجاكو *ücsögü (p. g)*, szintén: harmadik (sic!). اوجار *ücser*: hárma (három-három); اوجاركا *ücserge*: hármanak (három-háromnak).

اوجماغ و اوجماق *ucsmag, ucsmak*: mozogni, sietni, hirtelenkedni.

اوجوك *öcsük¹⁾ (ucsuk)*: elöltött gyertyáról mondatik; اوجتى *ücsüti*: valami eltűnék, láthatatlanná lön.

اوجورسا *öcsürsze¹⁾*: ha elölt.

اوجوردى *öcsürdi¹⁾*: elöltta; *ucsurdī*: levegőbe elszóra, szélnek ereszte.

اوجورقونك *ucsurkung*: röptened, röptülésnek eresztened kell (madarat).

اوجار *ucsar*: hirtelen, ijedtséggel mozog.

¹⁾ Olv. *ücsük, ücsürsze, ücsürdi*. B.

اوجا *ocsa : hát ; a hát közepén való gerinczcsont.

اورامدادور ocsamda-dur : az én oltalmamban van, mellettem van.

اوجكو öcskü : kecske.

اوخشار okhsar : hasonlít. اوخشاسی oksaszî : hasonlítása, hasonlósága ; اوخشاش okhsas : hasonlóság.

اوركوزار örkürer (ü-) (a. k) : szundikál ; اوركوزاب örkiireb : szundikálván.

اوروق قاياش uruk kajas. Minthogy e két szó nem igen használtatik egymástól elválasztva, azért itt együtt is magyaráztatik. Uruk v. uruj kisi (ember)-nek a maga fiát, testvérét, egyéb rokonságát szokás nevezni (tehát : család-beli, rokon) ; kajas olyan milyen a (perzsa) khis, khisävend = rokon.

اورن و اورون orun, orn : hely, helység, lakó- vagy nyugvóhely.

اورن orn : annak helyébe, csere értelmében (ornî-ga t. i.).

اوران üren v. oran¹⁾ (ö-) (im.) : éjjel az útról eltevedt társakat hívó kiáltás, kiabálás.

اورتانور ürtênür (ö-)²⁾ : ég (ardet) valami, úgy hogy az égésből nyoma se marad, el-ég ; اورتادی ürtedi : égete ; اورتادیم ürtedim : égeték (én).

اورت ürt : láng, tűz ; mezőégetés, midőn t. i. egy mezőbe tüzet vetvén, s ez mind előre hatván mind végig égeti.

اورتانبوگی ürtengüdsi (p. g) : égő ; اورتانبوگی ürtengej : égnék ; اورتانبوگان ürtegen : égő ; اورتانبوگا ürterge (p. g) : égetésre, égetés végett.

اورتانبوگالی ürtengelî (p. g) : égessünk ; égetés végett.

اورتوبك ürtük : elégett ; meg : örtük : rejtett, befödött.

¹⁾ Az „imâle“ miatt : üren v. ören. B.

²⁾ Az اورت-et mindenütt ort-nak kell olvasni. V.

أُورْتُوكُلُوكُ ö r t ü k l ü k (a. k, k) : a mi befödett.

أُورْكُونُ ü r k ü n (ö-) (a. k.) : lázadás.

أُورْكَانْدِي ö r g e n d i : tanúla, hozzászokék.

أُورُوكُ ö r ü k : szilva, gyümölcs; tulajdonképen a zerdalu baraczk; valami fölfúvott dolog.; valahol megszállott, időző ember, ki p. o. mikor a hadsereg megáll, az nap időzik s pihen.

أُورُونْمِيشُ¹⁾ ö r ü n m i s (im.) : valahol megállapodott, megmaradott.

أُورْكَامْبِجِي ö r g e m d s i (p. g) : fonó pók.

أُورُوشُ u r u s : verekedés-, harcz-ról mondatik. (A versben van : urus-szun verekedjék, tehát urus.mak ige van itt).

أُورُوكُ وُ ü r k , ü r : fölhágás, fönt valóság.

أُورُولَابُ ü r l e b : fölhágván, magosra fölmenvén.

أُورُولَانْدِي ö r l e n d i : fonaték, füzeték; befödették (oszm. ört-mek).

أُورُومُ * ö r ü m : vitézség, katonai ügyesség s bátorságról mondatik. (A versből kitetszik, hogy nem abstract, hanem concret értelmű : vitéz stb.)

أُورُونَاشْتِنِي ö r n a s t i (u-) : valamit doba valamely helyre, erősen bédöfe, szegze.

أُورُونَاشِيبُ ö r n a s i b : elhelyezkedvén; erősen megállván valamiben.

أُورَارُ u r a r : ver; meg : ö r e r (im.) (orar) metsz, arat; أُرُورُ u r p a r a n c s o l ó l a g : verj; ö r (o r) : mess, arass; أُرُورْغَاچُ u r g a d s : mihelyt vere, vervén; o r g a d s : mihelyt metsze, metszvé. أُرُورْغَالِي u r g a l i : verjünk; verés végett.

¹⁾ Nem vehetni jól ki, hogy ö van-e írva vagy 3; a szó beható jelentése miatt az utóbbi valószínűbb.

أَوْرُغُوشْتَكْ * *orgustek* : néminő hangmód a muzsiká-
[ban.

أَوْزْ *öz* : *maga*; أَوْزَكَا *özge* (p. g) : *magának*.

أَوْزُكُو *özgü*, szintén : *maga*.

أَوْزْ *uz*¹⁾ (im.) : *száz*, számnév (*jüz* helyett); *öz* (?) :
ősz (a színről, p. o. ősz-haj); *uz*¹⁾ parancsolólag : *ússzál*,
a vízben.

أَوْزَهْ *üze* : *reá*, *fölibe* (*üzerine* helyett).

أَوْزُوكْ *özük* (a. k) : *sátorbeli eszközök*, *szerek*; meg :
üzük : *gyűrű*, *pecsétgyűrű*.

أَوْزَاتِنِي *uzatti* : *külde*.

أَوْزَاغُو كُونْ *ozagu* (u-) *kün* (a. k) : *a tegnapi nap*.

أَوْزَالِهْ *uzalib*, *uzala* : *hosszabbodván*, *na-
gyobbodván*; *kinyújtózva fekvén*.

أَوْسَالْ * *oszal* : *hanyagásból haszontalankodni*, *hival-
kodni*.

أَوْسُرُوكْ *öszerük* : *részeg*.

أَوْسُورُكَانْ *öszürgen* : *részeg levő*, *megrészegedő*.

أَوْسْتِيغَهْ *usztiga* : *fölött*, *fölibe*, *reá*.

أَوْشُوقْتِنِي *osuktü* (u-) : *háborodtan sieté*, *hirtelenkedék*.

أَوْشَاتِمَاتِقْ *usatmak* : *aprítani*, *apróra vagdalni*.

أَوْشُولْ *usol* : *amaz* (dolog vagy ember). أَوْشَالْ *usal* :
ugyanaz.

أَوْغُونْ وَ أَوْغَانْ *ogun*, *ogun* (u-) : *felsőleges úristén*.

أَوْغْ *og* : *sátorbeli szerek*, *eszközök*.

أَوْفِرَانُورْ *ufranur* (o-) : *kopik*, *avul*, *elszakad*.

¹⁾ Olv. mind a kétfőt; üz. B.

أوقولدى *okuldï*: olvasaték. اوقوى *okuj*: olvasnék.
 أوقوب *okub*: olvasván. أوقوش *okus*: olvasás.
 اوقار *okar*: magas.

أوق *ok*: készpénz; azonnal, egyszersemind.

أوقولكان *ükülgen (ö-)*: a mi összegyűl, rakásra gyűl.

أوكسا *üksze (ö-)*: ha egybe gyűjt, rakásra gyűjt.

اوقار *öger (p. g)*: gabonát öröl; dicsér.

اوقون *ögün (p. g)*: más, egyéb, -n kívül.

اوقنه *ökte (a. k)*: erős harag; elkeserítő szó.

أوقنى *ögti (p. g)*: dicsére.

أوقناك *öktek (a. k, k)*: haragos, dühös.

اوقسوك ¹⁾ *ökszük*: hiány, kevesebb.

أوقسوب *ökszüb*: kevésbedvén.

اوقسولور و اوقسونور *ökszülür, ökszünür*: kevésbedik.

اوقسودى *ökszüdi*: kevésbedék.

أولبحار *olcar (im.)²⁾*: hír, tudósítás; de tulajdonképen a padisáh részéről a sereghez küldött tudósításról mondják.

أولچك *ölcsök*: vélemény.

أولچاش *olcsas*: ha valaki egy másik előtt féltérden állva, kezét fejére teszi, aztán hozzája menvén kezet csókol és köszönt.

أولناك *olnag³⁾ (p. g)*: rét, gyepes hely.

أولاندى *olandï*: hozzájuta, elérkezék.

¹⁾ Így az idézett versben van írva; a czimzóban az írás nem tiszta.

²⁾ Olv. *ülcser* v. *öleser*, az „imâle“ miatt. B.

³⁾ Olv. *ölneg* v. *ülneg*. B.

أولُ ö l, ü l (im.) : nedves.

أولُكَّه ö l g e (p. g) : hübértetek, kerület.

أولُدِيكَ لَارَ ö l d i k l e r (a. k) : haljanak.

أولُوعُ و أولُوعُ ul u g, u l u k : nagy.

أولتَانِكَ ul t a n g (p. g) : azon bőr, melyet a csizma vagy bocskor, papucs stb. alá varrnak, csizma-talp.

أولُوكُ ö l ü k (a. k) : holt.

أولكِن ö l k e n (a. k) : haló, halálozó.

أولُغَانَعَانِدَا ul g a n g a n d a : midőn nagyobbodik, midőn nő.

أولغانِيب ul g a n i b : növény.

أولُغَانَسَا ul g a n s z a : ha nő, ha nőne; ha nagy, öreg [lesz.]

أولُغَايْدِي ul g a j d i : növe.

أولغاتِيب ul g a t i b : növesztvén, öregbítvén.

أولُغَايْغُونُجَا ul g a j g u n d s a : míg nő.

أولَالْدِي ul a l d i : nőle.

أولغانغا ol g a n g a : levőnek.

أولُغُونُكُ ol g u n g : lenned kell.

أولُغَانِيْنِكْدِيْن ol g a n i n g d i n : léted v. voltad végett, miatt stb.

أولتُورْدِي o l t u r d i : üle, leüle.

أولتُورْدِي ö l t ü r d i (im.) : öle, megöle.

أولتُورْگُوسِي ö l t ü r g ü s z i (p. g) : ölnie kell.

أولتُورْگَانِيْكَ ا ol t ü r g e n i g e (p. g, g) : a megöltének, annak kit megölt.

أولور و اولار ö l ü r, ö l e r (im.) : meghal.

أُولَآءِ olar : azok, ők.

أولچه olcsa : azon dolog, azon valami (oszm. ol sej).

أُولُوبُ ulub : nagygyá levén, növény.

أُولغَابِيزُ olgabiz : lennénk, legyünk.

اولاغ و اولاق ulag, ulak : ló, futó.

أُولُوشُ ölüs : mennyiség, csapat (osztály), adag; meg :
rész, osztályrész.

أُولُوشُ ulusz : nép.

أوماق omak : néptörzs.

أُونَارُ onar (u-) : megelégszik; أُونَابُ onab : megelé-
gedvén; اونامان onaman : meg nem elégszem.

أُونَاتقُونبَا onatkundsa : míg kielégít.

أُونَدَادِي ündedi (ö-) : meghíva (vkít); اوندار ün-
der : meghív.

أوندور ondur (u-) : magas.

أونچو üncsü : gyöngy.

أونجو ondsu : ott.

أُونْدِي ündi v. öndi : meghajla.

أُونك öng (p. g) : első, először; ung : jobb oldal.

أُوْيَالغان ujalgan : magát szégyenlő.

أُونتُوجُ öntüds : kölcsön.

أوالاتب uvalatib : gördítven, hengerítven (oszm. ju-
valatip, v. -nîp).

أُوَيْكُو öjkü (a. k) : hanyagság, hivalkodás.

أُوِي öj¹⁾ : ház.

¹⁾ Olv. öj. B.

أوى لوك *öj lük* (a. k): házzal bíró, házigazda.

أوى *öj* (im.): ökör, marha.

أويالدى *ujaldı*: szégyenle.

أويالغاي مين *ujalgajmin*: szégyenlenék, szégyeneljek.

أويالماي *ujalmaj*: nem szégyenelvén.

أويات *ujat*: szégyen, szemérem.

أوياتيبي *ujatıb*: szégyenelvén.

أوياتليقي *ujatlık*: szégyenlés.

أوياتي *ujaktı* (o *jektı*): lemene, leáldozék — nap, hold, és egyéb csillagokról (oszm. *dolunmak*).

أويغ *ojgag*: éber, ébredt.

أويغ *ojag*: ugyanaz, mi az előbbi szó.

أويوب *ujub*: alkalmazkodván, engedelmeskedvén; aluván, elaluván.

B meftûhe, azaz **ba, be, pa, pe**-vel kezdődő szók:

بات *bat*: gyors, hamar.

بخشي *bakksı*: a türkesztáni padisâhok *ırnokait* (k^ıâtib) nevezik így.

پادا *pada*: ökörcsorda, falka (perzsa szó).

باريش *barıs*: menés.

بارغانينكدین *barganındın* (p. g): a te mented (menésed) végett, miatt stb.

باراي *baraj*: mennék, járnék.

بار *bar*: van, megvan; menj.

بارديك *bardık* (a. k): menjen, járjon.

بَارُو *baru* : menj, járj.

بَارِي *bari* : mind, mindnyája ; parancsolólag : menj,

بَارْغَانْجَا *barğandsa* : míg jár, míg megyen. [járj.]

بَارْغَان *barğan* : menő, járó.

بَارْغَاچ *barğads* : mennén, mihelyt megyen v. mene,
(oszm. *varıdsak*).

بَارْأَلْقُوسِي *bar-alkuszı* : kell hogy mehessen.

بَارْغَاچْ بِيْز *barğajbiz* : megyünk (oszm. *varırız*).

بَارِيْ دَا *barıda* : lévén, meglevén (oszm. *var-iken*).

بَارْلِيْغ *barlıg* : gazdag, vagyonos.

بَارِيْ كِيْن و بَارِيْ مَوْ *bar-ikin, baraj - mu¹* : van-e?
e? meğvan-e?

بَارِيْ و بَارْچَا *barcsa, barı* : mind, mindnyája ; بَارِيْن *barın* : mindnyáját.

بَارْمَاغْ لَارِي *barmağları* : ujjaik ; meğ : az ő me-
پَارُو *paru* : bőr. [nésük.]

بِرْلَاس *berlasz* : egy csagataji néptörzs.

بَاس *basz* : nyomj (oszm. *basz*).

بَاسْ كِيْدِس *baszkıds* : lépcső.

بَاسْرُوغ *baszrug* : sátorbeli szerek.

بَاشَاق و بَاشَق *basak* : nyíl vasa.

بَاشْ تُوْمَان و بَاشْ تُوْبَان *bastuman, bastuban (to)* :
fejével lefelé.

بَاشْ لَاب *baslab* : megkezdvén.

بَاشْ قَارُوْرْسِيْن *basqarurszin* : ez is azt jelenti (t. i. megkezdesz) ; meğ : útat mutatsz.

بَاشْ قَارُو *basqaru* : útat mutass, parancsolólag.

¹) Ezen szó a kéziratban csaknem egészen eltörlődött, s azért csak hozzávető olvasás után van adva. B.

باشقاريب *baskarib* : utat mutatván.

باشقارمق *baskarmak* : valamivel bírni és végére menni.

باشقارا الماي *baskara-almaj* : nem mehet végére, nem telik ki tőle.

باغليق و باغليغ *baglig, baglik* : kötött, megkötött; kert; serény (oszm. *beli baghli* tkp. megkötött derékkal való).

باغيش دا *bagis-da* keresztbe vetett lábakkal, guggoló ülés-ről mondatik.

باغيش *bagis* : kötél, kötelék; meg: sátorbeli eszközök.

بَعْلَطَاقْ *bagaltak* : panczél alatt viselt pamut kaftán.

باقمايين *bakmajin* : nem nézvén, meg: nem néznék.

باققونك *bakkung* (p. g) : nézned kell.

باقارى *bakarï* : nézése.

بكاول *bakavul* (a. k) : ételkóstoló.

پَلْپُوش و پَلْپُوش **pelpus, pülpus* : a ház fedelén való fögerenda.

بلاليق و بلاليع *belalik, belalig* : szerencsétlen (arab. *belâ*, szerencsétlenség).

بالا *bala* : madár fia.

بالالاب *balalab* : madár és egyéb állat fiat szülvén = költvén, ellvén stb.

بَلْتُوتَه **beltüte* : valahol megmaradni és lakni.

بالتو *baltu* : balta.

بيلا و بيلا *bjla, bejle* : így, ekképen.

بَهْلِي *behli*, a perzsával közös szó : kesztyű, melyet a solymosok viselnek.

بابِرى *babïri* : régi.

بيات *bajat (bejat)* : isten.

بادغیزی و باغیزی *badgizī, badgizī: falu.*

ببيك *bejik (a. k): nagy, (oszm. böjük).*

B mekszûre, azaz bî, bi, ¹⁾ pî, pi-vel kezdődő szók:

بيبك *bibik, bibek: szemteke.*

بيبي *bebe²⁾: bába asszony.*

بيبيك *bidsik: tl.*

بيندى *bitdi³⁾: íra.*

بينتتى *bititti: valamit írata.*

بيتيك *bitik (a. k): írás, levél; meg: a földből kihajtó, kisarjadzó (oszm. biten) növényekről is mondatik.*

بينتكوجى *bitküdsi: író.*

بينتتكوجى *bititküdsi: írató, ki valamit írat.*

بيتليلب *bitilib: íratván, íratatván.*

بيتيلى *bitili: írjunk.*

بيتيرىكا *bitirige (p. g): valami (oszm. bir neszne⁴⁾.*

بيتىكلىك *bitiklik (a. k, k): a mi íratatott.*

بىتى الماغى *biti almagaj: nem írhatnék (vmit).*

بيتيلدى *bitildi: íraték (vlmi).*

بيركونى *birgüni (p. g): (az ő) adta = a mit ő adott.*

بيريكى *biriki: adandó valami, adatandó valami; meg: egyike.*

بيركوسى و بيركيسى *birigiszi, birgüszzi (p. g): adó, ki ad.*

بيرمى *birmej: nem ad, nem adó; nem adok.*

¹⁾ V. úr még a *be*-féle olvasást adja hozzá. B.

²⁾ Olv. *bibi*. B.

³⁾ Mind ezeket V. úr *betdi, betitti* stb.-nek olvassa.

⁴⁾ Ezt *aligha* jelenti; úgy látszik, a magyarázatnak java elmaradt a kéziratban. B.

بيري *biri*: egyike; meg: *innenső részre, óta* (oszm. [beri]).

بيريدها *biride*: egyikében.

بيركونك *birgüng*: *adnod kell.*

بيروركا *birürge* (p. g): *adás végett, adásra.*

بيراالورسين *bire-alurszün*: *adhatsz, tudsz adni.*

بيراالورمين *bire-alurmün*: *adhatok, tudok adni.*

بيرك *birk*: *erős, erősen tartó* (oszm. *berk*).

بيركيتيب *birkitib* (a. k): *erősítvén.*

بيركيكان *birkigen* (a. k, p. g): *erősödő, erőssé váló.*

بيركنه و بيرغنه *birgine*, *kicsinyítéssel*: *egyecske.*

بيراو **biro*¹⁾: *egy valaki.*

بير يولي *birjolü*: *valamely úton, módon.*

بيش *bis*: *öt* (oszm. *bes*).

بيشاولا *biseüle*: *mind öten.*

بيشالاسي *biseleszi*: *mind ötje, mind öten; meg: ötédike* (sic!).

بيك *big* (p. g): *bég, fejedelem.*

بيكه *beke*²⁾ (a. k): *férjtelen asszony, özvegy.*

بيزني *bizni*: *minket* (oszm. *bizi*).

بيزادي *bezedi*³⁾: *ékesíte.*

بيزي *bizi*: *ékesítnék.*

بيزاب *bizeb*: *ékesítvén.*

بيزاليب *bizelib*: *ékesítettvén, ékesülvén.*

بيزالكان *bizelgen* (p. g): *ékesülő.*

بيزينك *bizing* (p. g): *oszm. bizim, a biz = mí genetivusa.*

بيكاج *bigeds* (p. g): *leány.*

بيلكولوك *bilgölük* (p. g, a. k): *tudással, ismerettel*

¹⁾ Talán: *bireü.* ²⁾ Olvasd: *bike.* ³⁾ Olvasd: *bizedi* B.

való, tudós; kinek tudnia kell; kinek minek tudatnia kell, tudnivaló.

بيلگورور *bilgürür* : tudat vmit; meg: tudunk (sic!).

بيلگوروب *bilgürüb* : tudatván valamit.

بيلگو *bilgü* : jel, bélyeg; valami tudnivaló.

بيليك *bilig* (p. g) : tudás, értés, értelmesség.

بيلمانك مو *bilmeng-mü* : nem tudsz-e?

بيلديك *bildig* (p. g) : tudjon.

بيلماي *bilmej* : nem tudok; nem tud, nem tudó;

بيلماييين *bilmejin* : nem tudván.

بيلگين *bilgin* (p. g) : tudjál (= *bilgil*).

بيلگوسي *bilgüsü* : tudnia kell.

بيلگوجي *bilgüdsi* : tudó.

بيلگوت **bilgüt* (a. k) : egy csagataji néptörzs neve.

بيلايي *bileji* : mellette, vele együtt.

بيلايي *bilegi* (p. g) : ugyanaz.

بيلگين *bigin* (p. g) : -ként, gyanánt.

B mazmûme, azaz bo, bu, bö, bü, po, pu, pö, pü-vel kezdődő szók:

پوپوک *püpük* (*pöpük*) : némely madárnak különösen a babukának fejen való *búb* v. *bóbíta*.

بوتتي *bottu*¹⁾, *bütü* : végbemene, befejeződék (oszm. *bit*-mek).

بوتتر *büter* : végbemegyén, befejeződik.

بوتتوب *bütüb* : végbemenvén, befejeződvén.

¹⁾ Így V. szerint, és általában e gyök *bot*-nak, nem pedig *böt* v. *büt*-nek kellene olvasni. — Mí a *büt*-féle olvasást tartjuk meg mind a *bütken*, *bütkerü* kef-vel való íratása, mind az oszm. felhangu *bit*-mek alakbeli azonossága miatt. B.

بوتمانگير *bütmenğiz* : ne higyetek, ne bízhatok benne.

بوتكارو *bütkerü* (a. k) : végezz, fejezz be, parancsolólag.

بوتكان *bütken* (a. k) : végbe menő, befejeződő.

بوتكاريب *bütkerib* : végezvén, befejezvé; meg : befödén.

بوتا و بوتە *buta* (*bute*) : fu (*butam* fordul elő a versben = *fiam*).

پوتاو *botau*¹⁾ : egész.

بُوت *but* : czomb (oszm. *bud*).

بوتراتاي * *butrataj* : szétszórának.

بوتراتئی *butrattü* : szétszórá.

بوتراتیب *butratib* : szétszórván.

پوچ * *pucs* = *ostoba, buta*.

بوخسادی *bokhszadi* : a szerelmesnek sírásáról mondják, mikor távol van kedvesétől; egyébféle sírásról nem használtatik.

بُودَنَه *büdene* : fűrj.

بوری *buri*²⁾ : farkas.

بورون *burun* : előbb.

بورناغی *burnagi* : első, előbbi; بورونلار *burunlar* : első; بورنا *burna* : ugyanaz (első t. i.); بورناغیجه *burnagidsa* : első.

بُورنَاشتی *burnastü* : egymás előtt járni, megelőzni.

بُورداغان *burdagan* : a tojáson kotló tyúk.

بُوردادی * *bordadi* : valamely állatot nevelé és hizlala.

بورتاغ *burtag* (*ortag*) : lejtős hágós, gödrös, rossz útakról mondatik.

¹⁾ Olv. *büteü*. B.

²⁾ Olv. *büri*. B.

بُورگوت *bürgüt* (*börgüt*) (p. g) : ragadozó madár, melyet közönségesen *tavsandsil* (nyúlfogó sas)-nak neveznek.

بُورگادی *bürkedî* (a. k) : fejét borítá.

بُورگانیب *bürkenib* (a. k) : magát borítván, befödven.

بُورگادی **bozladî* : gyászolók szakadatlan szomorú hanggal való *sohajtozásáról* mondatik. — (Az idézett versbeli *bozlab* a. m. „*sírván, sohajtozván, s így van magyarázva a Muhâkemet-ül-lugetejn-ben*“).

بُوزوغ *bozug* : puszta.

بُوز *böz* (im.) : nagyon vastag pamut-kelme (?), posztó (?).

بُوزجین *bozdsin* (a. ds) : szarvas nösténye. A Muhâkemet-ül-lug.-ben Nevai magyarázza, hogy a török a' himszarvast *ahu*, a nöstény szarvast pedig *bozdsin*-nak nevezi.

بُورچین *borcsin* (p. cs) : nöstény récze, rucza. (Isméltetik a Muh.-lug.-beli azon hely, mely *ilbaszun* alatt olvasható. Lásd fentebb a 18. l.)

بُوساغه و بوساكة *boszaka, boszaga* (v. bu-) : küszöb.

بُوسَغَه *boszaga* : a sátor (*khirkiâh*) küszöbe. (A Muh.-lug.-ben, hol az van írva, hogy a perzsák ugyanevvel a szóval élnek, noha tulajdonképen török, — úgy fordul elő, hogy annak, a mi *ok-øj*, *khirkiâh* nevet adnak; de annak sok részét is *bozaga*-nak hívják török nyelven.

بُوسَتَاغان *busztagan* (bo-) : hosszú pohár.

بُوشْتِي *bustî* (bo-) : haraggal heveskedék, sértődve nyugtalankodék (*boszankodék*).

بُوشقونبجا *buskundsa* (bo-) : míg bajlódik, míg háborgatott szívvel lesz.

بُوغنه *bu-gina* : kincsinyítéssel *ilyenke*, és (mintegy) *ígyecske*.

بُوغچي *bugesi* : (bo-) : midőn az ijnak egyik része gyenge lett, a másik még erős, az erős részen egy kötelet kötnek az ijhoz, hogy mind a két része egyenlő legyen.

بوغوز *boguz*: torok (oszm. *boghaz*).

بوغو *bugu*: hím szarvas.

بوكر اييب *bögrejib* (p. g): ketté hajolván.

بوكر ادى *bögredi*: hajla.

بولالى *bolalï*: legyünk; meg: *bulalï*: találjunk.

بولماغوندا *bolmagunds*a: míg lesz; *bulmagunds*a: míg talál.

بولماغين بولسه *bolmagïn bolsza*: ha nem lett volna (oszm. *olmamïs olsza*).

بولغاجا و بولغوجا و بولغانجا و بولغونجا *bolgadsa, bolguds*a, *bolgands*a, *bolgunds*a: míg lesz.

بولونس *bolunsza*: ha lesz.

بولغين *bolgïn*: légy.

بُولُورِغَه *bolurïga*: levés végett; levésre, lenni.

بُولُورِغَه *bolurga*: lenni, létre, levésre.

بولغوم *bolgum*: lennem kell.

بُولُورِ دِيكِ دُورِ *bolur-dik-dur*: mintegy lesz.

بولغالى *bolgalï*: levés végett; levén, mihelyt lesz v. lön; mióta lesz.

بولماغونجا *bolmagunds*a: míg nem lesz.

بولغونگوز *bolgunguz* (p. g): lennetek kell.

بولجار *buldsar*: kitűzött egybegyűlő hely, midőn valamely padisâh hadjáratra akar indulni.

بُولْدِيكِ *bol-dig*: (p. g): legyen.

بولغ *bulga*: ijesztés, prédálás, dúlás fúlás.

بولغانجوغلوق *bulgandsugluk*: szintén ijesztés, szétszórás, széthányás.

بُولَابْ *bulab*: kevervén.

بُولْغَابْ *bulgab*: ugyanaz.

بُولْغَاشْتَنِي *bulğastî* : keveredék.

بُولْغَادِي *bulğadî* : kevere, belé burkola.

بُولَكْ *bölek* : azon fekete (bördarab), a mire az íj két végén a húrt kötik.

پُولَادِي *puladî* : fúva (fűni).

پُولَابْ *pulab* : fúván.

بُولَایْمُو بُولُورْ *bulaj-mu bolur* : így van-e? így lesz-e?

بویاب *bojab* : festékkal festvén.

بویاقچی *bojakcsî* : festő.

بویغالغان *bojgalgan* : festődő.

بویاتغان *bojatgan* : festő, festető.

بویالمیش *bojalmîs* : festődött.

بویان *bu-jan* : ez oldal.

T meftûhe, azaz **ta**, **te**-vel kezdődő szók:

تاپوق *tapuk* : valami a mi találtatott, találkozott.

تاپوقچی *tapukcsî* : szolgál.

تَپِنْگُو *tepengü* (p. g) : nyeregtartó (szíj).

تاپمک *tapmak* : találni.

تاپا الهای *tapa-almaj* nem találhat.

تاپای *tapaj* : találnék.

تاپماغوم *tapmagum* : találnom kell; meg : találni fogok ¹⁾.

تاپغانغا *tapganga* : találónak.

تاپقونگوز *tapkunguz* : találnotok kell.

¹⁾ Ez alkalmasint tévedés, a magyarázó elfelejtvén, hogy a negatív igealakot magyarázza, nem a *tapkum*-ot.

تابقوسى *tapkuszi*: találniuk kell.

تاپیشور *tapisur*: találkozik.

تاپغالی *tapgalı*: mióta talál; találásra, t. végett.

تاپمای *tapmaj*: nem találok; nem talál, nem találó.

تاپیر *tapır*: ide s tova mozog, szökdel, eviczkél.

تاپیردسیر *tapırdşır*: ugyanaz.

تاپیردسیلار *tapırdşılar*: ugyanaz (több. szám.)

تاتلیغ *tatlıg*: édes.

تاتای *tataj*: kóstoló, ízlelő.

تاتورماس *taturmasz*: nem ízlel, nem kóstol.

تات *tat*: az alattvalók egy osztálya, mely nem lakik városban; valaki mellett szolgálatban valók; önkéntesek csapatja.

تارتار *tartar*: hús, von, p. o. kardot, íjat húzni, meghúzni; meg: inni (azaz mintegy kihúzni, egészen kiinni).

تار *tar*: szoros, szűk.

تارتانگیز *tartangız*: (p. g): húzzatok, parancsolólag.

تارتاردین *tartardın*: húzástól, húzás miatt.

تارتغان *tartgan*: húzó; (az ő) húzta valami.

تارتیمادی *tartımadı*: nem húzáték, azaz azon időig, nem mene (nem tarta addig).

تارتیما *tartıma*: ne húzz.

تارتتی *tarttı*: húza; egy ideig tarta.

تارتیغان *tartıgan*: húzni, azza egyenlíteni ¹⁾.

تارتادی *tarkadı*: elszéledék, elszóraték.

تارتانگ *tarkang*: széledjetelek el.

تارتاغی *tarkatmagı*: elszórása, elszélesztése.

تارتیغمان و تارتیغمان *tartıkmagan, tartıgman*: meg nem haraguvó.

¹⁾ De azért nem infinitivus a *tartıgan*, noha kéziratunkban olyanul van megmagyarázva, hanem = húzó v. a ki húzott. B.

تاریقما *tarikma* : ne haragudjál.

تاریقغاندا *tarikganda* : haragudtában, mikor (meg-) haragszik.

تاریق *tarik* : szántó föld.

تاردی *tardï* : magot vetett.

تاریب *tarïb* : magot vetvén.

تاریغ *tarïg* : köles.

تارتیغ *tartïg* : ajándék.

تارماندی *tarmandï* : körmölve fölkapaszkodék.

ترانغو و ترانگور (p. g) : *tarangu, tarangu* : atánfa, tamarik.

تراغ *tarag* : fésű.

تاراغاندا *taraganda* : haragudtában, mikor (meg-) haragszik.

تَرْخَان *tarkhan* : egy csagataji néptörzs neve.

تَرَک *terek* (a. k) : nyárfa.

تَسْکَرِی *teszkeri* (a. k) : megfordítva.

تاشلادی *tasladï* : vete, (vetni), neki vete.

تاش *tas* : kö; meg : kint, kívül, kivé.

تاشقاری *taskarï* : ki, kivé.

تاغ *tag*, hegy; meg : jegy ¹⁾.

تاق *taka* : kapocs.

تَکَاؤ *tegeü* (p. g) : völgyben folyó víz.

تَکْرُون *tegrük* (p. g, a. k) : gömbölyű, kerekded, tekert.

تک *tek* (a. k) : csere és -ként, képen értelmével jár.

¹⁾ Oszm. *dagh* e két jelentéssel jár ugyan; de a jegyet azaz rásütött bélyeget jelentő *dagh* perzsa eredetű levén, a csag. *tag*-ot csak a *hegyet* jelentő oszm. *dagh*-ra érteném. B.

تالا و تالا *tala*: rét.

تالا تالا *tala tala*: darab darab, diribdarab, darabonként.

تال *tal*: ág.

تالاج *talads*: kancsalszemű.

تالین *talın*: bősziült kutya szájából folyó nyál.

تالغان و تالقان و تالقا و تالغا *talgan, talkan, talka, talga*: prédá, prédálás, prédára hányás, rablás.

تالاردین *talardın*: prédálástól, rablástól.

تالاجی *talaj*: én prédálnék, rabolnék.

تالاب *talab*: prédálván.

تالغان *talgan*: elfáradó, ájuló.

تالدی *talđı*: elfárada, ájula.

تالقان *talkan*: egy étel, mely még meg nem érett, tűzhez tartott s kézzel dörzsölt búzából készül.

تالقانگیز و تالقونگوز *talkangız, talkunguz* (p. g): égesetek tűznél, parancsolólag.

تالاش *talas*: akár igaz, akár hamis okból szóval s tettel czívakodni, veszekedni.

تالپنماق *talpınmak*: igyekezni s munkálkodni.

تالقیب *talkıb*: elfáradván.

تامور *tamur*: ér (vena).

تامشیماق *tamsımak*: kóstolgatva cseppenként inni.

تاموغ و تاموق *tamug, tamuk*: pokol.

تامچی *tamsçı*: csepp.

تامیزیب *tamızıb*: cseppegtetvén.

تامیز *tamız*, parancsolólag: cseppegtess.

تام *tam*: csepp; meg: földél.

تانگیب *tangıb* (p. g): körültekerve megkötvén.

تانگاسان *tangaszan* (p. g): ha akasztasz, megkötsz.

تانگدیلار *tangdılar*: körül tekerének s megkötének.

تانگیبان *tangıban*: körültekervén s megkötvén.

تانكارغا *tangarga*: körültekerésre, megkötésre, akasztásra.

تانك *tang*: megilletődés, megdöbbenés, bámulás ¹⁾.

تانكيزغاما *tangizgama*: ne csudálkozzál, ne bámulj.

تانكيزغاب *tangizgab*: csudálkozván, bámulván, megdöbbenvén.

تانسوق و تانسوغ *tanszuk, tanszug*: kinek minek bámulni, megdöbbenni kell, bámulnivaló.

تانك *tang* (p. g): reggel, reggeli idő.

تانگلاییم و تانکیم *tanglajim, tangim*: az én holnap (holnap reggeli) napom.

تانگلا *tangla*: reggel (= holnap reggel).

تانیر *tanir*: tud, ismer.

تانیشتی *tanisti*: tanakodék, ismerkedék, tanácskozáék.

تانیمای *tanimaj*: nem tudok; nem tud, nem tudó.

تانیریمنی *tanirimni*: a tudtomat (azaz: azt, kit v. mit én tudok).

تانما *tanma*: ne vélj, úgy ne gondoldj (ne gyanakodjál).

تاندی *tandi*: tuda, véle.

تانیب *tanib*: tudván.

تانی آلمای *tanialmaj*: nem tudhatok.

تانیلما س *tanilmasz*: nem tudatik; a mi nem tudatik.

تانلاب *tanlab*: megkülömböztet; ért, gondol, vél; választ. (Tulajdonképen -ván -vén alakra kell érteni.)

تانلامیش *tanlamis*: tudott, gondolt; választott.

تَنْبُول * *tambul*: egy jó szagú levél.

تَنْقَال *tankal*: a seregnek hírt adni, hogy a kitűzött helyen egybegyűljön.

تاوش *tavas* (*tavus*): a láb hangjáról mondják (topogás).

تَاوْشَالُورْ *tausalur* : gyenge lesz, elfárad.

تَاوْشَقَانْ *tavuskan* : nyúl (lepus).

تَوَاجِي *tevecsi* : bécsapó, és : prédát fogni (sic!); némelyek úgy mondták hogy : *tevével száguldozó futó*.

تَاوْلُغَانْ و تَاوْلُغَا *tavulga, tavulgan* : sisak.

تَايَاق و تَايَاك *tajak, tajag* : bot.

تَايِيلْغَاچْ *tajilgads* : kapaszkodván, mihelyt fölkapaszkodott.

تَايِيلِيبْ *tajilib* : kapaszkodván.

تَايِيلْسَا *tajilsza* : ha kapaszkodik.

تَايِيلُورْ *tajilur* : kapaszkodik.

تَيْيَكْ *tejik* : a betegek zavart beszédéről mondják, mi-
dön gyengeség miatt eszméletüket veszítik.

T mekszûre, azaz tî, ti-vel kezdődő szók :

تَيْبَرَادِي و تَيْبَرَانْدِي *tibredi, tibrendi* : *tipra* ¹⁾.

تَيْبَرَا *tibre* : *tiporj* ¹⁾, parancsolólag.

تَيْپُوكْ *tipük* (a. k) : *taposás, rúgás*.

تَيْپِيتِي *tipiti* : *taposa, rúga*.

تَيْپِيَا *tipe* : *tető, csúcs*.

تَيْتِيكْ *titik* a. k) : *valamit keresve kereső; ügyességgel
dolgával, ügyével bírni* ²⁾.

¹⁾ Vajjon nem így-e inkább : *reszkete, rendüle és reszkess?* B.

²⁾ Így a török magyarázat; de azért a szót melléknévre kell ér-

تَيْتْرَ أَكْرُجٍ *titregüds* (p. g) : az asszonyoknak egy ékszere, melyet nyakukra és fülükbe akasztanak.

تِير *tir* : izzadság; meg parancsolólag : *szedj, gyűjts egybe.*

تَيْرِيبٌ *tirib* : *gyűjtván, szedvén, egybegyűjtván.*

تَيْرِ كُونِكَ *tirgüng* (p. g, g) : *egybegyűjtened kell.*

تَيْرِ كَاكَ *tirgek* (p. g, a. k) : *összeszedni s megtéríteni való valami.*

تَيْرِ كَامِيشِ *tirgemis* (p. g) : *összeszedvén s egybegyűjtvén birtokába vett valamit.*

تَيْرِ الْكَانِ *tirelgen* (p. g) : *egybeszedődő, egybegyűlő.*

تَيْرِ كَابِ *tirgeb* (p. g) : *megvigyáztván, meglesvén; egybegyűjtván; keresve keresni.*

تَيْرِ كَادِي *tirgedi* : *keresve kerese; birtokba vön valamit s őrizé.*

تَيْرِ كَابَانَ *tirgeben* (p. g) : *oszlopot támasztván.*

تَيْرِي *tiri* : *eleven.*

تَيْرِ كُوزِ كُوجِي *tirküzgüdsi* (a. k, p. g) : *élesztő, föl-élesztő.*

تَيْرِي *tiri* : *bőr.*

تَيْرِ اجِي *tiredsi* (a. ds) : *csatorna; egy forrásból vizet vezető cső.*

تَيْرِ آكَ *tireg* (p. g) : *visszatartoztatás, akadályozás.*

تَيْرِ كَامَانَ *tirgemek* (p. g, a. k) : *visszatartoztatni, akadályozni.*

teni, tehát : ügyességgel bíró. Az idézett versben : *emgkede titürek a. m. munkában ügyesebb. B.*

تیرینگ *tiring* (p. g): *szedjetelek, gyűjtsetek össze; ezenkívül még a tenger vizének mély-ségéről mondatik.*

تیرماندی *tirman di*: *karmolkodék, körmölve kapaszkodék.*

تیرماب *tirmab*: *körültekervén s megerősítvén.*

تیرمابان *tirmaban*: *ugyanaz; meg: körmeivel megkarmolván.*

تیزدی *tizdi*: *rendeze, egyenlíte.*

تیز *tiz*: *rendezz; ezenkívül még: térd.*

تیسّا *tijssa*: *ha akadályoz (tilt).*

تیشوک *tisük* (a. k): *lyuk.*

تیش *tis*: *szelj, lyukaszsz át, parancsolólag; meg: fog (dens).*

تیش قاداب *tiskadab*: *vicsorítván (fogát).*

تیش *tis*: *fölbontva ereszsz, parancsolólag.*

تیشکالی *tiskeli* (a. k): *oldás végett; mióta old.*

تیشکاری *tiskeri* (a. k): *megfordítva.*

تیشی *tisi*: *nöstény.*

تیکتی *tikti*: *ültete, valahová ragasztva, szegze.*

تیکمک *tikmek*: *ugyanaz (ültetni t. i.).*

تیکیب *tikib* (a. k): *arról mondják, hogyha valaki gondolkozásában bámulatában nem tudván mit tegyen, (mintegy leszegezve) áll.*

تیکن *tigen* (p. g): *tövis.*

تیکین *tigin*: *-ig, véghatár értelmében, p. o. anga tigin: addig.*

تیکرو *tigrü*, szintén: *-ig (degin), véghatárt jelentőleg; többnyire még egy másik szóval használtatik.*

تیکرا *tigre* (p. g): kör, körülötte valóság értelmében.

تیکماس *tigmez* (p. g): nem ér, nincs értéke, becse.

تیکوردی *tigürdi*: juttata, oda érete valamit.

تیکدی *tigdi*: ére (valamit; valahová).

تیکسا *tigsze*: ha ér, akár érintkezés, odaragadás, akár átadás, akár érték, becs értelmében.

تیک *tik* (a. k): oszm. *dik*, azaz varrj, ültess; meg: lábadra állj, kelj föl (tiszteletül).

تیکیل *tigil* (p. g): légy reményben s várakozzál, parancsolólag.

تیکشآر *tikser* (a. k): egybegyűjt.

تیکیش *tikis* (a. k): beérendő; elegendő mennyiség.

تیکیرمن *tigirmen* (p. g): malom.

تیلآک *tilek* (a. k): kívánat, kívánság.

تیک *til nyelv*.

تیلآب *tileb*: kívánván, akarván.

تیلای و تیلایین *tilej, tilejin*: én kívánnék.

تیلای *tilej*: kívánva, akarva.

تیلامین *tilemin*: (nyelvre estem ==) beszédbe jutottam (sic!); meg: nem kívánok; meg: metszek, szelek, áthlyukasztok

تیلکورؤب *tilkürib* (a. k): állván (egyenesen, mintegy földhöz szegezve).

تیلوک *tilük* (a. k): lyuk.

تیلموردی *tilmürdi* (*tilmürdi*): sütkérezék.

تیلمورؤب *tilmurub* (*tilmürüb*): sütkérezvén.

تیلین *tilin*: valami szeletekre darabokra metszeték

(tkp. *tilindî*); arról is mondják, hogy ló vagy ember lábától *nyomok* (mintegy jelek) *lesznek*.

تيلبه *tilbe*: *bolond*.

تيلبه راکان *tiberegen* (p. g): *bolondozó*.

تيلبه راکاج *tilberedgs*: *bolondozván*.

تيلبه راککاج *tilberetkeds*: *bolondítván*.

تيلبه رآب *tilber eb*: *bolondozván*.

تيلبه رآدينك *tilbereding*: *bolondozál*.

تيمور *timür*: *vas*.

تيمور قنات *timür kanat*: a rézcének egy neme (tkp. *vas-szárny*).

تيماغور *tïmagur*: *szánakozik vkin, megszán; gyenge*

تيماغيل *tïmagıl*: *ne tilts, ne akadályoz*. [lesz.]

تيموغان *tïmagan*: *nem akadályozó*.

تيم تيم *tïm tïm*: *(csepp csepp), cseppenként*.

تيمسى تيب *tïmszütib* (*tïmsziti b*): *valami szagot érezni s nem is érezni; hangot, zajt mintegy hallani és nem hallani; szintén eszével valamit érteni s nem is érteni. [Tehát: rémlik, úgy rémlik.]*

تينكاي *tingej* (p. g): *orr vége*.

تينك *ting* (p. g): *egyenes, sík*.

تبخ *tïkh*: *tő, azt jelentvén, a mi beültetett, erősen behajtatott (a földbe)*.

تيندوروب *tindürüb*: *elolván (eltüntetvén), lecsendesítvén, csillapítván*.

تينكانكا *tingenge*: *eloltódónak, elalvónak (tűz); csendesülönék*.

تيناي *tinej*: *eloltódnám, csendesülnék, csillapodnám*.

تينسا *tinsze*: *ha eloltódik, csillapodik*.

تينيب *tinib*: *csillapodván*.

تيندى *tindi*: *eloltódek, csillapódek; szenvedés által lett elgyengüléssel csendesülni*.

تینماغور *tünmagur* : gyöngye erőtlen leszen.

تیوروک *tijürük* (*tivrük*) (a. k) : kötés s sűrű varrás, kötél; megint görbült, hajtott értelmében is fordul elő.

تیورولوب *tijürülüb* (*tivrülüb*) : bemerülvén, bedőftvén.

تیورولدی *tijürüldi* (*tivrüldi*) : bemerüle.

تیوراتئی *tijüretej* (*tivüretej*) : hajtának, beme-
rítének.

تیوراب *tijüreb* (*tivür-, tivr-*) : bemerülvén.

تیوه *tive* : teve.

تییب *tjīb* : akadályozván (iltván).

تیبیا المائی *tija-almaj* : nem akadályozhat.

تیسا *tjjsza* : ha akadályoz.

تیدی *tjjdï* : akadályozza.

T mazmûme, azaz **to, tu, tö, tü**-vel kezdődő szók :

توپچاق *topcsak* (*tu-*), perzsával közös szó : tarka ló.

توپه *töpe* : tető, fej-tető.

توپا ugyanaz (csak írására különböző).

تویی *tüpi* : töve valaminek.

توپ *tüp* : tö, akár fának töve, akár más valaminek a töve (oszm. *dib-i*).

توپسوز *tüpszüz* : tövetlen, fenéktelen.

توتقوسی *tutkuszi* : fognia, megfognia, tartania kell.

توتماغوسی *tutmaguszi* : nem kell fognia.

توتقوم *tutkum* : fognom kell.

توتقونك *tutkung* : fognod kell.

توتائی *tutaj* : fognék, fogjak.

توتانك *tutang* (p. g) : fogsz, megfogsz.

توتقو tutku : valami megfogzivaló.

توتوق tutuk : valami megfogzivaló; a mi megfogtatott, fogoly.

توتاش tutas : szemközt való, közel.

توتوشيب tutusib : egymás közt neki tüzesedvén; viaskodván (fogódzván); szemközt jövén.

توختادی tokhtadi : megerősítették, megállta, megmarada.

توخтата tokhtata : megállítva, megmaradóvá téve.

تورلۇغ torlug (tu-) : mezőbeli sátor függönye. (Fölhozatik megint a Muh.-lug.-beli azon hely, mely boszaga alatt olvasható. Lásd a 36. lapot.)

توره tora v. töre¹⁾ : szokás, törvény. — De imâle-val töre : az ember nyakába akasztott pajzs, melyet csatában maguk elé tartanak.

تورى tori : átellenében, szemközt.

تور tur : állj, állj meg; (tür) : ház föhelye, ház szöglete.

تورىكا türige (tö-) : föhelyének, ház szögletének.

تورمايىن turmajin : nem állván, meg nem állván.

تورماسىنگە turmasingga (p.g) : nem állandónak, meg nem állandónak.

توراي turaj : állanék, álljak.

تورار turar : áll, álló.

تور tör²⁾ : (fogó) tör; meg : halfogó gyalom v. varsa

تور tür (im.) : összetekerve kötni.

تورلانغان torlangan (tu-) : a mi összetekerve kötöttek.

تورلادی torladi (tu-) : körülkeríte, körültekere.

¹⁾ Abból hogy az „imâle“ csak a második jelentésnél különösen említetik, úgy látszik, hogy az elsőre csak tora-t kell olvasni. B.

²⁾ Olv. tur (tor). B.

تورمائی *törme, törmeji: az örmek-nek nevezett ruha.

تور *tör, tor*¹⁾: tör, háló. — Muh.-lug. a تور szóról: egy annál valamivel finomabb tur a madárfogó fa; még finomabb a házbeli tur; mindannyi közt a legfinomabb a turlug.

تورتاوا و تورتالاسی و تورتالا و تورتاوا *törteü, törteleszi, törtele, törteüle*: mind a négy, mind a négyen, mind négyével.

تورتونج *törtünds*: negyedik.

تورتان *történ: bőr, bőrből való.

تورغوزماین *torguzmajin*: nem szülvén.

توروش *turus*: állás, megállás, türelem és kitartás értelmében.

تورلوك *türlük* (a. k): némi-nemül, nem vagy faj értelmében.

تورغو *torgu*: azon színes kelme, melyet oklevelek előoldalára ragasztanak, a papiros épentártása végett.

تورغای *turgaj*: állna, álljon, megálljon; meg: a tujgar-nak nevezett madár (pacsirta).

تورادی و تورودی *töredi, törüdi*: valami a mi nem volt megtermék, teremtődék, azaz létre hozaték.

توز *tüz* (im.)²⁾: türelem és kitartás értelmében. (A *tüz-mek*²⁾ ige.)

توزمادينك *tüzmeding*³⁾ (p. g): nem türel, nem vállal türelemmel.

توزكایم *tüzgej-mü*³⁾ (p. g): türne-e? türijfön-e? ki-tartson-e? — Nevai a Muh.-lug.-ben: A توز szó többféle értelemben alkalmazható; először valami *kopja* v. *nyíl-félét* ne-

• 1) Olv. tur (tor). B.

2) Olv. töz, tözme. B.

3) Olv. tözmeding, tözgejmü. B.

veznek így; megint a. m. *egyenes vidék, síkság (tü z)*; *egyenes, őszinte* emberről is mondják; megint parancsolólag a. m. *rendezz, egyenlítés*; azonkívül két ember közt való *egyezke-*
désről használják; *tüz* egy gyülekezetnek *oka, tárgya* is; végre *tüz* ¹⁾ (türj) *türelem és kitartásról* mondható.

توزلوکیدین *tü z lü gid in*: *egyenességétől, őszinteségétől, v. -ből.*

توزاك *tü z e k* (a. k): *egyenes, őszinte.*

توزوك *tü z ü k* (a. k): *a mi rendeztetett, rendben fölszerelve s fölékesítve van; rend s fölszereltség.*

توزلوك *tü z lü k* (a. k): *egyenesség, őszinteség.*

توزانك * *to z a n g* (p. g): *poros, lágy föld, a melyben nincs kö.*

توزاتتى *tü z e t t i*: *egyenessé tön.*

توزاتى *tü z e t e j*: *egyenessé tennék v. tegyek.*

توزاتيب *tü z e t i b*: *egyenessé tevén.*

توس *to s z*: *por*; az ijakra is ragasztanak valamit, a mit *toz-nak* neveznek.

توشوك *tü s ü k* (a. k): *lyuk.*

توشالكاج *tü s e l g e d s*: *kiterítettvén.*

توشتى *tü s t i*: *esék; leszálla lóról, vagy valamely magas helyről; megszállni állomáson.*

توشوق *to s u k* (tu-): *egy توبوق (tojuk, tu-)féle versnem.*

توشاب *tü s e b*: *kiterítettvén (földön).*

توشاليب *tü s e l i b*: *kiterítettvén.*

توش *tü s*: *szemközt (p. o. jö).*

توش اولعاج *tü s o l g a d s*: *szemközt jövén (tkp. levén).*

توش *tü s*: *oldal, rész (ar. taraf).*

توشلوق *tü s l u k*: *ugyanaz.*

¹⁾ Olv. öz. B.

تُوشَارْكَا *tüserge* (p. g.): megszállásra.

تُوش *tus*: álomlátás; a „kaba kusluk“ ideje, midőn a nap erősen kezd sütni.

توغ *tog*: por.

توغغان *toggan*: együtt született testvér, ikertestvér.

توغغان و توغقان و توغان *toggan, togkan, toggan*: születő, anyától születő.

توغغالی *toggali*: születés végett; mióta születik v. születik.

توغراغ *tofrag*: por; föld. [letett.]

توقوز *tokuz*: kilencz.

توقولغان *tokulgan*: ütköző.

توقاشمق *tokasmak*: ütközni, viaskodni.

توقنادی *toktadi*: megerősítették, megállta, megma-

ش توکا باش *tügebash*: sírdomb fölszíne. [rada.]

توکن و توکان *tügen* (p. g): hegy; jegy ¹⁾.

توکون *tügün* (tö-): csikó (?).

توکانکانیلدی *tükengeni ldi* (a. k, p. g): kerestették, kívántatták; bevégeztették.

توک *tük*: toll.

توکüz *tüküz* (a. k): bevégezett, egész, teljes.

تُوکُونَسَا *tükünsze*: ha bevégződik, ha eltelik. Ellenben ha p. g-vel használtatik, *tügünsze*, azt teszi: ha magát veri.

تُوکُودِيكْ دُور *tökü-dik-dur*: mintegy önt.

توکوشماک *tögüşmek* (p. g, a. k): verekedni.

تُوکُول *tögül*: az oszm. *degil, dejil* = nem (non).

تولا *tola*: tele.

تولوق *toluk*: tele.

تولقوم *tolkum*: telnem, megtelnem kell.

¹⁾ A tör. magyarázatban van *dagh*, s jóformán csak azt a dagh-ot érti, mely hegyet jelent. V. ö. fentebb a 40. l. a *tag* szót. B.

تولولوب *tolulub* : *telvén*.

تولغانی *tolganı* : az ő *telte*.

تولون *tolun* : *tele*, p. o. *tolun aj*, *tele hold*. — Még az oszm. *dolunmak* értelmében is fordul elő (*tolun-mak*), a hold és nap (mintegy elteléséről) *eltünéséről*, *lealdozásáról*.

تولغای *tolgaj* : *tele lenne*, *megtelnék*, *teljék*.

تُولُومُ هَيَّ تُولُوكُومُ *tülüğüm hej tülüüm* (p. g) : azon néminemű énekről mondják, melyet Törkesztánban vigadalmak s lakodalmak alkalmával egynéhány ember, lábára kelvén és valami játékot játszván, énekel el.

تولغادی *tolgadı* : *körüljártata*, *forogtata*.

تولغانیب *tolganıb* : *kerülvén*, *körüljárván*.

تولغان *tolgan* : *forogtatván*.

تولغاندوروب *tolgandurub* : *körüljártatván*; *rászedvén*, *megsalván*.

تولغاتیب *tolgatıb* : *megkerülvén*, *körüljártatván*.

تولکو *tülkü* (a. k) : *róka*.

تول *tul* : *özvegy asszony*, *kinek nincs férje*.

تومان *tuman* : *sokaság-ról átvitelesen*; *tíz ezer* (oszman akcse).

تومشوغ *tumsug* : *hegy orra*, *foka*.

توموشتی **tomusti* : *bámulatból* vagy *boszankodásból semmit sem szólván ott üle*.

توموش **tomus* : *ugyanaz*, *parancsolólag*.

توماغا *tumaga* : *sólyomkápa*.

تونقطار *tunktar* : *padisáhi örök*, *testőr*.

توندی *tondı* (*töndi*) : *szeme káprázék*, *midőn az ember valami fénylőre vagy a napba néz*.

تونار *tonar* (*töner*) : *ugyanaz* (azaz : *káprázik*).

تونکُل **tüngül* (p. g) : *hadd el*, *ne remélj*.

تونکولوب **tüngülüüb* : *elejtván a reményt*, *abba hagyván*.

تونك *tön g* (p. g, im.) : *bor alja, üledéke, seprüje.* — Különben a *dongmak* ige parancsolója is : *tong*.

تونكوب *tongub* : *hidegtől megfagyván.*

تونكار *tongar* : *fagy, megfagy.*

تونكلوك *tün glük* (p. g, a. k) : a sátrak tetején való *ablak*. Hideg és esős időben befödik; fölébredéskor, hogy a füst kihúzódjék, kinyitják.

تنبك *tümbek* (tö-) : *kis dob.*

تنبان *tumban* : *gatyá.*

تون *ton* : *fölszálkáló ruha, kaftan.*

تون *tün* (im.) : *éj.*

تواغ *tuag* : *köröm.*

تويناق *tujnak* : *szintén köröm.*

تويغون *tojgun* : *fehér solyom.*

توي *toj* : *jól lakjál, lakomázás értelmében; meg: valamely madárnak a neve.*

تويمايين *tojmajin* : *nem lakván jól, nem töltvén hasát étellel; meg: tujmajin: nem vevén észre.*

تويغارمايين *tojgarmajin* : *nem tartván jól (étellel); tujgarmajin: nem vétetvén észre, nem tudtván valamit.*

تويغاريبان *tojgariban* : *jól tartván (étellel), étetvén.*

تويماغور *tujmagur* : *nem veendő észre, nem tudandó, észrevevésre nem való.*

تويغارغالی *tojgargalı* : *jóltartás, étetés végett.*

Ds (cs) meftûhe, azaz dsa, dse, csa, cse- vel kezdődő szók:

چا *dsa* : *végthatárt jelent, p. o. fılanga-dsa = osz^m. fılana degin, egy némely tárgy-íg.*

چاپقون *csapkun* : *száguldozás.*

چاپتی *csaptı* : *száguldoza.*

چاپیشتی *csapıstı* : *ugyanaz.*

چاپتوردی *csapturdï*: száguldoztata, futtata.

چاپیب *csapïb*: száguldozván.

چاپیق *csapmak*: valakinek fejét lecsapni, fejét vágni.

چاپارسیز *csaparsziz*: vágatok.

چاپقان *csapkan*: (az ö) vágta, lecsapta.

چاپان *csapan*: ócska, foltos ruha.

چاپان *csapan*: száguldozó; fej-lecsapó.

چلیکار *cseligér*: fék.

چَت *csat*: harcz, csata.

جَر *dser*: gyerek, fiú, legény; a hadseregben hírvivő, futár.

جَرَكَة *dserge* (p. g): arról mondják, hogy egy helyre gyült emberek vadat hajtanak, — *hajtó vadászat*; meg *csapat*, *hadosztály*; *dísz*, *pompa*.

چرچرک *csercserek*: forrás csöve; tücsök, szöcske.

جَارَلَادِي *dsarladï*: hangosan híva.

جَارَلَابَان *dsarlaban*: híván, meghíván,

چَارَقَب *csarkab*: ujjatlan felső ruhán való *kapocs*.

چَشَن *dsesen*: lakoma, ünnep.

چَاغ *csag*: idő, kor; p. o. *ol csag* = *akkor* (oszm. *ol vakt*); de *mennyiség* (mikdâr) értelmében is fordul elő.

چَاغَلِيْن *csaglïn*: híres neves.

چَاغَلَابَان *csaglaban*: vélekedvén, gondolván.

چَاغْدَاوُل *csagdavul*: hadsereg utócsapatja.

چَاكِيْن *csakïn*: kovából kipattanó szikra.

چَاكْتِي *csaktï*: bevádla, följelente.

چَاكِرْ كَانَات *csakïr kanat*: a réczének egy neme.

چَاكْمِيْن *csekmen* (a. k): hosszú nadrág; némelyek a posztót nevezik így..

چَاكُوش *cseküs* (a. k): kalapács.

چك *csek* (a. k) : bíró ítélet-aláírása, névvonás.

چكيم *csekim* : az én ítélet-levelem; levelkém, nyug-

چنكاك *csegek* (p. g, a. k) : köröm, ököl. [tám.

چاكلېگ و چاكلېغ *cseklig, csaklīg*: (a. k, p. g):
darabokra vágott (valami).

چال *csal* : a szakállról, hogy fele fehér, fele fekete,
szürkés, öszbevegyült.

چالین *csalın* : aczél (tüzütő).

چلاير **dselair* : egy csagataji néptörzs neve.

چلېك *dselbek* : néminemű sütemény, fánk.

چوك *csevük* : szín, p. o. kara *csevük* : fekete színű;
kizil csevük : vörös színű; az asszonyok fejrevalója; szövet,
melynek egy színe van.

چاودی *csaudı* : híres neves lőn.

چاۋن *csavun* : a. m. csavkun, azaz nagy eső- és hó-
esés, zivatar.

چاينار *csajnar* : rág (rágni).

چايقاتنى *csajkattı* : öblíte.

چايقالدى *csajkaldı* : öblítették.

Ds (cs) mekszûre, azaz dsı, dsi, csı, csi¹⁾-vel kezdődő szók:

چپن *csepen²⁾* : légy (musca).

چېھان *cseksen³⁾* : ostoba ember, ki mégis bölcsnek
tartja magát.

• چېجېگ *dsıdsık* : juh, ürü farka.

چيدارمین *dsıdarmın* : tünök, kitartok.

¹⁾ V. úr hozzá adja a *dse*-féle olvasást is. B.

²⁾ Olv. *csipen*. B.

³⁾ Olv. *csıdsan* (v. *csicsen*). B.

جيداغاي *dsidağaj* : türne s kitartana.

جيداب *dsidab* : türvén.

چيريب *dsirib* : maroknyi.

چيراي *csirej (csiraj)* : arcz, arcz színe.

چيرماش *csirmes* : repkény, kerülgető.

چيرماب *csirmeb* : körültekervén, kötvén.

چرم *csirm* : szikra, tűzszikra.

چريك *cserik*¹⁾ : sereg, hadsereg.

چيكر ايتيب *csiker itib* : arról mondják, hogy valakinek éjjel nem jó álmom a szemére.

چيرت *csirt* : hasból való széleresztés.

چيرغاب *csirgab* : madár vadászat végett, a levegőbe nyilat löni.

چيرغالانگدين *csirgalangdin*, hasonló jelentéssel.

چيري *dseri*²⁾ : serény, bátor.

چيققوديك دور *csikkku-dik-dur* : mintegy kijő, kimegyen.

چيقغالي *csikgalı* : kimenés végett; mióta kimegy.

چيقارغان *csikargan* : kimenető, kiségtető.

چيقمايين *csikmajin* : ki nem menvén; ki nem mennék.

چيکماکوم دور *csikmegüm-dur* (a. k, p. g) : húznom kell.

چيککوجا *csikgüdsø* (a. k, p. g) : míg húz.

چيکين *dsigin* (p. g) : csikó, ló csikaja; váll (hume-

جیلای *dsilej* : -ként, -képen (oszm. gibi). [rus].

چيلاو *dsileü (dsilev)* : fék, ló féke.

چيلدام *dsildem* : gyors, hamar.

چيلي *dsili* : vaskarika, melyet hadjáratból kikerült foglyoknak nyakukba akasztanak.

¹⁾ Olv. *csirik*. B.

²⁾ Olv. *dsiri*. B.

چله *csile*: a mit az íj közepére tekernek, hol a nyíl hegye megyen át.

چىنگە *csinge*: egy csagataji helység neve.

چىنادى *csinadi* (*csinedi*): vélekedék, hive.

چىناملاى *csinamlaj*: vélekednék, gondolnék.

چىنداۋل *csindavul*: hadsereg utócsapatjából való.

چىۋورتكا *csivürtke*: sáska.

جىغ *dsig*: siránkozás, rívogatás.

Ds (cs) mazmûme, azaz **dso, dsu, dsö, dsü, cso, csu, csö, csü**-vel kezdődő szók:

چۈپرۋشوب *csuprusub*: egymás után sorban menni (tkp. *menvén*).

چۈپۈشتى *csupusti* (*cso-*): csipás vala szeme.

چۈپ *csöp*: egyenes; illő, való, igaz.

چۈپچۈك *csupcsuk* (*cso-*): egy madár, melyet *bakana dsadu*-nak neveznek; meg: veréb.

چۈبۈلغان *csubulgan* (*cso-*): valami, a minnek vége eldarabolva s átlyukasztva van; arról is mondatik, hogy egy kötélen van körülcsavarva v. tekerve.

جۈجۈك *dsüdsük* (*a. k*): édes.

چۈچۈرگائىماك *csöcsürgenmek* (*csü-*) (*p. g, a. k*): oly reményről mondatik, mely meg nem állhat, mely bizonytalan.

چۈچۈن **csocsun*: útból érkezett, jövevény, utas.

چۈرگۈك *csürgük* (*p. g, a. k*): a tűz lánggal való égése.

چۈرگابان *csürgeben*: égvén.

چوكورُ csükür (csö-) : (a. k) : tövis.

چورتکه و چورتکا csürtke : sáska.

چورپه csörpe (csü) : disznó apraja, malacz, süldő.

A Muhâkemet-ül-lugetejn szerint a hímdisznót *kaban*-nak, a nőstényt *megedsin*-nek s a malacot *csörpe*-nek nevezik.

چورگه csürge (a. ds) : a rézének egy neme.

چوشکوردي csüskürdi : prüszöge.

چوشکورماکيدین csüskürmegidin : prüszögéséből,
-gése miatt.

چوغ csog : izzó parázs.

چوک csok : veréssel lyukat, gödröt törni.

چوقونک csokung (p. g) : verjetelek gödröt, parancso-
[lólag.

چوقماک csokmak : összegyülni.

چوقاردین csokard'in : összegyűlésből, -lés miatt.

چوقوغاج csokugads : összegyűlvén.

چوقتی csokti : gödröt vere, meg : összegüle.

چوک csüvük (csö-) : néminemű madár.

چوکی csöki (csü-) (a. k) : Khoraszânban *csöki mirzá*
a királyfinak czíme.

چولگه dsülge (p. g) (csö-) : hegy tövén való rét
vagy síkság.

چول dsül (im.) : földmivelés nélkül való, pusztta mező.

چولدو *dsuldu : ajándék, díj, melylyel a harcban
kitűnt bátor s ügyes embert jutalmaznak.

چولبان csolban : „fehér csillag“, mely közel reggel-
hez az égen mutatkozik (előkel).

جُومٌ *dsü m* : mind, egész.

جُومٌ *csom (csu m)* : merülj vízbe, parancsolólag.

جُومَغَايٌ *csom gaj (csu -)* : vízbe merül és merülne.

جُومَغَالِيٌ *csom galï (csu -)* : vízbe merülés végett; mióta vízbe merül.

جُومُرْدِيٌ *csomurdï (csu -)* : vízbe meríteni, súlyesz-
[teni.]

جُنْكَ *dsün k (a. k)* : bárkahajó, bárka.

جُونْغَزٌ *csungaz (csu -)* : hadsereg balszárnya.

جُوَانَةٌ *dsüvane* : galambfia.

H (ح) **mazmûme**, azaz **ho, hu, hõ, hü**-vel kezdõdõ szók :

حُوجَّكٌ *höcsek (hü -)* : mese, mondóka.

Kh (خ) **meftûhe**, azaz **kha**-val kezdõdõ szók :

خَوْبَلَا **khaubla* : kova, tüüzütõ.

خَوٌ *khav (kha u)* : tapló.

خَادَا *khada* : hajóbeli evezõlapát.

خَلْحٌ *khalakh* : egy néptörzs.

D **meftûhe**, azaz **da, de**-vel kezdõdõ szók :

دَاغِيٌ *dagi* : is, még (oszm. *dakhï, daha*).

دَپْكَورٌ *dapkur* : hadrend, sor.

دپنگو *depenü* : kengyel.

داربان *dariban* : törtévé, előadván magát

دارب *darib* : ugyanaz.

داروغه *daruga* : éjjeli örök kapitánya.

دداك *dedek* (a. k) : szolgáló leány.

دكلا *degle* (p. g) : felső ujjas kaftan.

تَكَلا *tekle* (a. k) : ugyanaz.

دك *dek* : a. m. *dik* : gyanánt, -ként.

دواج *devads* (testides *v*) : néminő felső ruha, köpönyeg; perzsában a. m. éjjeli sátor, meg: takaró. Így is fordul elő : *düvads*, testid nélkül, mely az arab-perzsában és törökben közösen van meg.

دَادُلْغَان و دَادُلْغَا *dadulgan, dadulga*, meg :

دَالْغَا *dalga* : jól lakottság-ról (satietas) mondatik.

D mekszüre, azaz di, di-vel kezdődő szók:

دِيبَان *diben* : mondván (oszm. *dejüben, dejüb*).

دِي آلمان *di-alman* : nem mondhatok.

دِي آغَايْمُو *di-algajmu* : mondhat-e?

دِيب *dib* : mondván (oszm. *dejüb*).

دِيب ايردينك *dib-irding* (p. g) : mondottál vala.

دِيب ايدينك *dib-iding* : ugyanaz.

دِيبْسَاب *dipszeb* : taposván, ugrálván.

دِيبْسَار *dipszer* : tapos, tipor.

دِي دُورَلَارْ *dij-durlar* : mondanak (most, vagy mon-
dásban vannak, oszm. *deyorlar*).

دِيرْكَآ *dirge* (p. g) : mondás végett, mondásra.

دِيرْنِي *dirni* : a mondást.

دِيرْمِينْ *dirmin* : mondok.

دِيْشِكَايْ *dijisgej* : (p. g) : egymás közt mondunk
v. fogunk mondani; egymásközt mondanék (mintegy : mon-
dakoznám).

دِي سُوْزْ *di szüz* : mondj szót, szólj.

دِيْكَآ *digej* (p. g) : mondana, mondjon; mondanék.

دِيْكِينْ *degin*¹⁾ : (p. g) : véghatárt jelent = -ig, p. o.
fülana digin = oszm. *fülana degin* : valamely tárgy-ig.

دِيْكِينْدَجَا *dikindse* (a. k) : míg mond.

دِيْكَانْدَجَا و دِيْكَوْنْدَجَا *digendse, digündse* (p. g) :
ugyanaz.

دِيْكَوْجِي *digüdsi* : mondó.

دِيْكَآجْ *digeds* : mondván, mihelyt mond v. monda.

دِيْكََانِيْمْدَا *digenimde* : mondtomban, mondtomkor.

دِيْكَوْسِي *dijilgüszü* : kell hogy mondassék.

دِيْكَوْمْ دُوْرْ *digüm-dur* : mondanom kell.

دِيْكَآيْلَارْ *digejler* : mondanának, mondjanak.

¹⁾ Olv. *digin*. B.

دِكَائِي سِينِ *digejszin* : mondanül, mondjál.

دِيْكَالِي *digeli* : mióta mond; mondás végett.

دِيْكَوْنُكْ *digüng* (p. g, g) : mondasz; mondanod kell.

دِيْكَيلَايِي *dikilej* (a. k) : a mi ültettetett.

دِيْكَ *dik* (a. k) : -ként, gyanánt.

دِيْكَ *dik* (a. k) : még egy másik szóval használtatik,
p. o. *szor-dikler* = oszm. *szorszunlar* (kérdzenek) *gör-dik-*
ler = oszm. *görszünler* (lássanak).

دِيْلِي *dili* : mondjunk.

دِيْمَانِ *dimen* : nem mondok.

دِيْمَالِي *dimeli* : ne mondjunk.

دِيْمَانْكَ *dimeng* (p. g) : ne mondjatok.

دِيْجِي *diji* : mondanék, mondjak.

دِيْجِيْنِ *dijin* : ugyanaz.

دِيْنِ *din* : ugyanaz.

دِيْنِ *din, din* : p. o. *fılan-din* = oszm. *fülandan*
valakitől valamitől (oszm. *dan, den* = *tól, től; ből, ből* stb.):

دِيْجِيْلْكَانِ *dijilgen* : a mi mondatik v. mondatott.

دِيْجِيَالِي *dijeli* : mondjunk.

دِيْجِي *dij* : mondanék, mondjak.

**Sz meftûhe, azaz sza, sze-vel kezdődő
szók :**

سپاغ *szapag* : nyél, valaminek a nyele.

سَاتْفِرُونَ آلِيبْ *szatkun alib* : megvevén (oszm. *szatîn alib*).

ساجوق و ساجيق و ساجيق *szacsük, szacsüg, szacsuk* : lakodalomnál szórakozott kis ajándékok (oszm. *szacsü*).

ساجقونك *szacskung* : szórnod kell.

ساجراب *szacsrab* : ugorván.

سَارْت *szart* : a városi perzsa ember, ki törökül épen nem tud ¹⁾.

سارى *szarü* : oldal, rész, fel-é (ar. *taraf*).

سَارْغَارْدِي *szargardü* : sárgúla.

سَارِيْق و سَارِيْق *szarig, szarük* : sárga, sárig (p. o. sárig virág).

سَارِيْقِ أَغْرِيْق *szarüg agrük* : sárgakórság, sárkór (ar. *jarkân*).

سَرْقُوْد *szerkud* : a bor-ról mondatik ²⁾.

سِرَاغ *szerag*, perzsával közös szó : hír, tudósítás.

سَاسِيْع *szaszüg* : rossz szag.

سِرَاغِيْد *szeraguds* : szalag, melyet az asszonyok fejükre kötnek.

سَرْكَآ *szergég* (p. g, g) : könnyű álm, melyből az ember hamar felébred, szundikálás.

¹⁾ Meg kell jegyezni, hogy a falusi perzsák több mint két harmada csagataj-török nyelvvvel él. V.

²⁾ A kéziratban így van : a bor minőségéről mondják. Tehát nem kell egyenesen a borra érteni. B.

ساغينيب *szagünib*: vélvén, gyanítván.

ساغينغاچ *szagüngads*: vélvén, mihelyt vél v. vélt.

ساغينغاي سيز *szagüngajsziz*: vélnétek, gyanítnátok.

ساغينما *szagünma*: ne vélj, ne gyaníts.

ساغينچ *szagünds*: vélemény, gyanítás.

ساغينورغ *szagünurga*: vélésnek, vélésre, gyanításnak, gyanításra.

ساغين *szagün*: A Muh.-lug. szerint három értelme van: 1) vélni; 2) fejős juk; 3) szerelemtől való részzetség és betegség.

ساغليغ *szaglög*: a mi fejetik, fejös.

سَقَاك *szakak*: a mi áll és nyak között van.

ساغيزغان *szagüzgan*: szarka.

سَالوردين *szalurdin*: rázkodásból, ringatásból; küldésből.

سَالْمَق *szalmak*: rázkodni, ringatni, küldeni; a szívdobogásról is mondatik.

سَالْقوجي *szalkudsü*: vető, rázó; küldő, eresztő.

سَالْقونك *szalkung* (p. g): küldened, vetned kell.

سَالينغاج *szalिंगads*: mihelyt elereszt, elbocsájt, v. eleresztett, elbocsájtott.

سَالْمَق *szalmak*: tehetetlenség, gyengeség.

سَالْقادي *szalkadü*: küldé.

سال *szal*: valami a mivel a vizen átkelnek.

سالنچك و سالكنچك *szelendsek, szelkendsek*: pántlikával nyakba akasztott taliszman.

سَالقين *szalkün*: hideg szél, mely meleg napokban fú; szél, mely a vetésekbe ütvén, azokat hullámozásba hozza

سَلْبَجَه *szel dse*: valamely féreg, mely az állatok vékonyába ragaszkodik.

سَنِين *senin*: lánlsa.

سَانَاغْلِيْق *szana glük*: figyelmesség, őrizkedés, kímélve való bánás, óvakodás.

سَانَاب *szanab*: őrizkedvén.

سَانَبَقَقَاي *szand skaj*: útszúr.

سَان *szan*: szám.

سَانَامَان *szanamán*: nem veszek számba, nem számí-
[tok.]

سَانَاغَانَلَار *szana ganlar*: számítók.

سَانَار *szanar*: számít.

سَانَاب *szanab*: számítván.

سَانَاي *szanaj*: számítanék, számítsak.

سَانَاغْلِيْق *szana glük*: kinek gondolni vélni kell, ki gondolni fog; gondolnivaló.

سَوَاغَات *szau gat*: ajándék.

سَاوْرَغَاي *szavurgaj*: díszruhát és ajándékot ad; megajándékoz; arról is mondják, ha a padisáh részéről valakinek egy föld adatik.

سَيْنُغُو *szajgu*: selyemnek egy neme; fehér színű.

سَيْنَاغُوْجِي *szajpagudsi*: elszélesztő.

سَايْپَادِي *szajpadı*: elszélesztte.

سَايَاب *szajab*: számítván.

سَايْغَهْ اَلْغَانْبَا *szajga - algandsa*: míg számíthat, míg számítani tud.

سَايْلَانِيْب *szajlanıb*: számíttatván.

سَايْغَالُور *szajgalur* : számíttatik s elköltetik.

سَايْغَالُودِيْكَ *szajgalgu-dik* (a. k) : a mint számíttatik s elköltetik; számíttatnia kell.

سَايْغَالِدِيْ *szajgaldï* : számíttaték.

سَايْغَالِيْب *szajgalïb* : számíttatván.

سَايْغَانَه *szajgana* : számítandó s elköltendő.

سَايْغَامَاك *szajgamak* : elkölteni.

سَاي *szaj* : számíts, parancsolólag; meg olyan völgy, hol télen víz foly, nyáron pedig nem foly.

سَاي *szaj* : csak még egy másik szóval együtt használva, van értelme, p. o. *algan-szaj* = oszm. *aldükcsa*, *szorgan-szaj* = oszm. *szordukcsa*.

Sz mekszûre, azaz szî, szî-vel kezdődő szók :

سِيْپَقَارْدِيْ *szîpkardï* : hörpölve ivék, szippanta.

سِيْپَقَارُوْب *szîpkarub* : hörpölvén.

سِيْپِنِيْ *szîptî* : csepege víz vagy valami esőféle.

سِيْپَارْغَه *szîpargah* : cseppegni; szórní.

سِيْپَامَاك *szîpamak* : ugyanaz.

سِيْرْكَاْكَ *szîrgek* (p. g, a, k) : álomból való fölébredés.

سِيْرْمَادِيْ *szîrmadï* (*szîrmedi*) : megkapa, elvön.

سِيْرْمَادِيْم *szîrmadim* : ugyanaz, 1. személyről.

سِيْرَادِيْ *szîradï* : énekölni (tkp. énekle).

سِيزِدِي szizdi: csiszola; írta.

سِيزَسَا szizsza: ha csiszol; ha ír.

سِيزِمَاقْ اَوْچُونْ szizmak ucsun: csiszolás végett.

سِيزِدِي szizdi: granita, sejdite ¹⁾ (oszm. szezdi).

سِيزِيبْ اِيزِدِي szizib irdi: sejdített vala.

سِيزِيبْ szizib: szívárogván, szilrödvén.

سِيزِغُورُوبْ szizgurub: szívárogtatván, szilrvén; olvasztván, olvasztva tisztítván.

سِيزِكَانْدِي szizgendi (p. g): álomból fölébredé, fölserkene.

سِيزِغُورْدِي szizgurdı: fölkarczola.

سِيزِغُورْغَايْ szizgurgaj: fölkarczolna, -oljon.

سِيزِغْنَاقْ szizgnak: az írásnak egy neme.

سِيزِغْتَاتْتِي szizgtattı: nagyon keservesen megsírata, sírásba hozta.

سِيزِغْرِيجِدِي szizgrijidi (p. g): ugrála, szökdelle.

سِيزِكِيزْ szikiz (a. k): nyolcz, számnév.

سِيزِلَادِي sziladi (sziledi): törülle, simogata.

سِيزِلَابْ szilab: simogatván, pödörvén.

سِيزِنْكِيلْ و شِنْكَلِي szingil, singli (p. g): kisebbik lednytestvér, hóg.

سِيزِنْكَرَامَاكْ szingremek (p. g, a. k): titkosan keser-

¹⁾ Hozzá tehetjük a török magyarázat szerint (zamm ejledi) még ezt: véle, vélekedék, azt hívé. B.

vesen sírni, síránkozni. (Lásd a Muh.-lug.-beli helyet, fentebb a 19. lapon, *ingrendi* alatt.)

سِينُكْتُورْدِي *szinukturdi*: összetöre, széttöre.

سِينْغَان *singán*: összetörődő, összetörődött.

سِينَالِيْب *szinalib*: megpróbáltatván.

سِين *szin*: te, megszólítólag (oszm. *szen*).

سِيْوْرْغَان *szijurgán*: valamin átvonatván.

سِيْوْرْغَادِي *szijurgadi*: jól tartá, díszruhát és ajándékat ada.

سِيْوْرْغَال *szirjurgal*: ugyanaz (t. i. jóltartás).

سِيْوَار *sziver*: szeret (oszm. *szever*); meg: *szivar*: valami festékekkel behúzó, megken (oszm. *szivar*, a *szivmak* ige).

سِيْوْكَوْكَ *szivgülik*: szeretetes, szeretnivaló.

سِيْوْكَان *szivgen*: szerető.

سِيْوْكَانِيْم *szivgenim*: (az én) szerettem.

سِيْوْكَ *szivük*: szeretet.

سِيْوْنْبَجِي *szivündsi*: jó, örvendetes hírvivője v. hozója.

Sz mazmûme, azaz szo, szu, szö, szü-vel kezdődő szók:

سُوْت *szüt*: téj.

سُوْنْ رَاسُه *szüdrése*: ha üz, ha hajt.

سُوْنْ رَالْدِي *szüdreldi*: üzeték, hajtatók.

سُوْنْ رَادِي *szüdredi*: üze, hajta.

سودرايى szüdreji : üzzünk.

سودرأب szüdreb : üzvén.

سوركأنيب szürgenib (p. g) : húzódván, dörzsölődvén.

سورتأريم szürterim : (az én) üztem.

سورتأ السأم szürte-alszam : ha üzhetek, üzni tudok.

سوروك szürük : csorda.

سورگوم szürgüm : (p. g) : üznom kell.

سورديك لآر szür-dikler : üzzenek; megint szordikler : kérdezzenek.

سورقوت szorkut (szu-) : korty.

سورآن و سورون szüren, szürün : két ellenséges hadseregnek nagy lármával egymásra ütése.

سورمأغين بولسا szormag'in bolsza : a. m. oszm. szormad'in olsa (szormak : kérdezni).

سوروك szuruk : karó, rúd, pózna; meg sátor oszlopa is.

سورغوجى szorgudsü : kérdő, kérdező.

سورأق szorag : kérdezni való hely.

سوروغ كوني szorug g'üni : föltámadás napja (mintegy : kérdés napja).

سورأغ szorag (szu-) : hír, tudósítás.

سورلأشنى szözlesti : szóla, szólakozék, beszélgete.

سورلأتكألى szözletkeli : megszólaltatásra.

سورلأ szözle : szólj, parancsolólag.

سورأول *szuzavul : azon ember, ki hadsereg elindú-

lásakor arra vigyáz, hogy senki a városban ne maradjon; egyszersmind ha hátra marad valaki a seregből, megint ahhoz juttatja.

سُوْرُكُوْجُ szögüds (szü-) : szűrő, szűrő.

سُوْسَابُ szuszab : szomjuhozván.

سُوْسَاتْمَاكُ szusztamak¹⁾ : elfáradni, elgyengülni, lankadni.

سُوْسَاتْاِيْبُ szusztajib : ellankadván.

سُوْسَاتْدِيْ szusztadi : ellankada.

سُوْسَاتْاِيْمَاغِيْنِكُ szusztajmaging : ellankadásod.

سُوْغُوْرْدِيْ szogurdü (szu-) : kimenete, kihúza.

سُوْغُوْرُوْرْغَاْ szogururga : kihúzásra.

سُوْغَاتُ szogat (szu-) : díszruhát és ajándékot adni.

سُوْكَاتُ szokat (szu-) : ugyanaz.

سُوْكَوْرُ szokur : sovár, fukar, éhszemű (acs göztlü); így használják : szokur göztlü : sovárszemű.

سُوْكَوْسُوْرُ szokszur : a réczének egy neme.

سُوْكَتِيْ szökti (a. k) : valami egészet darabokra, részekre osztva v. olda; szögdi (p. g) : szida.

سُوْكَوْنِيْجُ szögünds (p. g) : szidás.

سُوْكَوْسُوْكُ szökšük (szü-), (a. k, k) : tavaszkor ki-sarjadzó fű, mely nyáron elhervad s megszárad.

سُوْلُ szol : bal, baloldal.

سُوْلَاكَاِيْ szülegej : szájból kifolyó nyál.

سُوْلُدُوْرُ *szuldur : egy csagataji néptörzs.

¹⁾ Szusztajmak? B.

سُولُقْ *szuluk* : tkp. vizes edény, azután víztartó medence.

سُولَابْ *szulab* : megvizezven, öntözven.

سُونَكْ *szong* : vég, utó; azután.

سُونَكِيْ جَا *szongïdsa* : utána.

سُونُغِيْ اَوَيْقُوْ *szongï ujku* : halál (tkp. utolsó álom, végálom).

سُونُكَآكْ *szongak*¹⁾ (p. g, a. k) : csont.

سُونُكَآيْ *szöngøj* (p. g) : elalunnék, eloltódnék p. o. gyertya vagy tűz.

سُونُغَارْ *szongar* : madár, melyet oszm. *szongur-nak* neveznek, *kerecsen*.

سُونُدِيْ *szondï* : hosszában nyúlék, fekitvék.

سُونُغَانْ *szongan* : kinyúló, nyújtó.

سُونَهْ *szona* : a réczének egy neme.

سُوُوْرُدِيْ *szovurdï* : levetkezők.

سُوُوْرْغَالِيْ *szujurgalï* : pénz és ajándékadás végett; jól-tartás végett.

سُوُوْرْغَارْ *szujurgar* : jól tart, szívesen lát.

S *meftûhe*, azaz **sa**, **se**-vel kezdődő szók :

سَفْلَا شَفْلَا *sefle* : szájjal csattanni.

¹⁾ Olv. *szöngök*. B.

S mekszure, azaz **sī, si**-vel kezdődő szók:

شِيبَال *sīpal* (p. g): egy hősnek a neve; meg: hős,
[bátor.

شِيبَاتِي *sībak* (a. b): a ház födelének kiálló része;
fadg; néminő fű.

شِيدُورْغُو *sīdurgu*: egy neme a sásnak.

شِيرْدَاغ *sīzdag*: nyereg alá tett csótár; felső, bő ujjú
kaftan, melyet a csagataji nép visel.

شِيرَالْغَا *sīralga*: az ember dereka fölött való teste;
vadászaton használják a szót elejtett vadakról is, a deréktól
fejig való testet jelölve meg vele.

شِيش *sis*: törülj, húzz vonalt, csiszolj, parancsolólag.

شِيفَاوُل *sīgavul*: vendéglős, fogadás.

شِيبَالِيب *sīmalīb*: fölgylőrnén, fölgylőrekezevén.

S mazmûme, azaz **so, su, sò, sū**-vel kezdődő szók:

شُورِي **surī*: salpétrom.

شُودْرُون **sudrun*: szökővíz; a perzsában a. m. éjjeli harmat is.

T (ط) meftuhe, azaz **ta**-val kezdődő szók:

طَغَاي *tagaj*: nagy bátya, azaz, az anyának bátyja.

T (ط) **mazmûme**, azaz **to**, **tu**-val kezdődő szók :

طُولِغَا *tolga* : parancsolólag : *jártass körül, forogtass.*

طُوْى *toj* : *lakoma, tor.*

G (غ) **meftûhe**, azaz **ga**-val kezdődő szók :

غان *gan* : még egy másik szóval használtatik, p. o. *bolma-gan* = oszm. *olma-jan*, nem lévő; *kalma-gan* = oszm. *kalma-jan*, nem maradó.

غان *gan* : *úr, háziúr, házigazda.*

غَبْرَجِي وَ غَزْرَجِي *gadszadsë, gazardsë (ge-)* : *kalauz, vezető.*

غَرَّاش *garvas* : azon hely, hol a takácsok vászont szönek; *szövőszék.*

غَرَّو *garau (garav)* : *sás (a. m. karagu).*

غَا *ga* : még egy másik szóval használtatik, p. o. *fûlan-ga* = oszm. *fûlan-a*, *valaki-nek.*

G **mekszûre**, azaz **gi**-vel kezdődő szók :

غُنْجِي وَ غُونْجِي *gÿncsë, guncsë (p. cs)* : azon lovaknak, melyek csótárjukat szokták rágni, nyakuk alá egy darab fát kötnek, hogy hozzá ne érhessenek a csótárt rágni; ezt a fát *gÿncsë-nek* nevezik; szintén egy fadarab, melyet a kutyanak nyakába kötnek, hogy kötelét szét ne harapja, s el ne mehessen.

غِينْكِشِيْب *gÿngÿsëb* : (a kutya) *ordítva szaladván.*

غنة *gine* és *gene*¹⁾ : kicsinyítő szócska, p. o. *jakhsi-gine* : jócska; *hüdsre-gine* : szobácska.

G mazmûme, azaz **go, gu**-val kezdődő szók :

غول *gol* : egy hadseregbeli rend, *katona-sor, csapat.*

F meftûhe, azaz **fa, fe**-vel kezdődő szók :

فرياديدين *ferjadüdün* : (oszm. *ferjadündan*) *jajgatásától.*

فلفس *felfüsz* : *gyenge, rest.*

F mekszûre, azaz **fÿ, fi**-vel kezdődő szók :

فِرْسَتْ *firreszt* : valamely ellövetett tárgynak röp-tiben való hangja, *surrogása.*

F mazmûme, azaz **fo, fu, fõ, fû**-vel kezdődő szók :

فُلَّة *fülle* (tesdides *l*) : *enyv, enyül.*

فُلَانِنِي *fülannî* : oszm. *fülanî.*

فُلَانَلِيك *fülanlık* = oszm. *fülanli.*

فُلَانْغَا *fülanga* = oszm. *fülana.*

فُلَانْكََا *fülanka* v. فُلَانْكََا *fülanga* (p. g) : *példa.*

¹⁾ Csak *gîna* (*gine*). B.

فُلَانٌ بِيْرًا *fulan birle* = oszm. *fulan-ile*.

فُلَانِدَا *fulanda* = *fulanda*. (*Fulan* arab szó, egy néminemű, valaki, valami jelentésével.)

فِرْكَاتِيْدِيْن *firkatid'in* : csapatjától, falkájától.

K (ق) **meftûhe**, azaz **ka**-val kezdődő szók:

كَانَ *kaan*, a perzsával közös szó : *khan*, *khakan* (fejedelem, császár).

كَابَان *kaban* : hím disznó, *kan*. (Lásd csörpe alatt a 59. lapon a Muh.-lug.-beli helyet, mely itt ismételtetik.)

كَأْبَاكَالْغَان *kapakalgan* : a mi körülvéttetett, beburkoltatott, őriztetett.

كَأْسَامِيْش *kapsamış* : hasonló jelentésű.

كَأْبَاغَمَقْ *kapgamak* : bezárni, betenni (ajtót), *bedugaszolni*.

كَأْبَتَان *kaptan* : ruha, *kaftan*.

كَأْبُوْرَاغْ *kapuzak* : (fa-) héj, bőr, *kupak*.

كَأْتِيْغْ وَ كَاتِيْكَ *katig, katik* : erős, kemény ¹⁾.

كَأْتِيْب *katib* : erős, keménynyé lévén.

كَأْتَقَان *katkan* : erős, kemény (lévő).

كَأْتَلَا *katla* : újra, azaz még egyszer.

كَأْدَسِر *kadsir* : a (mesés) kerkesz madár.

كَأْجُقُوْسِي *kacskuszi* : elfutnia kell.

كَأْدَادِي *kadadi* : alámeríte ; bedöfe.

كَأْدَالِيْب *kadalib* : alámerülvén ; bedöfetvén.

¹⁾ Meg kell jegyezni, hogy *kat* és *kasz* = kő, *kaja* pedig sziklát jelent. V.

قَرَاغْ *karag* : embernek szemgolyója, szem.

قَرَالِي *karalî* : nézése, tekintete.

قَرَانْ *karak*, l. karag.

قَارِي و قَارُو *karî, karu* : kar (oszm. kol).

قَرَاغْ *karag* : fekete.

قَرَانْ *karak* : rablás, megprédálás.

قَارْغَادِي *karğadî* : káromkodék, szidkozék.

قَارْغَاغَانْ سَايْ *karğagan-szaj* : káromkodás közben, káromkodás folytában.

قَارْغَيْشْ *karğış* : káromkodás.

قَارْغَائِشْ *karğas* : zajos veszekedés, viaskodás, harczo-
قَارِي *karî* : öreg, koros. [lás.

قَارِيْبْ *karîb* : öregedvén, korosodván.

قَارِي *karî* : arasz (oszm. karîs).

قَارُو *karu* : kártérítés, díj.

قَارَانْكَغُو *karanggu* (p. g) : sötét.

قَارَالْغُوْدِيْنْ *karalgudîn* : megfeketedésből.

قَرَالُوْبْ *karalub* : fekete v. feketévé lésvén.

قَارَاغُوْسِيْ دُوْر *karaguszî-dur* : feketévé kell lennie.

قَارَالْغُوْسِيْ دُوْر *karalguszî-dur*, ugyanaz.

قَارْمَاشِيْبْ *karmasîb* : egybekeveredvén, veszekedvén.

قَارَاْبَاسْكَانْ *karabaszkân* : linkadás, boszorkány-nyomás.

قَارْمَانُ *karmak* : keverni, zavarani.

قَارْدِي *kardî* : kevere.

قَارْمَايْغِيلُ *karmajgil* : ne keverj.

قَارْچِيْقَايُ *karcşikaj* : egy solyomfaj.

قَزَانُ *kazak* : önkénytes, család és ház nélkül való.

قَاشِقَاتَانُ *kaskakan* : száradván, száradó.

قَاشِي دَا *kasida* : oldalán, mellett, -nál.

قَاشِيْبُ *kasib* : vakarván.

قَانُ *ka* : valami megszáradt dolog. Khoraszân és Szarmarkandban a dinnyét szárítják, mint egyéb gyümölcsöt is, mit aztán megint vízzel föllágyítanak, midőn szükségük van [reá.]

قَالَادِي *kaladi* : egymásra raka, halmoza.

قَالَاي دُورْمِيْنُ *kalaj-durmîn* : egymásra raktam; egymásra rakok (most).

قَالَاغَايُ *kalagaj* : valamely vörös szín.

قَالَپَاغُ *kalpag* : kalpak a tatároknál, børsapka.

قَالِيْنُ *kalîn* : sok.

قَالَمَآغَاچُ *kalmagads* : mihelyt nem marad v. marada.

قَامُوْكُ *kamuk* : mind, egész, mindnyája.

قَانْلِيْغُ و قَانْلِيْكُ *kanlîg, kanlîk* : véres.

قَانَابُ *kanab* : vérezvén, vére indulván.

قَانَمَآغُونُكُ *kanamagun (p. g)* : nem vérzel.

قَاوْلَانُكُ *kavlan (p. g)* : üzzetek, kergessetek.

قَاوَلَارْ *kavlar* : kerget.

قَاوَلَابَانْ *kavlaban* : kergetvén, üldözvén.

قَاوَلَايْ *kavlay* : kergetnék; kergessek.

قَاوْغُونْبِكِي *kavgundsë* : följelentő; üldöző, száguldozó had.

قَاوْغُونْ *kavgun* : ugyanaz.

قَاوْلَامَاغْلِيغْ *kavlamaglïg* : üldözés.

قَاوْرُسُونْ *kavurszun* : madártoll vége, tollszár, melybe a festők a *kil-kalem*-et (ecset, tkp. szőr-penna) teszik.

قَاوْرُمَاغْ *kavurmads* : pörzsölt hús, pörzsölt búza s egyébféle pörzsölt.

قَاوْچِينْ و قَاوْچُونْ *kaucsin, kaucsun* : szállóhely, vendégfogadó (oszm. *konak*).

قَايْرُ *kaju* : bú, szomorúság (*kajgu*).

قَايْغُولُوكْ *kajguluk* : bús, szomorú.

قَايْبِيرْ و قَايْبِيرْ *kaju, kaj-bir* : a ki, melyik.

قَايْ *kaj* : hóval való eső.

قَايْدِينْ *kajdïn* : honnét, honnan.

قَايْ سَارِي *kaj sarï* : merre, mely oldal felé.

قَايْتَارْمَقْ *kajtarmak* : forgatni, fordítani.

قَايْتَارُو *kajtaru* : forgass, fordíts, parancsolólag.

قَايْتِمَايِبْ *kajtimajïb* : nem fordulván.

قَايْتِمَاسُونْ *kajtimaszun* : ne forduljon.

قَايْتَارُورْدَا *kajtarurda* : forgattában.

قَايْتَارْدِي *kajtardï* : forgata, fordíta.

قائتالى و قايتهالى *kajtalı, kajtgalı* : mióta fordul; fordulás végett.

قائتارى *kajtarı* : fordulása, az ő fordulta.

قايالمق *kajalmak* : szintén fordulni.

قائتيب *kajtib* : fordulván.

قائتارور و قایتانور *kajtarur, kajtanur* : forgat.

قائتاراي *kajtaraj* : forgatnék.

قائتالدونك *kajtaldung* (p. g) : elhárítottál, fordítottál.

قاييرلور *kajrılur* : hátba sebesítetik.

قايغورماس *kajgurmaz* : nem bán valamit, nem gondol valamivel.

قايوق و قاييق *kajuk, kajık* : sajka, hajó.

قايغالدوروك *kajgalduruk* : megezinezett valami.

K mekszfüre, azaz **kı**-vel kezdődő szók:

كيدشور *kıdsısur* : viszket.

كيدشسا *kıdsıs-sza* : ha viszket.

كيسكيريب *kıcskırıb* : (csavarván), esztergályozván.

كيراو *kırav* (*kırau*) : dér, mely éjjel a levegőből esik le.

كراق *kırag* : szél (margo).

كراع *kırag* : ugyanaz.

كِرِيْقْ *küzük* : a mi meghevült, megtüzesedett.

كِرِيْشْتِي *küzüstü* : meghevüle, tüzes, meleg lön.

كِرِزْغَان *küzgan* : hő, meleg levő.

كِرِيْبْتِي *küzüttü* : hevíte, melegíte.

كِرِيْسْكَه *küszka* : kurta.

كِرِيْسْكَارْدِي *küszkardü* : kurtíta.

كِرِغْرَات و كِرِغْرَات *kügrat, kügat* : két csagataji néptörzs.

كِرِيْلْغُوْجِي *külgudsü* : a tevő.

كِرِيْلِيْق *külik* : tett, tét.

كِرِيْلْغُوْنُك *külgung* : tevé! (sic!) ¹⁾; tenned kell.

كِرِيْلْغُوْلِي *külgülü* : tennivaló; tevő, a ki tartozik tenni.

كِرِيْلَا اَلْمَان *küla-alman* : nem tehetek.

كِرِيْلْغَادْس *külgads* : tevén, mihelyt teszen v. tön.

كِرِيْلْمَاغَان بُوْلْسَانُك و كِرِيْلْمَاغِيْن بُوْلْسَانُك *külmagan bolszang, külmagın bolszang* : ha nem teszesz (szó szerint : ha nem tevő leszesz).

كِرِيْلَا اَلْمَاسِيْنْكَدِيْن *küla-almazıngdın* : (a te) nem tehettedből, nem tehetésedből.

كِرِيْلْغُوْمِيْزُوْر *külgümüzdür* : tenniünk kell.

كِرِيْلَالِي *külalü* : mióta teszen; tegyünk.

كِرِيْلْمَالِي *külmalü* : nem tevén; nem tennék.

¹⁾ E jelentésre így kellene : *küldung*. B.

قِيلْغُومُ *kilgum* : tennem kell.

قِيلْغُونُكُ *kilgung* : tenned kell.

قِيلْمَاغُوسِي *kilmaguszï* : kell hogy ne tegyen.

قِيلْغَالِي *kilgalï* : mióta teszen; tevés végett, tevéssre.

قِيلِيلُورُ *kililur* : tétetik (oszm. *kilînür*).

قِيلَاوُ *kilav (kïlau)* : tennivaló; életrevaló, elszánt és bátor ember; — átvitelesen, a kardnak fölötte való élességéről.

قَيْنُ *kïn* : büntetés, gyötrés, kínoztatás, kín, baj és viszontagság.

قَيْنَالْغُودِيكُ *kajnalgu-dik¹⁾* : baj, viszontagság, bün-
[tetés.

قَيْنَالِيْبُ *kajnalïb¹⁾* : szintén büntetés, fáradozás értelmében (tkp. *ub, ïb* féle igealakban).

قَيْنِهْ *kïna* : kicsinyítést fejez ki, de magában nincs értelme, ha nincs még egy másik szóval.

K mazmûme, azaz ko, ku-val kezdődő szók :

قُوَيْغَهْ *kujga (ko-)* : kútból vizet merítő *veder*.

قُوَيْتِي *koptï* : helyéből fölkele, föláll.

قُوَيْغَايُ *kopgay* : helyéből fölkelne v. fölkeljen.

قُوَيْمَاقُ *kopmak* : valamit magasra fölemelni.

¹⁾ Így kell a pontozás szerint olvasnunk. Azonban vagy tévedésből került ez a két szó a „k mekszüre“ alá, vagy a pontozás hibás s így kell olvasnunk : *kinalgu-dik, kinalib*. Mind a két szónak a fordítás a török magyarázatot követve csak tüértelmét, nem alakbeli viszonyjelentését is adja. B.

كُوپَارِينِكْ *koparîng* (p. g) : emeljetek.

كُوتُورْ *kotur* : beteg kutyáról mondják.

كُوتَغَارْ *kutgar* : ments meg, szabadíts (oszm. *kurtar*).

كُوتُولْ *kutul* : szabadulj, menekülj.

كُوتَغَارُوْ *kutgaru* : szabadíts, ments, parancsolólag.

كُوتُولْغَابِيْزْ *kutulgabîz* : szabadulunk, menekülünk.

كُوتُغُولُوبْ *kutgulub* : szabadulván.

كُوتُلُوْغْ وَ كُوتُلُوْقْ *kotlug, kotluk* (ku-) : áldott,
[szent.]

كُوجَقَارْ *kocskar* (p. cs) : kos.

كُودَسَا سَلَانْغَا دَسْ *kodsaslangads* : egymással ölelkezni.

كُورْغَانْ *kurgan* : vár, kastély.

كُورْكُوشْ *korkus* : félelem.

كُورْكُونْدَسْ *korkunds* : szintén félelem.

كُورْجَا *kurja* : száraz.

كُورْ *kur* : pajtás, egyenlő társ; arany vagy ezüst öv.

كُورْغَا سُونْ *kurgasun* : ólom.

كُورْچُوقْ *kurcsuk* (ko-) : perzsa dervisek kecskebőrből hosszú szíjakat vágnak s azokkal körülkötik fejüket; ezen (fejrevalót) hívják így.

كُورْچَا لَدِيْ *korcsaldî* : (egyszerre) magasra növekedék, fölhajta (növéssel).

كُورْغَالْ *korgal* : arról mondják, hogy valaminek két feje egybejő.

كُورُونْ *korun* : űrizkedjél, óvd meg magadat, parancsolólag.

كُورُوبْ *kurub* : megszáradván.

قُرُوشْتَنِي *kurustî* : megszárada.

قُرُورُوق و قُرُورُوق *kurug, kuruk* : száraz.

قُرُوزْغَالَان *kozgalan (ku-)* : ijedség értelmében (tkp. ki ijedségbe hozatik).

قُرُوزْغَادِي *kozgadi* : ijeszte.

قُرُوزْغَانُور *kozganur* : megijed, megzavarodik.

قُرُوزْغَاب *kozgab* : ijesztvén; ha valamely gyülekezet együtt van s egyszerre fölkelve elszéledik, mondják, hogy *kozgaldi* (mintegy : szétijede).

قُوش *kus* : madár; *kos* : társaságban két tele pohár, egy pár értelmében, mert egyes pohárról nem használják.

قُوشُولْدُورْغُوجِي *kosuldurgudsi* : egybecsatlakozó, valakivel társul való.

قُوشُونْمَا و قُوشُونْمَا *kosanma, kosunma* : csatlakozás, vele együttlét.

قُوش قُوش *kos kos* : együtt, párosan.

قُوشُون *kosun* : hadsor, csapat.

قُوشُوق *kosuk* : az „orgustek“ módjára énekeltető [ének.

قُوطَاق *kutak (ko-)* : tengelicz (madár).

قُولْمَق *kulmak (ko-)* : bocsánatot kérni; leányt feleségül megkérve elvenni.

قُول *kol* : hegy oldalán levő emelkedés, mely közvetlen a síksággal érintkezik; egyébként : csatarend, hadsor (szárny); meg : kéz.

قُولْدَادِي *koldadi* : kezét fogá, kezét tartá valakinek, segíté, véde.

قُولْدَانْكِيز *koldangiz* : fogjatok kezét, segítsetek.

قُولْدَا *kolda* : fogd kezemet.

قَوْلِدَادِينِكَ *koldadīng* : kezemet fogád, segítél.

قَوْلِدَاش *koldas* : barát és pajtás; segítő, védő.

قَوْلِينْبِحَان *kolīndsān (ku-)* : egy csagataji néptörzs neve.

قَوْلْتُورْمَاج *kolturmads* : a kaftánon való kapocs.

قَوْلْنِكَارْدِي *kongardī (p. g)* : kitépc.

قَوْلْنِكَارَاجِي *kongaraj* : én kitépnék.

قَوْلْنِكِرَات *kungrat* : egy csagataji néptörzs.

قَوْلْنِك *kung (ko-)* : holló.

قَوْلْنَاغ *konag* : szálláshely, fogadó.

قَوْلْيَاش *kujas* : nap (sol).

قَوْلْيُون *kujun* : forgószél, vihar.

قَوْلْيَان *kujan* : a mell erei; nyúl (lepus); forgószél.

قَوْلْيِي *koji¹⁾* : le, lefelé.

قَوْلْيِي *kojī* : juh (oszm. *kojun*).

قَوْلْيَان *kojan¹⁾* : szintén le, lefelé.

قَوْلْيِي *koj* : hagyj.

قَوْلْيَاي *kojaj* : hagynék, hagyjak.

قَوْلْيَالِي *kojalī* : hagyjunk.

قَوْلْيَايِير *koja-bir* : hagyj el, ereszs (oszm. *koj-vir*).

قَوْلْيَغِين *kojgīn* : hagyj, hagyj el.

قَوْلْيِجِي *kojcsī* : juhász.

¹⁾ Olv. *kujī*; *kujan*. B.

K (ك) meftûhe, azaz **ke, ge**-vel kezdődő
szók :

كا *ge*¹⁾ (p. g) : még egy másik szóval használtatik p. o.
nime-ge, kime-ge; *-ge* = magy. *-nek*.

كاورگا *kavurga*²⁾ (a. k, p. g) : *nagy dob*.

كاز *gez* (p. g) : *ék, ékszeg*; *kis gyermekek bölcsője*;
szék, kerevet.

كندك *ketek* (a. k) : *tyúkól*.

كنت *ket* (a. k) : a perzsával közös szó : *Hindusztánban a király trónját nevezik így*; de egyéb *szék* és *trón-féléket* is.

كنون *ketün* (a. k) : *pamut kelméből készült kaftan*.

كچه *kecsese* (a. k) : a perzsával közös szó : *egy perzsa, ki a (török?) nyelvet nem tudja*.

كدابين *gedajin* (p. g) *szegényét, koldusát*.

كدابينگ *gedajing* : *a te szegényed, koldusod*.

كدایی *gedajî* : *szegénye, koldusa*. (Perzsa szó : *geda*.)

كرك *kezek* (a. k, k) : *rákfene (betegség)*.

گز *gez* (p. k) : *tollatlan nyíl, vessző*.

كيجولوك *kejgüllük* (a. k, p. g, a. k) : *fööltenivaló,*
[ruha.

كی *kej* (a. k) : *ragadozó madár, olyan mint a fekete*
[sas.

كین *kejn* (a. k) : *hát, sark (azaz hátul, utána való rész)*.

كیین *kejin* : *utána, hátulról*.

¹⁾ V. úr szerint még : *ga*.

²⁾ Olv. *gevirge*. B.

كَيْبَحَ *kejindse* : utána, nyomában.

كَيْبُورَ *kejbür* (a. k) : fődj be, takarj be, rejts.

كَيْبُورَ *kejbür* : lapos nyilvas.

K (ك) mekszûre, azaz ki, gi*)-vel kezdődő szók:

كَيْتَكُومَ *kitgüm* (a. k, p. g) : mennem kell.

كَيْتَارَ كَائِي *kitergej* (a. k, p. g) : elmenetne, elindítana; elvenne.

كَيْتَكُولُوكَ *kitgülük* : elmenendő, kinek minek mennie kell.

كَيْتَيْبَ *kitik* : menvén, elmenvén.

كَيْتَارَ كَا *kiterge* (a. k, p. g) : menésre, menetel végett.

كَيْتُورَ كَائِلَا *kitürgejler* (a. k, p. g) : vinnének, hoz-
[nának.

كَيْتُورَ *kitür* : vigy, hozz.

كَيْچُ قُورُونُ *kicskurun* (a. k, p. cs) : este után késő
[idő.

كَيْچِيكَ *kicsik* (a. k, k) : kicsi, kicsiny.

كَيْچِيكِي *kicsi* (a. k, p. cs) : a. m. oszm. gecsi, valamennyi jelentésében : elmúlék, mellette elmene, átkele stb.

كَيْچِيكَا *kicskej* (a. k, k) : elmálnék.

كَيْچِيكَا *gicsge* (p. g, g; p. cs) : hátulsó nyak; hátul való rész.

كَيْرِيَا *kirjasz* (a. k) : a perzsával közös szó : ház küszöbe, pítvara.

*) V. úr szerint még : ke.

كِرْگَالی *kirgeli* (a. k, p. g) : mióta bemegyén ; bemenés végett.

كِرْگُوكَا *kirgüğe* : míg bemegyén.

كِرْگُونْگ *kirgüng* : bemenned kell.

كِرِيشْتِي *kiristi* : együtt bemene, együtt vala ; de használtatik még más szóval is, p. o. *kıla-kiristi*, a. m. *ejlemege basladı*, hozzá kezdé valami tevéshöz, belcereszkedék.

كِرِيشْكَايِ *kirisgej*, p. o. *tama kirisgej* = oszm. *tamlagha basłaja*, elkezdene cseppegni.

كِرْدِيْ دِيْن *kirdidin* (a. k) : újra, vissza, hátra.

كِرِز *kiz* (a. k) : nemez.

كِرِزْدِيْك *kiz-dik*¹⁾ (a. k) : sétáljon, tegyen útat ; meg : sétálván.

كِرِيس *kisz* : vágj, mess valamit, parancsolólag.

كِرِيسْكَوْلَادِي ²⁾ *kiszküledi* : metéle.

كِرِيسْكَالِي *kiszkeli* : vágás végett ; mióta vág.

كِرِيسْآموز *kiszemüz* : vágnánk, szabnánk, p. o. ruhát.

كِرِيسْآك *kiszék* (a. k, k) : téglá.

كِرِيلْگَان *kilgen* (a. k, p. g) : jövő.

كِرِيلَا آلمان *kile-alman* : nem jöhetnek.

كِرِيلُوِي *kilüji* : jövése, jövétele.

كِرِيل *kil* : jöj.

¹⁾ V. úr ezt *kezdik*-nek olvassa, valamint a *kiszmek* ige alakjait mind *e*-vel : *kesz* stb. B.

²⁾ A' kéziratban ki van hagyva az *م* betü.

كَيْلَادُورُ *kile-dur* : jö (most, = oszm. *gelijor*).

كَيْلَاتُورْغَانِينِ *kile-turganin* : (az ő) jövőben voltát; jövőjét (azaz : azt, ki közülök jövőben van).

كَيْلْمِشِينِ *kilmisin* : jöttünk (tkp. *jöttem*).

كَيْلِيبِ *kilib* : jövőn.

كَيْلِيلِيبِ *kililib* = oszm. *gelinib*, jövetvén (passive).

كَيْلْغُونْكَ *kilgüng* (a. k, p. g, g) : jöned kell.

كَيْلْتُورْغَالِي *kiltürgeli* (a. k, p. g) : mióta hoz; hozás végett.

كَيْمَسَانِ *kimszen* : arany színű bőr, melyet a' tükrök a' tükrökre alkalmaznak.

كَيْمِه *kime* : hajó (oszm. *gemi*).

كَيْمُورُ *kimür* (a. k) : szén.

كَنْ *gene*¹⁾ (p. g) : kicsinyítő szócska.

كَيْنْكَاشِ *kinges* (a. k, p. g) : tanácskozás.

كَيْنْكَاشْتِي *kingesti* : tanácskozáék.

كَنْكَ *geng*²⁾ (p. g, g) : tágas, széles.

كَيْوُورْدِي لَارِ *givürdiler* : hagyának, letőnek (oszm. *kojdular*).

كَيْجِيْكَ *kejik*³⁾ (a. k, k) : szarvas, gím.

¹⁾ Olv. *gine*. B. ²⁾ Olv. *gíng*, B. ³⁾ Olv. *kijik*. B.

K (ك) mazmûme, azaz kö, kü-vel kezdődő szók:

كُوبُ *köp* (a. k) : sok.

كُوبَلَكُ *köpelek* (a. k, k) : lepke.

كُوپْرُوكُ *köprük* (a. k, k, p. p) : híd.

كُوبُ كُوبُ *köp köp* : erős erős, sok sok (= sokszor).

كُوتَارِكُونَا *kötergüng* (a. k, p. g, g) : hoznod kell.

كُوتَارِدِي *köterdi* : hozza.

كُوتَلُ *kötel*¹⁾ (kü-) (a. k) : vezetékló (oszm. *gedek* = hátralékló, mit a kerván után vezetnek, annélkül, hogy valaki rá ülne).

كُؤْدْسَلُوكُ *güdslük* (p. g, a. ds, a. k) : erős.

كُؤْچُونُ *gücsün* (p. g) : erővel, bajjal, alig.

كُؤْچُورُوكُونَا *gücsürgüng* (p. g) : koltöztetned kell.

كُؤْرُكَانُ *görgen* (gü-) (p. g) : ha valaki Timur Khan nemzetségéből egy leányt elveszen, azt *görgen*-nek nevezik; meg arról is mondják, ki maga *király nemzetségéből való*, és két királyleányt elvett; egy khan leányától és egy khan fiától lett *sehzáde* (királyfi).

كُؤْرُگَنُ *körgen* (a. k, p. g) : látó (oszm. *gören*).

كُؤْرُگُوسِي *körgüsi* : látnia kell.

كُؤْرُؤْرْدِيْنُ *körerdin* : látásból, -ról stb.

كُؤْرُگَاجُ *körgejs* : látván (mihelyt lát v. láta, görüdsék).

كُؤْرُؤْرَايُ *körrej* : látnék.

¹⁾ Így van írva a kéziratban; meglehet hogy a végén való *l* helyett *k* akart volna iratni : *kötek*. B.

کورار *kö rer* : lát.

کورمایدور ایردی *kör mej - dur - irdi* : nem látott
[vala.

کور دیک *kör - dik* (a. k, k) : lászon (oszm. görszün).

کورمایین *kör mej in* : nem látnék ; míg nem lát.

کورگوزور *kör gü zür* : láttat, mutat (göszterir).

کورمکگه *kör me k ge* (a. k, k, p. g) = oszm. görmege.

کورگونگ *kör gü ng* : látnod kell.

کورماکینگا *kör me gi n ge* (a. k, p. g, g) : a végett
hogy te lásst ; a végett hogy téged lássanak (tkp. látásodra).

کوروک *kür ü k* (kö -) : kotló tyúk.

کورکالیگا *güz ke li ge* (p. g, a. k, p. g) : szépségében.

کورگ *gür g* (p. g, g) : szép, szépség.

کورگادی *gür ke di* (p. g, a. k) : szép vala, szép lön.

کورکاتیب و کورکاییب *gür ke tib, gür ke jib* : széppé
tévén ; szép lévén.

کورگلوک *gür glük* : szépséges.

کورگلوکنی *gür glük ni* : szépségest, szépet.

کورکه *küre ge* (kö -) (a. k, p. g) : pohárszék.

کورکه *küre ge* (kö -) (a. k, p. g) : sátorfalbeli pőz-
nák ; a sátorfal különféle szövetből való függönyei.

کورچک *kür ce k* (a. k, k, p. cs) : evező lapát.

کورلالی *köz le li* (a. k) : szemeljünk, vigyázzunk (göz-
lejelim).

کورکو *köz gü* : tükrör.

كُوزْلُوكُ *gözlük* (p. g, a. k) : szemes.

كُوسَاوُ *köszeü* : üszök.

كُوكْسُوكُ *kögszük* (a. k, p. g, a. k) : mell (pectus).

كُوكْلَا *kükle* (a. k, k); (k ö -) : pengess, játszál (hangszeren).

كُوكُ *kük* : szintén *pengetni* (hangszert).

كُوكْتَهْ *kükte* : szintén *pengess*, parancsolólag.

A' Muh.-lug.-ben Nevai a' كُوكُ szót több értelemre magyarázza : 1) *kök* : *coelum* ; 2) *kük* : *zene* ; 3) *kök* : *gyökér* ; 4) *hegy* (?) ; 5) réten való *zöltség* (?) .

كُوكْرَاكُ *kügrek* (a. k, p. g, a. k) : máj.

كُوكُومْتُولُ *kökümtül* (a. k, k) : sötét kékes (göm-gök).

كُوكَارْ كُونْبَحْ *kögergündse* (a. k, p. g, g) : míg *kékül*.

كُوكُولْتَاشْ *kökül-tas* (a. k, k) : ha valakinek fia dajkájának fia van, s mind a két fiu ugyanazt a tejet szopja s egymás mellett fölnövekszik, a dajka fiát nevezik ama névvel. (Tkp. *kebel-társ* = *milchbruder*).

كُوكَاكَهْ *külege* (a. k, p. g) : árnyék.

كُوكَاكَانْكَ *külegeng* : árnyékod.

كُوكَاكُ *gölek* (p. g, a. k) : (g ü -) tengerhullám.

كُوكُولْمُولُ *külümlü* (a. k) : nevetnivaló, nevetséges.

كُوكُولُوكُ *külgü* (a. k, p. g) : nevetés.

كُوكُولَاكَاچْ *külegeds jüzlük* : nevető mosolygó arcú.

كُوكُولُوكُومُوكُ *kül-kömük* (a. k, k, k) : egész kék ; sötét-kék (oszm. gömgök).

كُوكُولُ *gül* (g öl) (p. g) : meztelen.

كُومُورِدِي *k ö m ü r d i* (a. k) : tetemet vagy egyéb valamit eltemete, elása.

كُومُوكْلُوكُ *k ö m ü k l ü k* : eltemettetett, elásatott valami.

كُومَاكُ *k ö m e k* (a. k, k) : nyak; buzgóság, tisztelet, segítség.

كُومَرَاكُ *k ö m r e k* (a. k, k) : vékony, lágyék (az ember testén).

كُونُكْرَانِمَا *k ö n g r e n m e* : ne rágódjál.

كُونُجِيْلِيكُ *k ü n d s i l i k* (a. k, k, a. ds) : minden nap.

كُونَسُ *k ü n e s z* : nap (günes, sol); fölötte meleg nap (dies).

كُونَجِ *g ö n e d s* (p. g) : öröm, dicsekedés.

كُونَانَجِي *g ö n e n d s i* (p. g) : örüle, dicsekvék.

كُونَانْدُرُوبُ *g ö n e n d ü r ü b* : örültete, dicsekedtete.

كُؤْيَمَانْدِي *k ö j m e n d i* (a. k) : ürügyle, vonakodék.

كُؤْيَمَانِمَا *k ö j m e n m e* : ne ürügylej, ne vonakodjál.

كُؤْيَمَانِيْبُ *k ö j m e n i b* : ürügylelén.

كُؤْيَدِي *k ö j d i* (a. k) : ége.

كُؤْيَكَايُ *k ö j g e j* (a. k, p. g) : égne.

كُؤْيَكُوجِي *k ö j g ü d s i* : égö.

كُؤْيَكَانِكَا *k ö j g e n g e* : égettnek.

كُؤْيَدُورْكَالِي *k ö j d ü r g e l i* : égessünk, gyújtsunk.

كُؤْيَدُورْكَايُ *k ö j d ü r g e j* : égetne.

كُؤْيَكَانَاكُ *k ö j k e n e k* (a. k, k, k) : egy madár (kácsér?).

كُؤْيَاؤُ *k ö j e ü* : vö (vej-e; oszm. göjegü).

L meftûhe, azaz **la**, **le**-vel kezdődő szók :لَشَّ *les* : holttest, dög.لَا *la (le)* : óh! jaj!**L mekszûre**, azaz **li**, **li**-vel kezdődő szók :

لِيَكْ *lik* (a. k), لِيَغْ *lig, lîk*: ezek még egy másikkal szóval használatnak : *fûlan-li*. (A *lîk, lik* képző = oszm. *li, li (lu, lü)*, mely mellékneveket képez, mint magy. *os, es*).

لِيَكْ *licsek* (a. k) : kendő, kezkenő.**L mazmûme**, azaz **lo**, **lu**, **lô**, **lü**-vel kezdődő szók :لُنْكَ *lünk* : előkötő, kötény.لُوكْ *lük* (a. k) : vastag, kövér.**M meftûhe**, azaz **ma**, **me**-vel kezdődő szók :

مَرَلْ *merel* : nöstény szarvas. — A Muh.-lug. szerint a török a hímszarvast *bugu*, a nöstényt *merel*-nek hívja.

مَاشِدْ *masmil*: perzsa, kinek a *dûlbend* (turban) kötője hátulról lelóg.

مَاشَابْ *masab* : néminemű szövet, *dervisruha*.

مَاجْ *mag*: galamb, melynek feje, farka, szárnya egyszínű, akár fekete, akár fehér; a miszerint aztán *sziáh*-

mag (fekete), *bejaz-mag* (fehér)-nek nevezik, s akármely más színnel hasonlóképen.

مَلَسْ *meles* : *enyelgő, kecses szép leány*; egy csagataji néptörzs.

مَامُوغْ *mamug* : *pamut*.

مِنَا *manga* (p. g) : *nekem*.

مِنِينَا *mening* (p. g) : *oszm. benim* (a *ben* = én, genitivusa).

مَانْغَلَا *mangla* (p. g) : *homlok*.

مَانْغَرَا *mangra* (p. g) (*mengre*) : a juh, ökör, s egyéb állatok *bögése, bégetéséről* mondatik, s parancsolólag : *bögj*.

مَانْغِيشْ *mangis* (p. g) : a szép nők *kecses, enyelgő mozdúlata*.

مَائِرُوكْ *majruk* : *görbe, hibás, szégyenes*.

مَائِرُوكْ *majuk* : *gyümölcsön vagy virágon való pehely*.

M mekszûre, azaz mî, mi-vel kezdődő szók :

مِيكْجِينْ *mikedsin* (a. k, ds) : *nüstény disznó*.

مِنَا *menej*¹⁾ : *lóra üllő*.

مِينْ *min* : *ülj föl*.

مِينْ مِينْ *menmen*¹⁾ : *füülnék (én)*.

مِينَا *ming* (p. g) : *ezer, számnév*.

مِيكِيكْ *migig* (p. g, g) : *szeplő (az arczon)*.

مِينْجَاكْ *mindsa k* : *apróság, apró ajándék*.

¹⁾ Olv. *minej*; *minmin* (minemin ?). B.

مَدَوٌ *mendev*²⁾ : a ló vállán való föltúrt bőr.

مِينِكِيْز *mingiz* (p. g) : arcz színe, színbőr.

مِينِكِيْزْتِيْ *mingizitti* (p. g) : hasonlíta.

M *mazmûme*, azaz **mo**, **mu**, **mö**, **mü**-vel kezdődő szók:

مُونْدُو **mondu* : vadászoktól fölállított vadfogók, török, melyekbe a vadak beléevén, átszúrják magukat.

مُونْدَاق *mundak* : ilyen.

مُونْدِيْكَ *mung-dik* (p. g, a. k) : ekképen, mint ez.

مُونْدَا *munda* : itt.

مُونْكَ *mung* : oszm. *bunung* (*bu* = ez genitivusa).

مُونْكَوْز *monguz* (p. g) : szarv.

مُونْكَ *mung* (p. g) : baj, nyomor, munka (régibb jelentésében véve : labor, aerumna).

مُونْكَالْدِيْ *mungaldî* : bajlódék.

مُونْكَالْدِشْتِيْ *munglasdî* : együtt valakivel bajlódék, nyomorkodék.

مُونْكَرَا *mungra* : a juh, ökör bögése, bégetéséről mond-
مُونْكَوْرْغَاب *mungurgab* : ugyanaz (t. i. bögvén). [ják.

مُوْل **mol* (*mul*) : szükségű, szegény.

مُوْلْدُوْر **moldur* : harmat.

مُوْچِيْكَ *möcek* (*mü-*) : csók.

¹⁾ Olv. *mindeü* (*mindev*). B.

مُوشَكْ *müsek* (m ö -) : kanál (?).

مُوشُوكْ *mosuk*¹⁾ : macska.

موز *muz* : fagy, jég.

مو *mu* ez is egy olyan szó, mely csak egy másikkal együtt véve tiszta értelmet nyer, *fülan-mu ikin?* (kérdő szócska = magy. -e, -é?)

مُورِي **murï* : ablak; vízvezető csatorna.

مُورَجَلْ *mürsel* (m ö -) : vár ór (?)

مُونَجَا *mundsa* : ennyi.

N meftûhe, azaz na, ne-vel kezdődő szók :

نَاغُو *nagu* : miért.

نَارِي *narï* : túl, azontúl, azólta.

نَارِي رَاكْ *narïrak* : túlsóbbra, odébb.

نَاكْدَسِي *nakdsi* : a kâdi (bíró)-nak helyettevalója.

نَاجُو *nadsu* : fenyűfa.

نَيْتِي *nejti* : mi vala (oszm. ne idi).

N mekszûre, azaz ni, ni-vel kezdődő szók :

نَيْمَةِ *nime* : valami.

نَيْتَاي *nitej* : mit mondjak.

نِي اِيْرْدِي اِيْكِينْ *ni ir di i gin* (p. g) : mi vala.

¹⁾ Oly. mösük. B.

نِى *nî, ni* : (accusativus ragja) p. o. *fûlan-nî*.

نِيتَاك *nitek* (a. k) : *néhánya*.

نِيكَا *nige* (p. g) : *minek, mivégett*.

نِيبَلَاكَا مِين *nejlegemin* (p. g) : *mit tennék, mit te-*
[gyek.]

نِيتْتِى *nitti* : *mit tön*.

نِيسُوك *nicsük* (a. k) : *hogyan, mikép; miért*.

نِى *ni* : *mi* (oszm. *ne*).

نِيلَارْ *niler* : *mit teszen*.

نِيتُوك *nitük* (a. k) : *hogyan, mikép, mint*.

نِيش *nise* : *mint, minthogy*.

نِينِك *nîng, ning* : *genitivus ragja*.

N *mazmûme*, azaz **no, nu, nö, nü**-vel
kezdődő szók :

نوتوكچى *nutukcsî* : *solyomkápa*.

H (ه) *meftûhe*, azaz **ha, he**-vel kezdődő
szók :

هَارْدِى *hardî* : *elfárada, lakada*.

هَاو *hau* : *igen, igenis*.

H *mekszûre*, azaz **hî, hi**-vel kezdődő szók :

هَيْرُول و هِرَاوُل *hîrul, hîraruul* : *az örök után kül-*
dött segédörccsapat; elbcsatározók.

H mazmûme, azaz **ho, hu hõ, htî**-vel kezdõdõ szók:

هُرَّارٌ *hur ar*: fúj.

J meftûhe, azaz **ja, je**-vel kezdõdõ szók:

يَاسَانِكُ *ja sz an g* (p. g): kiterjedt, tágas, lapos.

يَاشُ *ja s*: kis gyermek.

يَاتِيْشُ *ja t i s*: azok, kik éjjel a paradíshot őrzik.

يَامٌ *ja m*: futár számára való ló (melyet állomásonként vált).

يَامِجِي *ja m c s i*: futár.

يَاكْتِي *ja k t i*: ráhatást tőn, nyomot, jegyet hagyja.

يَاكَّارٌ *ja k a r*: hatást teszen.

يَاكْمَايَ *ja k m a j*: nem tesz hatást.

يَاكْمَاكُ *ja k m a k*: tulajdonítani, fölróni.

يَاكْمَا *ja k m a*: ne vádolj, ne tüntess föl vétkesnek.

يَا لَانِكُ *ja l a n g* (p. g): mezítelen; még föl nem öltett ruhaszövet.

يَا رِمَاكُ *ja r m a k*: pénz (akcsa).

يَا نْدِي *ja n d i*: fordúla.

يَا نٌ *ja n*: oldal.

يَا نْدُورٌ *ja n d u r*: fordít (valami felé).

يَا رُوْتُونُكُ *ja r u t u n g*: ragyogtassato', fényeltessetek.

يَارُوتُقَاجْ *jarutkad*s : fényessé tevén, mihelyt fényessé tesz vagy tett.

يَارُوتْ (javítsd így : يَارُوبْ) *jarub* : fényes lévén, fényelvén.

يَارُوسْتِي *jarustï* : fényes vala, fénylék.

يَارُوغْ و يَارُوقْ *jarug, jaruk* : fényes.

يَاتْ *jat* : idegen.

يَاتْلِيَقْ *jatlik* : leány.

يَاغْدُ *jagdu* : fény.

يَاسَارْ *jaszar* : egyenlít, kiterít.

يَاسَايْ آلُورْ *jaszajalur* : egyenlíthet.

يَاوُقْ *javuk* : közel, közelvaló.

يَاوَدِي *jaudï* : közel vala, közeledék.

يَاوَسَا *jausza* : ha közel lesz.

يَاوُشُورْ *jausur* : közeledik.

يَاوُومَانْكَ *javumang* : ne menjetek közel, ne közeledjetelek.

يَاَنْكِي *jangï* (p. g) : uj.

يَاَنْكَلَابْ *janglab* (p. g) : ujítván (?)

يَاَنْدَاشْتَايْ *jandastaj* : hozzá közeledne, azaz mellette menne.

يَاَشُورُونْ *jasurun* : elrejtett, titkos.

يَاَشُورُغُوسِي *jasurguszi* : rejtene kell.

يَاَشُورَايْ *jasuraj* : rejténék (én).

يَاشُونَ و يَاشِينُ *jasin, jasun* : légy rejtve, rejt-
közzél.

يَانِكَاغ و يَانِكَاغ *jangak, jangag* : orca.

يَارَاشَا *jarasa* : illendő, alkalmas.

يَارَاشْ *jaras* : két ellenség egyezkedése.

يَاتْفُورْدِي *jatkurdî* : fektete.

يَسَالُ **jeszal* : hadcsapat.

يَسَاوُلُ *jaszavul* : csaus.

يَا لَوْ و يَا لَوْ¹⁾ *jalau, jalavuz* : fénylés, villogás.

يَاوَمَاسُ *jaumas* : nem közeledik.

يَاوِي آلْمَاسُ *javî-almaz* : nem közeledhetik.

يَاوُتُوپْدُورُ *javutup-dur* : közelített, közelvalóvá
[tett.

يَاوُتْسَا *javutsza* : ha közelít.

يَارْغُو *jargu* : megtámadás, harc.

يَاكْتُو *jaktu* : lealdozás (a napé; p. o. mihr-jaktuszî, nap
lemente.)

يَارْمَانِيبُ *jarmanîb* : magas helyre fölkapaszkodván.

يَاثُوقُ و يَاثُوقُ *jatuk, jatug* : zenehangbeli leszállás
és harmonia.

يَاوُجِينُ *jaucsin* : vendégfogadó (konak).

يَانْكِليغ *janglîg* (p. g) : -ként, gyanánt.

يَارْغُوجَانُ *jargudsak* : kézi malom.

¹⁾ A kéziratban hibásan ez van : يَامَالَاو *jamalau*; az idézett ver-
sek ugyanis csak *jalau*-t adnak, a mi különben is a *jalavuz* mellett
könnyen mint egyedül helyes ismerhető föl. B.

يَارَاغَاجَ و يَارَاغَاجَ *ja r g a d s, j a r a g a d s* : érendő, mi valamit ér.

يَا زَيْغَلِيغَ *ja z i g l i g* : írott, a mi íratott, írva van.

يَاوُقَ *ja v u k* : a mi elveszett, eltűnt.

يَاوُنُوبَ *ja v u n u b* : elvesztetvén, elveszvéen.

يَا دِإْتِنِي *ja d i t t i* : elgyengíte.

يَا دَامَانَ *ja d a m a n* : nem leszek gyenge, el nem gyengülök.

يَا نَحِيكَانَ و يَا نَحِيكَانَ *ja n d s i k a n, j a n d s i l k a n* : a mi összegyűretik v. gyűretett.

يَا نَا *ja n a* : más; újra, megint.

يَا نَايِي *ja n a j i* : más.

يَا نَا *ja n a* : újra, megint; még egyszer (v. ö. *katla*).

يَا زُغُورْمَاذَكَ *ja z g u r m a n g* : ne vétkezzetek, ne sértsetek, ne károsítsatok.

يَا لِيْقَدِي *ja l i k d i* : hogyha a fölötte nagy zajtól bedugul a fül, megsüketül.

يَا لِيْنِمَاكَ *ja l i n m a k* : magát megaláztatván hizelegni.

يَاوْغَانَ *ja u g a n* : a mi dörzsöltetett, összegyűretett.

يَاوَانَ *ja v a n (j e v e n)* : étel.

يَا سَالْدِي *ja s a l d i* : egyenlítették.

يَا قُغُونُكَ *ja k g u n g* : égetned, gyújtanod kell.

يَا لِيْنِ *ja l i n* : hogyha a kutya hőség miatt nyelvét kilógatja; meg : fénylő tűz, láng.

يَا رَاغَاغَ *ja r g a g* : börruha.

يَا پُورْغَانْ *japurgan* : levél (oszm. japrak).

يَا رَائِي *jaraj* : érnék (valamit).

يَا نْ *jan* : fordúlj.

يَا مَغُورْ *jamgur* : eső (pluvia; = oszm. jaghmur).

يَا غَيْنْ *jagin* : szintén eső.

يَا غَيْشْ *jagis* : esőzés.

يَا دَارْمُو اِرْكِينْ *adar-mu irkin* : gyenge, beteg-e?

يَا كَتِّي *akti* : valami tettet valakire rávetni, ráróvni.

يَا وُشَانْ و يَا وُشْكَانْ *avusan, avuskan* : közeledő.

J mekszûre, azaz **jî, ji** ¹⁾-vel kezdődő szók:

يَتِي *jitti* : juta, érkezék; elvesze; fordíta; hét, számnév.

يَبْتِكُورُوبْ *jitkürüb* : juttatván valahová, mintegy: érkeztetvén.

يَتِيلِبْ دُورْ *jitilib-dur* : érkezett, ért valahová.

يَبِكُولُوكْ *jigülük* (p. g. a. k) : ennivaló.

يَبِيَارْدِي *jiperdi* : küldé.

يَبِنِكْ *jeng* ²⁾ (p. g) : ruha-ujj; meg : gyözz.

يَبِيْ *jip* : evén.

يَبِيْشِيلْدِي *jisildi* : oldaték.

¹⁾ V. úr szerint még : *je*. ²⁾ Olv. *jing*. B.

يَبِغَاجِ jügads : fa; mérőföldmutató; rőf, öl.

يِبِلَاكْ jilek¹⁾ (a. k) : egyszerű mellény.

يِبِمْرُولُورْ jemrilür²⁾ (jimirilur) : aprítottatik (?).

يِبِلْبَحِي لِيَقْ jildsilik : évi út, évi járó.

يِبِغِي jigü : sírás; gyűjtemény, rakás; visszatartóz-

يِبِغْ jüg : tartóztass vissza; parancsolólag. [tatás.

يِبِغَلَايْ jüglaj : sírnék; sírván.

يِبِيكَا jigen : evő.

يِبِتْكَورْ كُونْبَا jitkürgündse : míg juttat valahová.

يِبِتْكَورْ لِيْنْ³⁾ jitkürlin : juttatnék, juttassak.

يِبِتْكَانْ دِيْكَ jitken-dik : a mint érkezék.

يِبِيْنَاكَ دِيْكَ jitek-dik : elveszendő; elveszett, s minek
vesznie kell, azaz valami értéktelen dolog.

يِبِيْنِكِيْلْ jingil : könnyű, azaz súlytalan.

يِبِيْرْلِيْغْ و يِبِيْرْلِيْكَ jürlig, jürlük : alávaló; porba-
[való.

يِبِيُوْتْتِيْ jivütti (jivütti) : változtata.

يِبِيْپْ jip : köté, fonal (gyep-lő).

يِبِي jü, jü : csak még egy másik szón előforduló végzet, p. o. du'a-jü-dün : imádság-á-tól, khuda-jü-dün : ur-á-tól.

¹⁾ Oly. jilek. ²⁾ jürimlür. B.

³⁾ Vajjon nem يِبِتْكَورْ جِيْ jitkürej helyett olvasta-e a fent kiírt alakot az eredeti kézirat másolója? B.

J mazmıme azaz **jo, ju, jö, jü**-vel kezdődő szók:

يُورُوشُ *jürüş*: járás, utazás.

يُوسُونُ **joszun* (*jüşün*): jegy; szabály, szokás, törvény; alak, természet.

يُومَالَاتِيبُ *jumalatib*: hengerítvén, gördítvén.

يُولُوكْتِي *joluktı*: találkozék.

يُولُوكُوشْتِي *jolukustı*: szintén találkozék.

يُولُوتُقُونَجَا *jolutkundsa* (sic! *jolukkundsa*,
3 helyett 3?): még találkozik.

يُورُونُ **jorun*: ruha-folt.

يُورَآيُ *jürej*: járnék, járjak.

يُومَرَانُ *jumran*: a ki látott, pillantott.

يُولُوبُ *jolub*: útat találván, jövéen.

يُولَدَابَانُ *joldaban*: útnak indítani, utalni (tkp. utalván).

يُولَدَادِي *joldadi*: útat mutata.

يُوكَلَابُ *jükleb*: terhelvén.

يُوزْكِينَه *jüzgine* (p. g),

يُوزْغِينَه *juz-gina*: arczocska, kicsinyítéssel.

يُوقَلَامِيشُ *joklamış*: érintett, tapogatott.

يُوقْتِي *joktı*: érinte, tapogata, üte.

يُوقَارِي *jokkarı*: fent, fentvaló.

يُيرَلَايُ *jürlaj*: énekelne.

يُوزَلَانْدِي *jüzlendi*: arczát tartá, azaz fordúla valamerre.

يُوكُورْدِي *jügürdi*: futá, szalada.

يُورِكُورُوكُونِك *jürgürügüng*: futnod kell.

يُوغان *jugan*: valamit vízzel mosó; meg: *jogan*, oszm. *joghun*: vastag.

يُوب *jub*: valamit vízzel mosván.

يُوغَاي *jugaj*: mosnék.

يُوَالِي *juali*: mossunk.

يُوقَار *jokar*: érint, reáhat.

يُوقِ اِيْرَسَا *jokirsze*: ha nincs; különben.

يُومَاي *jumaj*: valami nyíltan valót becsuknék; mosnék ¹⁾.

¹⁾ Sic! de azt várnók: *nem mosnék*, s hibásan van a török magyarázatban *jujain a jumajain* helyett.

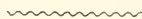
Sajtóhibák.

Lap	sor		olvasd
4.	2.	felülről	Nazm-ül- <i>d</i> sevâhir
5.	1.	„	függeszsz
6.	16.	alúlról	Neszâim-ül-muhabbet
	12.	„	Fevâid-ül-kibr, Mizân-ül-evzân
14.	8.	„	iszitmis
15.	12.	„	ایشاری <i>iseri</i>
	11.	„	اشتان <i>istan</i>
18.	4.	„	ایلینسام
21.	11.	„	ottî
	10.	„	ötrük-gine
22.	1.	„	اوچار
23.	5.	felülről	okhsaszi
26.	12.	alúlról	oldsar
	2.	„	öldser, öldser
29.	9.	„	bakhsî
35.	1.	felülről	بوتمانکز
36.	5.	„	بورلادی
39.	8.	alúlról	azaz
42.	1.	„	tavus
47.	13.	felülről	ne akadalyozz
52.	15.	„	توکان
56.	1.	alúlról	csidsen
57.	16.	felülről	csikku-dik-dur
58.	4.	„	csinedi
59.	11.	alúlról	چوختنی, összegyüle
61.	6.	felülről	devvads
65.	8.	alúlról	سَرَاغْج
88.	10.	felülről	kitib
90.	5.	alúlról	کینک
91.	1.	felülről	kö, kü, gö, gü

Az Abuskabeli csagatajtörök szók rendje.

	Lap
Elif meftûhe , azaz <i>a</i> , <i>e</i> -vel kezdődő szók	1
Elif mekszûre, azaz <i>ï</i> , <i>i</i> -vel " "	11
Elif mazmûme, azaz <i>o</i> , <i>u</i> , <i>ö</i> , <i>ü</i> -vel " "	20
B meftûhe, azaz <i>ba</i> , <i>be</i> , <i>pa</i> , <i>pe</i> -vel " "	29
B mekszûre, azaz <i>bï</i> , <i>bi</i> , <i>pï</i> , <i>pi</i> -vel " "	32
B mazmûme , azaz <i>bo</i> , <i>bu</i> , <i>bö</i> , <i>bü</i> , <i>po</i> , <i>pu</i> , <i>pö</i> , <i>pü</i> -vel " "	34
T meftûhe, azaz <i>ta</i> , <i>te</i> -vel " "	38
T mekszûre, azaz <i>tï</i> , <i>ti</i> -vel " "	43
T mazmûme, azaz <i>to</i> , <i>tu</i> , <i>tö</i> , <i>tü</i> -vel " "	48
Ds meftûhe, azaz <i>dsa</i> , <i>dse</i> , <i>csa</i> , <i>cse</i> -vel "	54
Ds mekszûre, azaz <i>dsï</i> , <i>dsi</i> , <i>csï</i> , <i>csi</i> -vel "	56
Ds mazmûme, azaz <i>dso</i> , <i>dsu</i> , <i>dsö</i> , <i>dsü</i> , <i>cso</i> , <i>csu</i> , <i>csö</i> , <i>csü</i> -vel "	58
H (ح) mazmûme, azaz <i>ho</i> , <i>hu</i> , <i>hö</i> , <i>hü</i> -vel "	60
Kh (خ) meftûhe, azaz <i>kha</i> -val " "	60
D meftûhe, azaz <i>da</i> , <i>de</i> -vel " "	60
D mekszûre, azaz <i>dï</i> , <i>di</i> -vel " "	61
D mazmûme, azaz <i>do</i> , <i>du</i> , <i>dö</i> , <i>dü</i> -vel "	64
R meftûhe, azaz <i>ra</i> , <i>re</i> -vel " "	64
R mazmûme, azaz <i>ro</i> , <i>ru</i> , <i>rö</i> , <i>rü</i> -vel " "	64
Z mekszûre, azaz <i>zï</i> , <i>zi</i> -vel " "	64
Sz meftûhe, azaz <i>sza</i> , <i>sze</i> -vel " "	65
Sz mekszûre, azaz <i>szï</i> , <i>szi</i> -vel " "	68
Sz mazmûme, azaz <i>szo</i> , <i>szu</i> , <i>szö</i> , <i>szü</i> -vel "	70
S meftûhe, azaz <i>sa</i> , <i>se</i> -vel " "	73
S mekszûre, azaz <i>sï</i> , <i>si</i> -vel " "	74
S mazmûme, azaz <i>so</i> , <i>su</i> , <i>sö</i> , <i>sü</i> -vel " "	74
T (ط) meftûhe, azaz <i>ta</i> -val " "	74
T mekszûre, azaz <i>to</i> , <i>tu</i> -val " "	75

	Lap
G meftûhe, azaz <i>ga</i> -val kezdődő szók	75
G mekszûre, azaz <i>gî</i> -val " "	75
G mazmûme, azaz <i>go, gu</i> -val " "	76
F meftûhe, azaz <i>fa, fe</i> -vel " "	76
F mekszûre, azaz <i>fî, fi</i> -vel " "	76
F mazmûme, azaz <i>fo, fu, fô, fû</i> -vel "	76
K (ق) meftûhe, azaz <i>ka</i> -val " "	77
K mekszûre, azaz <i>kî</i> -val " "	81
K mazmûme, azaz <i>ko, ku</i> -val " "	83
K (ك) meftûhe, azaz <i>ke, ge</i> -vel " "	87
K mekszûre, azaz <i>ki, gi</i> -vel " "	88
Kmazmûme, azaz <i>kô, kü, gö, gü</i> -vel "	91
L meftûhe, azaz <i>la, le</i> -vel " "	95
L mekszûre, azaz <i>lî, li</i> -vel " "	95
L mazmûme, azaz <i>lo, lu, lö, lû</i> -vel " "	95
M meftûhe, azaz <i>ma, me</i> -vel " "	95
M mekszûre, azaz <i>mî, mi</i> -vel " "	96
M mazmûme, azaz <i>mo, mu, mö, mü</i> -vel "	97
N meftûhe, azaz <i>na, ne</i> -vel " "	98
N mekszûre, azaz <i>nî, ni</i> -vel " "	98
N mazmûme, azaz <i>no, nu, nö, nü</i> -vel "	99
H (ه) meftûhe, azaz <i>ha, he</i> -vel " "	99
H mekszûre, azaz <i>hî, hi</i> -vel " "	99
H mazmûme, azaz <i>ho, hu, hö, hü</i> -vel "	100
J meftûhe, azaz <i>ja, je</i> -vel " "	100
J mekszûre, azaz <i>jî, ji</i> -vel " "	104
J mazmûme, azaz <i>jô, ju, jö, jü</i> -vel "	106

1701 25, 1968.

LIBRARY OF CONGRESS

0 022 054 039 A